

®

2013

VÝBĚR VÍTĚZNÝCH A NOMINOVANÝCH PŘÍSPĚVKŮ

GoogleTM
Česká republika

newton media
MONITORING A ANALÝZY MÉDIÍ

Novinářská cena 2013

Novinářská práce má důležitý význam pro fungování a rozvoj demokratické společnosti. Nadace Open Society Fund Praha ve spolupráci s partnery proto od roku 2010 pořádá soutěž Novinářská cena, která jednou ročně veřejně oceňuje kvalitní žurnalistické práce.

Novinářská cena je unikátní tím, že hodnotí konkrétní příspěvky, které autoři a redakce sami přihlašují do jednotlivých kategorií. Uspěch tak může práce renomovaného i začínajícího autora. Příspěvky hodnotí poroty, složené z respektovaných osobností veřejného života z České republiky i zahraničí, a poskytují tak novinářům cennou zpětnou vazbu. Současně upozorňují veřejnost na novinářské počiny, které zajímavým způsobem zachycují problematiku dnešní společnosti.

Do čtvrtého ročníku soutěže přihlásili autoři, redakce, vydavatelé a veřejnost 400 žurnalistických příspěvků, které soutěžily v 11 kategoriích psané audiovizuální a online žurnalistiky. Udělena byla také Česko-slovenská cena veřejnosti, o níž rozhodli Češi a Slováci v online hlasování, a poprvé také Cena Googlu pro mladé talenty datové žurnalistiky, která podpořila studentské datové projekty.

Nadace Open Society Fund Praha

Nadace Open Society Fund Praha rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie. Má více než 20 let zkušeností a patří mezi pět největších nadací v České republice. Financuje a sama realizuje jak projekty, které usilují o systémové změny na celostátní úrovni, tak projekty, které přispívají k řešení konkrétních lokálních situací. Podporuje aktivní občany, kteří ovlivňují dění ve svém bezprostředním okolí i své zemi. Mezi klíčová témata, na která se Nadace Open Society Fund Praha zaměřuje, patří rozvoj efektivní a transparentní veřejné správy prostřednictvím Fondu Otakara Motejla, vzdělávání dětí a mladých lidí, rovné příležitosti žen a mužů a aktivní role České republiky v Evropské unii.

www.osf.cz

NOVINÁŘSKÁ CENA 2013

Výběr vítězných a nominovaných příspěvků

Vydala Nadace Open Society Fund Praha

Duben 2014

www.novinarskacena.cz / www.osf.cz

Novinářská cena 2013

Novinářská práce má důležitý význam pro fungování a rozvoj demokratické společnosti. Nadace Open Society Fund Praha ve spolupráci s partnery proto od roku 2010 pořádá soutěž Novinářská cena, která jednou ročně veřejně oceňuje kvalitní žurnalistické práce.

Novinářská cena je unikátní tím, že hodnotí konkrétní příspěvky, které autoři a redakce sami přihlašují do jednotlivých kategorií. Uspěť tak může práce renomovaného i začínajícího autora. Příspěvky hodnotí poroty, složené z respektovaných osobností veřejného života z České republiky i zahraničí, a poskytují tak novinářům cennou zpětnou vazbu. Současně upozorňují veřejnost na novinářské počiny, které zajímavým způsobem zachycují problematiku dnešní společnosti.

Do čtvrtého ročníku soutěže přihlásili autoři, redakce, vydavatelé a veřejnost 400 žurnalistických příspěvků, které soutěžily v 11 kategoriích psané audiovizuální a online žurnalistiky. Udělena byla také Česko-slovenská cena veřejnosti, o níž rozhodli Češi a Slováci v online hlasování, a poprvé také Cena Googlu pro mladé talenty datové žurnalistiky, která podpořila studentské datové projekty.

Nadace Open Society Fund Praha

Nadace Open Society Fund Praha rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie. Má více než 20 let zkušeností a patří mezi pět největších nadací v České republice. Financuje a sama realizuje jak projekty, které usilují o systémové změny na celostátní úrovni, tak projekty, které přispívají k řešení konkrétních lokálních situací. Podporuje aktivní občany, kteří ovlivňují dění ve svém bezprostředním okolí i své zemi. Mezi klíčová témata, na která se Nadace Open Society Fund Praha zaměřuje, patří rozvoj efektivní a transparentní veřejné správy prostřednictvím Fondu Otakara Motejla, vzdělávání dětí a mladých lidí, rovné příležitosti žen a mužů a aktivní role České republiky v Evropské unii.

www.osf.cz

Přehled kategorií Novinářské ceny 2013:

Kategorie psané žurnalistiky

1. [Nejlepší rozhovor](#)
2. [Nejlepší reportáž](#)
3. [Nejlepší komentář](#)
4. [Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek](#)
5. [Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura](#)

Kategorie audiovizuální žurnalistiky

6. [Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse](#)
7. [Nejlepší reportáž](#)
8. [Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek](#)

Kategorie online žurnalistiky

9. [Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku](#)

Zvláštní cena

10. [Česko-slovenská cena veřejnosti](#)
11. **Cena Googlu pro mladé talenty datové žurnalistiky**

O každé kategorii rozhodovala samostatná tří - až pětičlenná porota složená z osobností akademické, mediální a neziskové sféry. Na průběh soutěže dohlížela pětičlenná Rada soutěže, kterou tvořili ředitel Nadace Open Society Fund Praha Robert Basch, členka správní rady Nadace Open Society Fund Praha Marie Kopecká, výkonný ředitel sdružení Transitions Jeremy Druker, Chief Operating Officer neziskového investičního fondu Media Development Investment Fund Marie Němcová a fotograf, spisovatel a novinář Jan Rybář. Tato Rada společně s Radou soutěže na Slovensku také rozhodovala o výběru příspěvků do online hlasování o Česko-slovenské ceně veřejnosti.

www.novinarskacena.cz

OBSAH

1) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší rozhovor

Vítěz:

Proč média předstírají, že nepředstírají

Michal Komárek (Literární noviny)

Nominace:

Některé věci se nedají vyslovit

Josef Pazderka (Respekt)

Navrhoval bych zřídit památník odsunu

Tomáš Sacher (Respekt)

2) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Vítěz:

Čeští Romové pod hákovým křížem

Silvie Lauder (Respekt)

Nominace:

Vyvolená; Spasit lidstvo; Druhá šance Kláry M.

Adéla Hodinská Knapová (Reflex)

Přelet nad vrchlabským hnízdem

Hana Čápková (Respekt)

3) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší komentář

Vítěz:

Série komentářů Prezident Zeman

Petr Honzejek (Hospodářské noviny)

Báječná léta se Zemanem

Pozitivní a negativní deviace MZ

Zemanovci a spol. aneb Strana, to jsem já

V zemi Zemanova popelníčku

Nominace:

Seriál Osobnosti - Ústavní soud

Jan Januš, Jan Klesla (Hospodářské noviny)

Ústavní soud zamířil doleva

Ústavní soud ovládli akademici

Pavel Rychetský: Potřebuji čtyři roky

Šimáčková: vždy na straně menšiny

Jan Sváček: Šedá eminence justice

Série komentářů Takoví jsme byli 2013

Jindřich Šídlo (Hospodářské noviny)

A co dělal tvůj otec?

O tom primitivním antikomunismu

Mých dvacet let s Petrem Nečasem

4) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Vítěz:

Tajemné zločiny ve Valdicích

Petr Třešňák (Respekt)

Nominace:

Série článků Tajemná krabička losovala zakázky za miliardy

Zakázky za miliardy losovala tajemná krabička

První třídou do světa losovaček: miliardy rozdělovala krabička, která záhadně zmizela

Krabičku, jež rozhodovala o miliardách, nikdo nehlídal

Dědictví losovaček: Česko může přijít o další evropské miliardy

Podezřelé losovačky: v ohrožení je miliarda z EU

Losování nebylo fér. Zakázky za miliardy jsou zpochybněné

Vojtěch Blažek (Hospodářské noviny)

Série článků Neprůhledné miliony z byznysu aneb Zemanova cesta na Hrad

Zemana sponzorují přátelé z byznysu

Zemanovi scházejí v účtech miliony za letáky a zaměstnance

Zeman dál maskuje sponzory a čeká na 18 milionů

Zemanův sponzor: Kryji skutečného dárce

Partner firmy nechtěl být příliš vidět, tak poslal dar přes nás

Marie Valášková Bastlová, Barbora Strnadová (Hospodářské noviny)

5) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší kreslený vtíp, komiks nebo karikatura

Vítěz:

Kreslený humor

Vladimír Renčín (Právo)

Nominace:

Rubrika Sliackeho Kameňák

Mikuláš Sliacky (Nový čas)

Vladáři 2013

Natália Ložeková (.týždeň)

6) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse

Vítěz:

Interview s Michalem Haškem

Daniela Drtinová (Česká televize)

Nominace:

Pro a proti - Havel

Renata Kalenská (Český rozhlas Plus)

Historie.cs – Divoký odsun

Vladimír Kučera, Čestmír Franěk, Aleš Poledne (Česká televize)

7) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší reportáž

Vítěz:

Zkáza města Lauterbach

Jiří Vondráček (Česká televize)

Nominace:

Život homosexuálů v Polsku

Petr Vavrouška (Český rozhlas Plus)

Farář a baroko

David Macháček (Česká televize)

8) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Vítěz:

Lihový boss Radek Březina a jeho podnikání

Dalibor Bártek (Česká televize)

Nominace:

Neznámí vlastníci solárních firem

David Havlík, Michael Fiala, Vladko Omasta (Česká televize)

Fotbalová tragédie na Hillsborough

Jiří Hošek (Český rozhlas Plus)

9) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku

Vítěz:

Srpen 1968 pro váš počítač, čtečku a tablet

Filip Rožánek (Český rozhlas)

Nominace:

Nemoci, nehody i války

Jan Boček (iHNED.cz)

Stratocaching

Jan Kužník (iDNES.cz)

10) Česko-slovenská cena veřejnosti

Odměna pre známú

Dušan Károlyi (TREND)

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší rozhovor

Porota:

Rudolf Burgr, vedoucí Katedry mediálních studií a žurnalistiky na Fakultě sociálních studií MU Brno / **Martina Špinková**, malířka, grafička a předsedkyně Hospicového občanského sdružení Cesta domů / **Cristina Muntean**, mediální poradkyně, trenérka a koučka, zakladatelka společnosti Media Education CEE / **Tina Čorná**, vedoucí přílohy Víkend deníku Pravda, několikanásobná vítězka slovenské Novinářské ceny / **Alena Wagnerová**, česko-německá spisovatelka, publicistka a orální historička, autorka řady knih ke kulturní historii střední Evropy

Vítěz:

Proč média předstírají, že nepředstírají

Michal Komárek (Literární noviny)

www.literarky.cz

Vyjádření poroty:

Porota vyzdvihuje odvahu autora vést rozhovor, který je postavený na sebereflexi médií a přináší velmi kritický pohled na novinářskou praxi. Otevřeně zobrazuje procesy fungování médií a roli při formování veřejného mínění a jejich zodpovědnost za spoluvytváření reality. Porota oceňuje aktuálnost tématu, profesionalitu tazatele a celospolečenský přesah rozhovoru.

Proč média předstírají, že nepředstírají

Michal Komárek (Literární noviny)

Nezávislost a objektivita jsou kategorie, které pro fungování médií dnes ztrácejí význam, říká přední český odborník, sociolog médií z brněnské Masarykovy Univerzity Jaromír Volek. Mluvili jsme o tom, jaká média jsou, kam směřují a jak obstála v nedávné prezidentské volbě.

Část médií se v kampani otevřeně vyslovila pro volbu Karla Schwarzenberga a Miloš Zeman je za to kritizoval jako neetická a neprofesionální. Vyvolalo to u nás velkou diskusi o objektivitě médií, přestože tzv. „endorsement“, tedy doporučení určitého kandidáta nebo strany je v anglosaském světě běžné i u nejváženějších médií....

Ta otázka souvisí s obecnějšími motivy Zemanovy kritiky médií. Miloš Zeman předpokládá správně, že běžný volič neví nic o tom, co je to endorsement a považuje za jedinou možnou verzi chování médií v kampani tu, která se zde ustavila po listopadu 89. Přitom to není tak dávno, co většina prvorepublikových deníků patřila politickým stranám a pracovala, nejen ve volebních kampaních, pro své strany a politiky. Poúnorové vyvlastnění veřejného sémantického prostoru tuto tradici vytěsnilo a nahradilo ji víceméně centralizovanou názorově homogenizující strategií „jedné správné volby“. Polistopadové ustavování nového mediálního systému víceméně kopíruje západoevropský, kontinentální model médií tzv. nezávislých na politických stranách, ale poněkud zamlčuje, že fakticky si největší deníky rozdělily elektorát nejsilnějších stran, a tím se více či méně staly nástroji stranickopolitické veřejné komunikace.

Znamená to tedy, že naše média jsou stranická bez ohledu na to, zda se hlásí k praxi „endorsementu“?

Samozřejmě. Velká tištěná média zde celé dvacetiletí provozují strategii „nestranicky nezávislého stranění“. Což sice vypadá jako contradictio in adiecto, ale praxe ukazuje, že tato paradoxní strategie docela funguje. Navenek se tak pracuje s falešným obrazem nezávislých nestranických médií, která se chovají ke všem politickým subjektům stejně, jelikož je zde obava, že jiný model by v naší současné mediální kultuře nebyl tak ekonomicky efektivní. Miloš Zeman ale nejenom kritizuje otevřenou podporu straně či politikovi, ale současně také upozorňuje na klíčovou odlišnost domácí politické žurnalistiky od té západoevropské, kontinentální, kde je žurnalistou častěji levostředový liberál, který vystupuje v roli ochránce slabých. U nás po celé polistopadové období dominuje ve velkých médiích spíše pravostředová perspektiva a dalo by se říci, že jde o trend, který se na úrovni mainstreamových médií dále prohlubuje. Osobně považuji „přiznání politické barvy“ za korektnější, za hru s otevřenými kartami. Problém domácích médií není v tom, že artikulují ve své většině pravostředové a liberální hodnoty, ale v tom, že je naše mediální scéna příliš dominována touto perspektivou, která vytváří mylný dojem, že je jediná možná.

A to se projevilo v masivní podpoře, kterou většina médií poskytovala Karlu Schwarzenbergovi... Byla to ještě korektní profesionální novinářská práce?

Samozřejmě, že úspěch Karla Schwarzenberga byl bezpochyby výsledkem selektivního výběru informací. Místy se zdálo, jako by média koordinovala svůj postup se Schwarzenbergovým štábem. Spíše ale jen odezírala, jak by mu bylo možné pomoci. De facto tak zachraňovala nepochopitelně pasivní druhou část jeho kampaně, ve které se mu nepodařilo nastolit jediné vlastní téma. Lze říci, že to byla média, která ho držela nad vodou a doslova jej bránila před pomluvami a někdy i před ním samotným. Bylo až tragikomické, jak některá média „čistila“ jeho obraz od zjevných nedostatků. Modelovou ukázkou této mediální podpory bylo zpracování nezvládnuté tiskové konference, na které se Schwarzenberg pokusil jedinkrát nastolit téma, které se týkalo propojení M. Zemana s V. Klausem. Na té tiskovce měl de facto problém jen přečíst prohlášení, které mu pro jistotu simultánně napovídal mluvčí. Tuto tiskovku v původní nekorigované podobě viděli diváci jedné domácí televize až po volbách. Nebyla to média, kdo volil, ale média vytvořila Schwarzenbergův obraz, který si

vybralo více než dva miliony občanů. Je zřejmé, že občané volili mediální obraz, kterému se Karel Schwarzenberg snažil zvláště ve druhém kole kampaně příliš neškodit.

Řada lidí ale tvrdila, že právě to někdy až hysterické utváření mediálního prostoru je nakonec přimělo k opačné reakci - volbě Miloše Zemana.

Miloš Zeman využil jako obranný mechanismus logiky „moci bezmocných“ a snažil se upozorňovat na očividnou hodnotovou nerovnováhu, která se v prezidentské kampani personalizovala. Jinými slovy sázel na to, že část voličů nemá ráda, když je někdo příliš mediálně zvýhodňován nebo naopak válcován. Vsadil tak na paměť části starších voličů, kteří nezapomněli na jednotnou linii fojtíkovskokojarovsko-klimentovské či rzounkovské kulturní fronty, která okřikovala všechny ty, co „stáli na chodníku a nebudovali republiku“. Jinými slovy, Zemanova strategie vycházela ze správného předpokladu, že propagandisticky manipulativní komunikace naráží naštěstí stále ještě u části voličů na nechuť a spouští u nich spíše subverzivní strategie, respektive vede je k identifikaci se slabším. Jinými slovy, problematika není otevřená podpora jednoho kandidáta, který ztělesňuje hodnoty, ke kterým se média hlásí, ale spíše ona kampaňovitá slaboduchost, jež de facto popírá ideu názorové plurality, kterou si vetkla do erbu.

Když se vrátím k předchozí otázce: je možno toto kampaňovité pomáhání jednomu z kandidátů považovat ještě za profesionální novinářskou práci?

Samozřejmě, že ne. Ale myslím, že je docela zajímavé naznačit vztah dvou pojmů, které se u nás často zaměňují - profesionality a profesionalizace. Žurnalistika jako povolání má řadu limitů, které omezují možnosti dosáhnout profesionalizace například na úrovni lékařské profese. Proto ji zařazujeme mezi semi-profese. Například má velmi nízko nastavený kriteriální práh pro vstup do profese. Z toho pak plyne, že i žurnalistická profesionalita má specifické rysy, a bývá v praxi, ne v kodexech, vynucována nezřídka poměrně drsným tlakem profesní komunity, a to ve formě sociální kontroly. Pokud se novinář vymkne „profesionálnímu“ tlaku většiny, hrozí uplatnění profesní ostrakizace. Jinými slovy, obávám se, že řada novinářů by v této kampani postupovala korektněji, kdyby měla odvahu postavit se hrozbě profesně „profesionální“ exkluze.

Když to shrneme: není představa o nezávislosti médií a jejich nárok na objektivitu jen přežívající mýtus?

Do jisté míry ano. Například svatý grál žurnalistické verze profesionalizace profese - objektivita - není dnes prakticky udržitelná ani na úrovni zpravodajství. Profesní novinářská objektivita má povahu normativního horizontu, který před žurnalisty ustupuje rychlostí přímo úměrnou jejich snaze tohoto horizontu dosáhnout. Podstatná je v tomto ohledu především role komerčních médií v tržní společnosti, ve které plní především funkci výrobní jednotky. Trh dává smysl jejich existenci tím, že jim umožňuje generovat zisk, respektive prodávat čtenáře inzerentům. To je ale fatálně omezuje v tom, aby byly schopny důsledně uplatňovat svou nezávislost a objektivitu, jelikož ty jsou v komerčním prostředí dobré především jako tržní atributy, tedy hodí se, pokud jsou obchodovatelné a umožňují zvyšovat prodej, respektive počet čtenářů a s ním i inzertní ceny.

Jak může být obchodovatelná „nezávislost“ a „objektivita“?

Média například exploatují obě kategorie tím, že na titulce sdělují čtenářům, jak dlouho už jsou nezávislá, aby zakryla skutečnost, že jde o sekundární kritérium, které při tvorbě novinářského výstupu nehraje hlavní roli. Prostě jde jen o obal, jenž má prodávat produkt-médium, které s obalem nemá žádný věcný vztah. Podobně je to s deklarací objektivity, která má primárně zvyšovat kredibilitu média, a tudíž jeho inzertní atraktivitu. Fakticky ale plní funkci profesního obranného rituálu, který má zakrýt subjektivní a zájmovou roli médií. Oba uvedené principy ale musí komerční média hájit, jelikož představují základní stavební kameny jejich kredibility, bez níž by celý proces obchodování významů neprobíhal dostatečně efektivně. Média se tak jen snaží předstírat, že nic nepředstírají a jsou skutečně jediným garantem nezávislosti a objektivity.

Rozumím tomu tak, že média předstírají nezávislost a objektivitu, aby přilákala co nejvíce čtenářů, posluchačů, diváků a byla tak atraktivní pro inzerty... Proč té atraktivnosti nemohou dosáhnout, kdyby se opravdu snažila o „nezávislost“ a „objektivitu“?

Zjednodušeně řečeno, protože by to zužovalo jejich manévrovací prostor na trhu i mimo něj. Připravila by se o část klientely - inzertní i politické, kterou potřebují pro svou ekonomickou prosperitu. Striktní aplikace obou principů by je nejen připravila o některé inzerty, ale například i o exkluzivní přístup k informacím z politického zákulisí. Jde o problém, jenž se týká celé západní žurnalistiky, v rámci které dochází ke skryté a velmi rychlé likvidaci obou principů. Ideálem či cílem tohoto procesu je setřít rozdíl mezi nezávislostí a závislostí, objektivitou a neobjektivitou, utajit, že nezávislosti a objektivitě není možné v daném tržním pojetí médií dosáhnout. Naštěstí existují i jiné vlastnické formy médií, které mají větší potenciál nezávislosti a které budou ve střednědobém horizontu sílit.

Jaké vlastnické formy máte na mysli?

Mám na mysli například družstevní formu vlastnictví, která je v Německu velmi dobře etablovaná. U nás, pokud vím, vyjma Kulturních novin zatím tento model nefunguje, přestože za první republiky to byla jedna z běžně užívaných vlastnických forem. Myslím, že korekce, kterou stávající mediální systém potřebuje, musí zohledňovat hledání alternativních ekonomických modelů, které by umožnily občanské veřejnosti uplatňovat reálněji či praktičtěji svou starost o polis.

A jakou roli v tom všem hrají veřejnoprávní média? Někteří kritici tvrdili, že i ona sice méně, ale přece v kampani stranila Karlu Schwarzenbergovi...

Média veřejné služby nemusí mít nezávislost „na titulce“, ale musí být přítomna v obsahu, v celém editoriačním procesu a samozřejmě také v legislativě, která jim vymezuje práva a povinnosti. Jakkoliv v tomto ohledu není vše dokonalé a mechanismus volby radních považuji za nevhodný, ČT i ČRo přesto v této poslední předvolební kampani obstály a prokázaly relativně slušný potenciál nadhledu. Viděl, respektive slyšel jsem všechny diskuse v televizi i v rozhlase. To, co by se jim dalo vytknout, nebylo stranění jednomu z kandidátů, ale místy až křečovitá snaha udržet vyvážený obraz obou kandidátů. Jako by si oba moderátoři dali za úkol vyvažovat obrazy kandidátů tak, aby na konci diskuse nebylo vítězů a poražených. Myslím, že v tomto aspektu byli oba velmi ochránářští a de facto brali nevědomky odpovědnost za výkon kandidáta na sebe. Občas to ale bylo na úkor pestrosti témat či dialogů.

Takže k tomu pocitu „nadržování“ Karlu Schwarzenbergovi nebyl důvod?

Důvodem, proč jsou i média veřejné služby často označována za pravicová, může být to, že novináři, kteří zde pracují, patří ve své většině k pravicově liberální střední třídě. A především, komunikují v kódu vysokoškolsky vzdělané střední třídy. To se samozřejmě ne všem divákům či posluchačům líbí. Cítí, že nejsou tak říkajíc jejich „krevní skupina“. Tento kulturně identitní rys jde ale jen velmi těžko odstranit. Je to podobně komplikované jako bychom chtěli, aby Marek Vašut či Karel Roden mluvili v americké produkci anglicky bez českého akcentu. Především ale považují za důležité upozornit na to, že tato volební kampaň prokázala více než předcházející, jak je důležité, že zde jsou média veřejné služby, která si dokázala udržet tak důležitý odstup. Na rozdíl od většiny komerčních medií, která ve finále kampaně zcela ztratila profesní instinkty a vystupovala v roli cheerleaders a roztleskávala publikum pro jednoho kandidáta.

Další velké téma diskuse byla role nových sociálních sítí a provázanost nových médií s těmi klasickými. Například: po jedné televizní debatě, kde Schwarzenberg popletl posloupnost vlád a Zemanovi tak umožnil vykroutit se u otázky ohledně odpovědnosti za privatizaci MUS, šéfredaktor Respektu Erik Tabery na Facebooku dokládá, že Zeman za tu privatizaci odpovědnost má... Je to nový model propojení médií?

Ale to se děje už delší dobu a nejen u novinářů z Respektu. Obě sféry už jsou několik let velmi prostupné a není pochyb, že se tato „fúze“ bude dál prohlubovat. Ruku v ruce s tímto trendem jde i stoupající role občanského žurnalismu, který proniká do profesionálních médií. Simultánně tak probíhají dva procesy. Profesionálové si odskakují do jiného prostoru, kde publikují „za sebe“. A laici vstupující do profesionálních médií například formou blogů, ale i videoprodukce. Z ekonomického pohledu jde o relativně levnou strategii, jak oslovit potenciální čtenáře, kteří by o tištěný obsah ani nezavadili.

Jak si vysvětlit popularitu Karla Schwarzenberga mezi mladými lidmi a jeho dominanci na sociálních sítích?

Tak to je skutečně výjimečný fenomén, který tu máme již od posledních sněmovních voleb a který, pokud vím, nemá v západo- a středoevropské politice obdoby. „Děti“ volí „dědečka“. A pravděpodobně jsou to částečně titíž prvovoliči, kteří na sítích tleskali stigmatizačnímu klipu „přemluv bábu a dědu“. Myslím, že jedna z proměnných, která zde hraje roli, se týká jinakosti image Karla Schwarzenberga, který těží ze schopnosti působit neautoritářsky až bezbranně či dokonce hravě. Je schopen dělat si ze sebe legraci. Ve srovnání s narcistními egypty nemalé části současných politiků a speciálně stávajícího hradního pána je Schwarzenbergův image dost plastický, aby se s ním dalo pracovat a projektovat do něho vzpomínky na dědečka, který nic nepřikazuje ani nepoučuje. Prostě „imidžová“ laskavost, která zcela přebíjí Schwarzenbergovu roli konzervativního politika a místopředsedy vlády. Onen riskantní „imidžový“ trik s punkovým redesignem, který de facto zneužil punkovou symboliku pro podporu zcela opačné životní filozofie, ukazuje, jak se síťová generace dokáže radovat z porušení konvencí. Hra je zde přednější než ideologie. Přitažlivost „knížete Karla“ tak není pro tuto cílovku v jeho titulu ani v hodnotách, které reprezentuje, ale v tom, že s ním bylo možné na síti pracovat po svém, že byl otevřený, a to nejen vizuálně možným „deformacím“ či hříčkám. Prostě nabízel možnost identifikace a nestavěl před sebe bariéru autoritářské osobnosti.

Miloš Zeman se bezprostředně po vyhlášení výsledků pustil do kritiky médií, redaktorce MF Dnes sdělil, že zastupuje bulvární médium... Je takový vztah politiků k médiím běžný i v zahraničí?

Samozřejmě, že není. Ta „vítězoslavná tiskovka“ Miloše Zemana byla skutečně velmi specifická. Obvykle to bývá tak, že vítěz poděkuje všem, šatnářkami a kuchaři počínaje a poraženým protikandidátem konče. V zemích s méně kultivovanou politickou kulturou si vítěz zatančí symbolicky na mrtvole poraženého soka. Zeman ale zvolil svou variantu vítězného rituálu. Zachoval se standardně vůči Schwarzenbergovi, ale neodpustil si manifestaci vítězství rituálním ponižováním novinářů. Myslím, že jeho vztah k novinářům je dnes již součástí jeho identity a jakýkoliv pokus o změnu by pravděpodobně znamenal zásah do integrity celé jeho osobnosti.

Neříkají si ale někdy novináři o tu kritiku sami? Mohou si média nárokovat, že s nimi politici musí a mají komunikovat bez ohledu na to, co uveřejňují?

Samozřejmě, že ta komunikační patologie je sycena z obou stran. Stačí připomenout, jaké antikampani byl vystaven Miloš Zeman jako čerstvý předseda ČSSD a později jako premiér. Příkladem za všechny budiž hyenismus nejmenovaného deníku s velkou intelektuální a morální tradicí, který v devadesátých letech medializoval příběh Zemanova syna, který prožíval těžkou osobní krizi. V tomto smyslu je až hostilní vztah Miloše Zemana k médiím pochopitelný. Ano, jsou situace, kdy i politik musí nejenom z lidského, ale i profesionálního pohledu reagovat. Sejmout masku s thymolinovým úsměvem a bránit se. Neexistuje žádný věčný nárok na to, aby politik svou otevřenou komunikací legitimoval aroganci a neprofesionalitu konkrétního novináře či média. Existuje ale určitá hranice komunikační patologie, za kterou by se žádný politik neměl nechat médii zatáhnout, jelikož pak de facto poškozuje sebe sama. Apriorní předpoklad, že co novinář, to nepřítel či jadrněji řečeno, co novinář, to blbec, je sebedestruktivní a neprofesionální.

A měl vůbec divák, čtenář, posluchač šanci získat z médií věcný obraz o jednotlivých kandidátech a jejich názorech a programu? Nebyla média zaplavena masou informací, kde bylo téměř nemožné rozlišovat mezi podstatným a nepodstatným?

Představa přehledné kampaně, která uspořádá kvality kandidátů podobně, jako umí spotřebitelský test ohodnotit kvalitu vysavačů, je nejen nereálná, ale pravděpodobně potlačuje určitý aspekt demokracie jako procesu hledání dynamického konsenzu, který nikdy nekončí. Většina populace nevyhodnocuje systematicky kvality kandidátů a neprovádí křížové srovnání informačních zdrojů. Jak by řekl Baudrillard, volební kampaně obecně dnes představují nekonečné bujení významů, a tato jejich proliferační nutně vede ke vzniku simulaker, tedy obrazů či modelů reality, které ztratily své reálné referenty. Volby se tak v této pozdní době vlastně konají v hyperrealné situaci, kterou lze libovolně manipulovat. Zdá se tak, že v mediální demokracii je jakákoliv možnost racionálního rozhodování předem ztracená. Voliči maximálně jen racionalizují své emocionálně vytvořené a zakotvené postoje, které nepochybně významně strukturují média, často spektakulárním způsobem. Jakkoliv je mi tato Baudrillardovská perspektiva blízká a jeho analýza je nadčasovým popisem vývoje moderní civilizace, myslím, že v zásadě nabízí jen jediné řešení. Odmítnout média i nekompetentní voličskou většinu, která není schopna bránit se mediálnímu svádění. Pokud bychom přijali tuto verzi, pak zbývá jen krok k přitakání nástupu autoritářské vlády či silného vůdce.

A je možné se tomu vyhnout?

Kdybych odpověděl, že ne, tak bych popíral smysl našeho rozhovoru. Ale jistou pochybnost má asi řada z nás. V těchto dnech je to 80 let od nástupu Adolfa Hitlera k moci a naskytá se určitá příležitost porovnat společensko-ekonomickou situaci dnes a v meziválečné západní Evropě. Myslím, že je tu například zřejmá podobnost v adoraci a hlavně estetizaci nových komunikačních technologií, která vede k instrumentalizaci každodenních životů. Konflikt mezi technologií a kulturou se jeví stále více jako relikv romantisce, který je třeba odmítnout. Technologie, včetně komunikačních dnes nabízejí perspektivu oslavující nebezpečí, destrukci, válku - tedy rysy, jež známe z různých verzí počítačových her či od jejich namnoze šílených napodobitelů. Ať už bojují v „Breivikově narcistní uniformě“ na webu, nebo užívají skutečné zbraně proti multikulturalismu, židům či muslimům. Je evidentní, že „nová“ etika i estetika komunikačních technologií vyhovuje pravicově fašizující linii myšlení o technologiích, která vzývá utilitaristicky jejich esteticko-destruktivní potenciál. V takové atmosféře se daří i autoritářské politice a hledají se silní vůdci. Jinou zbraň než kritickou reflexi proti tomuto stavu de facto ale nemáme.

Jaromír Volek (1962) patří k našim nejvýraznějším a nejzajímavějším odborníkům v oblastech teorie a sociologie médií. Přednáší na Masarykově Univerzitě v Brně a zabývá se jak vysoce teoretickými studiemi - například Walter Benjamin a nová média - tak i analýzami konkrétního mediálního provozu - například Reformátování hlavní zpravodajské relace ČT Události. Účastnil se diskusí v rámci volebního studia ČT k prezidentským volbám, kam mimo jiné přispěl výkladem „sémantického diferenciálu“, který ukazoval slabé a silné stránky jednotlivých kandidátů.

Nominace:

Některé věci se nedají vyslovit

Josef Pazderka (Respekt)

www.respekt.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje působivé zpracování rozhovoru, který přináší silný příběh a otevírá nový úhel pohledu na téma holocaustu. S tématem i tázaným zachází autor velmi citlivě, sám ustupuje do pozadí a dává prostor strhujícímu životnímu příběhu tázaného a tím vytváří jeho působivý portrét.

Některé věci se nedají vyslovit

Josef Pazderka (Respekt)

S posledním žijícím vězněm z Treblinky Samuelem Willenbergem o životě v pekle, útěku a první cestě do Německa

Bylo jich pár desítek. Patřili ke svědkům nejhrůznějších masových vražd v novodobé historii. Před sedmdesáti roky – v srpnu 1943 – zorganizovali povstání na místě, odkud se nikdo neměl vrátit živý: v nacistickém vyhlazovacím táboře Treblinka na území okupovaného Polska. Samuel Willenberg (90) byl jedním z nich. Jako jeden z mála vězňů povstání přežil a dočkal se konce války. Své vyprávění i po mnoha letech přerušuje pláčem.

Jako vězeň Treblinky jste viděl jít na smrt statisíce lidí. Dají se hrůzy Treblinky vůbec slovy popsat a vyjádřit tak, aby je dnešní člověk pochopil?

Nedají. Co z toho vyberete? Lidi, kteří se těsně před smrtí dusí? Mrtvol, které se pálí na ohni? Lidi zasypané pískem, z něhož ještě trčí jejich ruce? Když jsem na podzim 1942 přijel do Treblinky, zasypávali nacisté místo zvané Lazaret. To byla v táboře taková dřevěná budova, vypadala jako lékařský objekt, vlál na ní praporek s červeným křížem. Posílali tam z transportu staré a nemocné lidi. Aby nepřekáželi davu, který hnali do plynových komor. Lidé vešli dovnitř, do jakési čekárny, bylo tam čisto, lavičky teplé, pošíité filcem, a vyprávěli si o nemocech. Řekli jim, že je za chvíli prohlédne lékař, ať si odloží oblečení. Tak se svlékli a vydali se chodbou k rampě, pod kterou byla velká jáma. Nad ní stál ukrajinský dozorce a zastřelil každého, kdo přišel. Těla, naházená na sebe, pak strážé pálily. Poslali mě tam nedlouho po příjezdu s papíry, jež vytrídili ze šatů lidí z transportu. Kápo mi řekl, ať to hodím do ohně a rychle se vrátím. Já jsem netušil, o co v Lazaretu jde, prošel jsem tou dřevěnou budovou a na konci najednou uviděl tu hrůzu. Na dřevěné židli seděla zrudlá ukrajinská stráž s puškou. Před ní hlu-boká jáma. V ní zbytky těl, které ještě nestrávil oheň zapálený pod nimi. Pozůstatky mužů, žen i malých dětí. Úplně mě ten pohled paralyzoval. Slyšel jsem syčení spálených vlasů a praskání kostí. Do nosu mi vletěl štiplavý kouř a do očí vhrkly slzy... Jak tohle popíšete nebo vyjádříte? Jsou věci, které si pamatuji, ale nedají se vyslovit.

Co s člověkem takové momenty udělají?

Dlouho mi to všechno nedocházelo, rozum to prostě nedokázal vstřebat. Masové vyhlazování? To přece není možné. Pak pochopíte, že jste v pekle, v opravdovém pekle. Snažíte se přežít, moc nemyslet. Asi ztvdnete, pak vás zase něco totálně rozloží. Těžko se o tom mluví.

Přemýšlel jste někdy o sebevraždě?

Nikdy. Myslel jsem na útěk. Celou dobu jsem myslel na to jediné. Ne na ty, kteří tam zůstanou. Nikdo z nás nebral na druhé moc ohledy, i když nějak vnitřně jsme jeden druhého podpírali.

Odkud se v takových podmínkách bere vůbec síla žít dál?

Nevím, nepřemýšlel jsem o tom a dodnes vlastně nevím, odkud jsem vzal na všechno sílu. Ztvdrl jsem, i když jsem často v noci plakal. Pracoval jsem po příjezdu ve vězeňské četě, která třídila šaty zbylé po lidech z transportu. Často byly ještě teplé, lidé je sotva svlékli a šli do plynu. Najednou jsem vzal do ruky něco známého. Hnědý dětský kabátek se sytě zelenými konci rukávů. Takovou zelenou látkou moje matka nastavovala kabátek mladší sestře Tamaře, nedalo se to splést. Vedle byla květovaná sukně mé starší sestry Itty. Obě zmizely před transportem někde v Čenstochové. Pořád jsem doufal, že se zachránily. Tehdy jsem pochopil, že ne. Vzpomínám si, jak jsem držel ty šaty a svíral rty bezmocí i nenávistí. Pak jsem si otřel tvář. Byla suchá. Nemohl jsem už ani plakat.

Když jste po válce začali mluvit o hrůzách Treblinky, nikoho to údajně moc nezajímalo. Jak v Polsku, tak v Izraeli.

Lidé měli jiné starosti. Některým Polákům se to možná nehodilo do krámu. Když jsme v roce 1950 přijeli do Izraele, někteří Židé, kteří tam žili už před válkou, nám vyčítali, že jsme neválčili. Oni ano – o Stát Izrael. Byli jsme pro ně zbabělci, kteří se nechali vést na smrt jako ovce. Vůbec nechápali naši situaci. Jeden kamarád, jež jsme poznali až v Izraeli, nechtěl slyšet o smrti svých rodičů. Ani politikům, zakladatelům Státu Izrael v roce 1948, se holocaust nejdřív moc nehodil. Měli vlastní hrdiny, kteří bojovali za nezávislost.

Jak jste na to reagoval?

Mluvil jsem o svých zážitcích dál, jen mě nikdo neposlouchal. Seděli jsme se známými a opakovalo se to pořád dokola: začali jsme o počasí nebo o čemkoli jiném a skončilo to u holocaustu. Tak je to dodnes. Začneme mluvit o láhvi něčeho dobrého a už to jede: víš, tehdy se vlastně dala taková láhev propašovat, zachránila mi život. Holocaust je v nás hluboko.

Dětství a odjezd do Treblinky

Z jaké rodiny vlastně pocházíte?

Otec byl Žid, matka Ruska, která konvertovala k židovství těsně před mým narozením nebo po něm. V rodině jsme byly tři děti – já a moje dvě sestry, mladší Tamara a starší Itta. Žili jsme v Čenstochové. Život v Polsku před válkou byl docela těžký, ale přežívali jsme. Otec byl učitel a výtvarník, později si ho najímali na malování modliteben. Vyzdobil postupně synagogy v Čenstochové, Piotrkówě a Opatówě.

Dodržovali jste košer kuchyni a další židovské zvyky?

Táta nejedl vepřové, ale když jsme vyrazili do školy, dávala nám matka chleba a dvacet grošů na šunku. Jen jsme ji museli sníst ve škole, ne doma.

Cítil jste se tehdy jako Žid, nebo ho z vás udělala až válka?

Vždycky jsem byl Žid. I když jsme měli s otcem docela árijský vzhled, modré oči, dlouhé blondáté vlasy. Otce si na ulici často pletli s Paderewským (známý polský klavírista a politik s dlouhými světlými vlasy – pozn. red.), někteří po něm chtěli i autogramy... Ale byli jsme Židé, na hlavní svátky jsme s otcem chodili k rabínovi Aszemu.

Židé a Poláci žili údajně před válkou dost odděleně.

To je pravda. Oba národy měly svůj vlastní svět. U mě to ale bylo jinak. Žili jsme v Čenstochové ve smíšené čtvrti, já mluvil dobře polsky, měl jsem mezi Poláky kamarády, společně jsme slavili Velikonoce. Znal jsem je a tím jsem byl asi trochu netypický. Možná to mě taky později zachránilo. Když jsme později utíkali s ostatními vězni z Treblinky, mnozí z nich zůstali v lesích. Poláci neznali, neuměli dobře jazyk, prostě byli hned nápadní.

Těsně před válkou začalo v Polsku ve vztahu k Židům přituhovat, objevily se antisemitské nálady a pogromy. Pak vtrhli do země nacisté a rozběhli protižidovské akce. Každý, kdo mohl skrýt svůj židovský původ, se o to snažil. Vy taky?

Ano, ale šlo to jenom částečně. Na počátku války jsme žili u Varšavy a těsně nás minuly první protižidovské pogromy. Bylo nicméně jasné, že přituhuje. Otec měl známé v Opatówě, kteří nám v kostele vyrobili falešné rodné listy. Táta dostal jméno Karol Baltazar Pekosławski, ze mě byl Eugeniusz Sobieszawski, sestry dostaly něco podobného. Matka si nechala své rodné jméno Maniefa Popovová, a díky ruskému původu dostala dokonce bílou kenkartu (Kennkarte byl průkaz totožnosti za německé okupace – pozn. red.). My ostatní už ale jen žluté, židovské.

Báli jste se, že vás někdo prozradí?

Hrozně. Pro Židy to byla tragédie. Jakmile jste se objevil na ulici, měl jste neustálý strach, že k vám někdo přistoupí a řekne: „To je Žid!“ Ne Němec, ti většinou neměli ponětí, jak Židé vypadali, nedokázali je od Poláků odlišit. Ale Poláci věděli přesně. Podle toho, jak člověk vypadal, jak se choval, jak šel, prostě nějakou intuicí, těžko říct, podle čeho přesně to poznávali. Władysław Szlengel, básník z varšavského ghetta, ten strach dobře vystihl v jedné básni: „Nedívej se na mě, když jdu kolem, nech mě projít, nic neříkej, pokud nemusíš.“ Ne všichni to ale dokázali. Dvě mé sestry takhle nakonec někdo práskl a poslal je tím na smrt.

Jak silný byl mezi Poláky před válkou antisemitismus?

Šlo hlavně o spodinu. Polská inteligence měla k Židům lepší vztah. Bylo mezi ní taky hodně antisemitů, ale lidé se nesnížili k vydávání svých přátel. To samozřejmě neznamenalo, že Židům aktivně pomáhali. Během útěku z Treblinky mě avšak nakonec zachránili polští sedláci. Takže to bylo různé.

Říkal jste, že na začátku války někdo zradil vaše dvě sestry. Jak k tomu vlastně došlo? A co se stalo se zbytkem rodiny?

Otec utekl do Varšavy a my s mámou i sestrami jsme se vydali do Čenstochové. Máma tam měla přítelkyni a pár známých kněží. Jenže jsme udělali chybu. Sestry jsme nechali u známých a s matkou jsme se vrátili do Opatówa pro věci. Mezitím sestry někdo udal a zmizely ne-

známo kam... Šli jsme s mámou do parku pod Jasnou Horou, sedli jsme si na lavičku a strašně jsme plakali. Máma přišla o dvě dcery, Itta měla dvacet čtyři, Tamara šest let. Absolutní bezmoc! Máma pak rozhodla, že bude lepší, když se vrátím do Opatówa. Ona zůstala na místě a snažila se mé sestry hledat.

Návrat do židovského ghetta v Opatówě vám však moc nepomohl.

Vysídlení tamního ghetta začalo hned dva dny po mém návratu, 23. října 1942. Nejdřív nás shromáždili na trhu, několik tisíc lidí. Pak nás hnali do Ožarówa na železniční stanici. Ty, kdo nemohli, strážé na místě střílely. Pak nás naložili do vagonů.

Bylo vám devatenáct let. Věděl jste, kam jedete?

V té době jsem už něco tušil. Mezi lidmi se říkalo, že Židy masově zabíjejí. Jenže když žijete a někdo vám řekne, že vás zabijí, tak tomu prostě nevěříte. Nikdo z nás tomu nechtěl věřit. Že vyvraždí celý vlak? Věděli jsme, že jedeme na východ. Během zastávek na nás křičeli kolemstojící lidé: „Židi, jedou z vás udělat mýdlo!“ Jenže kdo normální by tomu věřil? Do Treblinky jsme dorazili nad ránem. Stály tam už jiné vagony. Celkem asi šedesát. To je necelých šest tisíc lidí. Všechno jsem po válce nakreslil, celý tábor a železnici k němu. To jsou taky jediné plány, které zbyly. Němci celou dokumentaci zničili. Šedesát vagonů. Tolik se jich na nástupiště v Treblince nevešlo, tak je museli rozdělit na tři části. Lidé vystoupili z vagonů a šli podél nástupiště. Tam stála taková velká budova. Nacisté na ni dali cedule: Pokladna, Telegraf, Čekárna, dokonce tam byly i nádražní hodiny, tabule příjezdů a odjezdů... Lidé prošli kolem a začala selekce – ženy s dětmi zvlášť, muži zvlášť, oblečení dolů, boty dolů, svázat k sobě. Potom nahé muže donutili posbírat všechny šaty, naházet je na velkou hromadu a všechny hnali do plynu.

Vás ne?

Tehdy, když jsem tam stál, se ke mně přiblížil nějaký vězeň. Poznal jsem známý obličej. „Odkud jsi, kurva, odkud?“ ptám se. On na to: „Z Čenstochové. Řekni, Samku, že jsi zedník.“ Za chvíli přišel esesman a říká: „Je tady někdo zedník?“ Já hned vyhrkl: „Ich bin Maurer.“ Měl jsem na sobě otcovo malířské oblečení, bylo počmárané barvami, možná to působilo trochu zednický. Kývl na mě, ať jdu stranou, a strčili mě do jednoho z dřevěných baráků. Tak jsem se stal vězněm Treblinky. Šest tisíc Židů z Opatówa šlo mezitím rovnou do plynu.

Peklo

Kam vás v táboře zařadili?

Třídili jsme oblečení a další osobní věci, jež zbyly po lidech, kteří šli do plynu. Jedním směrem přijížděly transporty s lidmi a nazpět se vracely s jejich roztríděnými věcmi: kalhoty zvlášť, kabáty zvlášť, boty zvlášť, k tomu vlasy, oholené lidem předtím, než šli na popravu. Třídily se samozřejmě i cennosti. Každý den byl neobyčejně výnosný: kilogramy zlata a diamantů, tisíce zlatých hodinek, miliony peněz a mincí z celého světa, dokonce z Číny. Ty věci se třídily a nakládaly do prázdných vagonů. Později mě přeřadili na lepší práci. Naše skupina chodila ven z tábora, v lese jsme sbírali borové větve. Ty se pak proplétaly mezi ostnaté dráty a maskovaly, co se děje mezi jednotlivými sekcemi tábora. Tahle práce mi pomohla, protože jsme dostávali lepší stravu a mohli jsme „obchodovat“ s ukrajinskými strážemi.

S čím jste obchodovali? Vždyť jste nic neměli...

I přes přísný zákaz se nám samozřejmě občas podařilo schovat některé cennosti z transportů. Šlo o velké peníze. S těmi se pak handlovalo. Vyšli jsme z tábora, ukrajinský dozorce sundal svoji čepici a řekl: „Rebjata, děngi.“ My jsme mu tam něco hodili a on přinesl něco k jídlu. Snědli jsme to všichni společně, dokonce i vodky jsme se občas napili. Něco jsme taky zvládli propašovat mezi větvemi do tábora. Zajímavé bylo, že nás nikdy nikdo při návratu nekontroloval. Skupiny, které jezdily pracovat do polí, při návratu vždycky prohledávali. Nás nikdy. Nacisté tušili, co se asi děje, ale nechtěli do toho zasahovat.

Kdy jste naplno pochopil, co se v Treblince děje a čeho jste součástí?

Hned první večer za mnou přišel do baráku ten člověk, který mi zachránil život. Byl to Alfred Bém, můj soused z Čenstochové. Hned mi na rovinu řekl: „Samku, jsi v továrně na smrt. Tady všechny zabíjejí. A zabijou i nás.“ Slyšíte to, ale stejně nechcete věřit. Jenže realita vás postupně přesvědčí. Tábor měl přesný řád. Od rána do večera několik transportů. Ženy vlevo, muži vpravo, muži zůstali venku, ženy šly do baráku, tam se musely svléknout a pak zůstat připravené. V zimě vycházela z toho baráku pára, vypadalo to neskutečně, jakoby z jiného světa. Všude pára a v ní šly ty ženy do plynových komor. Ženy zvlášť a muži zvlášť. Nikdy spolu.

Jak jste věděl, kam jdou a co se s nimi děje?

Z kontextu to prostě bylo jasné. Později jsme potkali i skupiny Židů, kteří pracovali u plynových komor. To byla oddělená část tábora, kam jsme nesměli. Vyprávěli strašné věci. Jak ukrajinští strážci brutálně vháněli vyděšené lidi do plynových komor a sekali ruce i další části těla těm, kdo se snažili bránit. Jak rvali matkám děti z rukou a házeli je na zeď. Měli s sebou psy a často je pouštěli na ty vyděšené a nahé lidi. Takhle vždycky vehnali zhruba čtyři sta lidí do plynové komory a spustili dieselové motory. Po čtyřiceti minutách byli všichni mrtví. Vězni je vyndávali ještě teplé... Pak jim pracovní četa vylámala z úst zlaté zuby a další je převezla k otevřeným pecím, kde se mrtvá těla pálila. Každá taková pracovní četa měla údajně kolem dvou set vězňů. Denně ji však museli doplňovat novými lidmi z transportů, protože část vězňů spáchala sebevraždu nebo je ukrajinské strážce shodily do těch jam, kde se pálila mrtvá těla. Jen tak, pro zábavu...

Omlouvám se, ale musím se zeptat: co s člověkem udělá, když slyší nebo vidí podobné věci a ví, že je toho všeho nechtěnou součástí?

Chcete přežít a nějak zvláště otupíte. Je to, jako kdybyste dostal ránu do hlavy. Pořád jsem si připomínal jediné: „Musíš přežít, prostě musíš přežít a všechno to jednou povědět.“ Bylo to strašné. V Treblince šel na smrt milion lidí. Uvádějí se čísla kolem sedmi nebo osmi set tisíc, ale to nepočítali děti. Kdyby je přičetli, počet zavražděných by se vyšplhal k milionu. V té mase si zapamatujete spíš náhodné momenty, celé to prostě nejde pojmout.

Můžete některé zmínit?

Jednou – někdy v lednu 1943 – mě nahnali do baráku ke stříhání žen. Před odchodem do plynu je tam vždy vězni holili. Já jsem to nedělal, ale tentokrát mě tam poslali. Najednou si přede mě sedla taková dívenka. Tiše se mě zeptala, jak dlouho bude celá ta cesta na smrt trvat. Ona věděla, já jsem věděl. Řekl jsem jí, že deset minut, možná méně. Lhal jsem, ve skutečnosti byl celý proces delší. Ona mi řekla, že nedávno odmaturovala a že se jmenuje Rut Dorfmanová. Byla krásná. Zvedla se z té stoličky a šla ke dveřím. Tam se ještě otočila a podívala se na mě. Jako by se loučila. Ne se mnou, ale s celým světem. Takové střípky jsem si zapamatoval. Třeba moment, kdy otec po příjezdu zouval boty malému synkovi. On už věděl, co se děje,

ale dítě ještě nic netušilo. Táta mu zouval boty a ještě je svazoval provázkem dohromady.

Kdo byli vaši dozorci, velitelé tábora? Co to vlastně bylo za lidi?

Nejhorší byli esesmani. Často byli alkoholici a sadisti, kteří se vyžívali v bezdůvodném strílení vězňů. Jedním z nejhorších esesáků byl Anděl smrti, August Miete. Ještě jich bylo pár dalších, hrozná monstra. Ti rozpoutávali to peklo. Ostatní chodili kolem nás a řvali, abychom pracovali.

Zmínil jste i ukrajinské strážce. Ty se něčím od Němců lišily?

Byli to podobní sadisti. Jejich nenávisť vůči Židům byla neskryvaná. Bez mrknutí oka nebo jakéhokoli výrazu soucitu byli schopní zavraždit v Lazaretu stovky lidí. Němci si od nich drželi odstup a taky je hlídali. Nesměli zůstat bez dohledu, aby v táboře něco cenného neukradli a taky nemohli navazovat přímý kontakt s vězni. Dokonce nás nesměli před esesmany mlátit. To nás vězně stavělo do trochu výhodné pozice: rukama nám denně procházely věci za miliony dolarů a oni museli žebrať jen o drobky. Kšeftovali jsme s nimi a získávali tak cenné jídlo. Oni utráceli v okolních vesnicích za chlast a prostitutky.

V pracovních čtách v Treblince s vámi pracoval i český Žid Richard Glazar. Později se stejně jako vy zachránil a vydal knihu vzpomínek Treblinka, slovo jak z dětské říkanky. Pamatujete si ho?

Ano, byli jsme spolu v jedné skupině, která chodila do lesa. Glazar byl jiný než ostatní. Obecně se Češi odlišovali od ostatních. My, Židé z východu, jsme v táboře chodili v obyčejných hadrech, na vzhled jsme moc nehleděli. Češi ano. Glazar byl vždycky elegantní. Možná i proto ho mezi sebe ostatní moc nepřijali. Mě taky moc ne, protože jsem nemluvil hebrejsky. Glazar ostatně asi taky ne. Po válce jsme se setkali. V sedmdesátých letech mi někdo volal do bytu v Tel Avivu. Se silným americkým akcentem mě zval do své vily, prý tam bude na návštěvě nějaký bývalý vězeň z Treblinky. Šel jsem tam. V té vile měli na zahradě takovou cestičku. Sedl jsem si na její konec na lavičku a čekal. Najednou vyšel hezký pár. Všichni se na ně dívali a já jsem začal česky zpívat: „Ona se točí, má modré oči, ona se točí dokola...” To byla Glazarova písnička, každý si v táboře zpíval něco ve vlastním jazyce. On hned vykřikl: „Kacap!” Tak mi říkali v táboře. To byl on. Inteligentní. Dobrou knížku napsal, i když v ní Židy z východu moc nešetřil.

Povstání a útěk

Jak vlastně vzniklo povstání v Treblince?

O tom, že je v táboře nějaká konspirace, jsem se dozvěděl teprve v zimě. Každý byl strašně podezřívavý. Lidé se vůbec neznali, každý bral druhého spíš jako ohrožení. Nicméně pak se vyskytla šance. Pracovní čtyři dostaly za úkol opravit a dostavět v táboře budovu, ve které měl být sklad zbraní. Do ní byl přístup velkými železnými dveřmi, vypadaly skoro jako z 19. století. Naši zámečníci do nich museli udělat nový zámek a klíče. Jeden předali Němcům, druhý si tajně schovali. Ten přístup ke zbraním byla naše šance.

Měli jste v plánu ovládnout tábor?

Byli jsme naivní, hrozně naivní. Všichni si mysleli, že s pár ukradenými zbraněmi uděláme povstání, budeme jako vojáci a hurá... Fantazie má velkou sílu, jenže realita byla krutá. Měli jsme z toho skladu nějaké granáty a pušky. První výstřely se ozvaly 2. srpna (1943 – pozn. red.) někdy kolem čtvrté hodiny ráno. Jednomu z vězňů se podařilo vyhodit do vzduchu nádr-

že s benzinem. Ozvala se obrovská exploze. To, že všichni utečeme do lesů, ale byla jen utopie. Němci začali střílet ze strážních věží a brzy měli situaci pod kontrolou. První vězni, kteří se dali na útěk, byli postříleni. Někteří vězni se do vzpoury vůbec nezapojili. Ti s velkými nosy, Židé jako z německých karikatur, kde by se schovali? Nebojovali ani ti starší, kterým bylo přes čtyřicet let a věděli, že by nepřeskočili zátarasy kolem tábora. My jsme to však přece jen zkusili a přes dráty, zábrany a mrtvá těla kamarádů jsme se dostali ven. Pak přes železniční koleje a dál, rychle a bezmyšlenkovitě. Cítil jsem během útěku, že mě něco trefilo do nohy, bota se naplnila krví, ale mazal jsem dál.

Museli jste být jako vězni nápadní. Měli jste na sobě vězeňské oblečení?

Ne, v Treblince žádné nebylo, každý chodil v tom, co kde sebral z hromad oblečení. Nicméně i tak jsme byli poznat. Ostříhaní dohola, vyhublí, na první pohled bylo jasné, kdo jsme. Já jsem se po čase oddělil od ostatních a zkusil to sám.

Proč?

Asi nějaký instinkt, nevím. Později mi došlo proč. Když potom Němci hledali uprchlé vězně, ptali se lidí v okolí: „Kam běželi?“ Oni jim ukazovali, že tam šla jedna skupina a támhle druhá. Já byl sám. Možná proto jsem nakonec přežil.

Měl jste u sebe nějaké peníze?

Asi sto dolarů, dal mi je kamarád Alfred Bém. Jemu samotnému se nepodařilo utéct. Někteří vězni měli diamanty a další cennosti. Mysleli si, že jim zachrání život. Poláci v okolí je ale hned obrali a vydali, jakmile zjistili, jaké cenné věci u sebe mají.

Vás nikdo nezradil. Jak je to možné?

Netuším, asi jsem měl prostě štěstí. Možná jsem správně riskoval. Taky jsem neměl výrazné semitské rysy a uměl jsem dobře polsky. Čtyři dny mě schovávali polští sedláci. U nich jsem však nemohl zůstat dlouho, tábor byl strašně blízko a riziko bylo velké.

Báli se?

Hrozně. Já jsem se taky strašně bál. Nejvíc po cestě do nedaleké vsi Wólka Nadgórna. Přespával jsem ve stohu sena a nad ránem se objevili Ukrajinci. Hledali uprchlé vězně, stříleli všude kolem, můj úkryt ale naštěstí neobjevili. Ráno jsem došel na železniční stanici Kostki. Teď už neexistuje, trať byla později zrušená. Vedle železniční stanice byl malý obchod s potravinami. Počkal jsem, až z něj vyjdou všichni zákazníci, a vešel dovnitř. Prodavačka byla mladá. Dala mi napít a pověděla o tom, co se děje v okolí. Jak Němci všude pátrají, jak hrozili jejímu bratranci smrtí. I přesto mi dala dvacet zlotých a cigarety k tomu. Pak jsem rychle z obchodu vypadl. U zastávky se začali objevovat obchodníci s masem. Mířili do Varšavy. Mezi nimi byla i jedna žena, ta mi nakonec pomohla. Nechala mě, abych jí říkal „tetičko“ a koupila mi jízdenku na vlak. Pomáhal jsem jí naložit těžké tašky. Kolem poledne už jsem byl nedaleko Varšavy. Tam jsem se později zapojil do povstání a dočkal se konce války.

Kdo z vaší rodiny přežil?

Otec se vydával za hluchoněmého a dočkal se tak konce války ve Varšavě. Byli jsme spolu. Matka přežila díky svému ruskému původu v Čenstochové. Moje dvě sestry zůstaly v Treblince. Stejně jako statisíce dalších.

Po válce

Kdy jste vlastně poprvé začal o Treblince mluvit?

Brzy po válce, v roce 1947. Jezdila za mnou paní z Židovské historické komise z Varšavy, která sbírala vzpomínky. Byl jsem tehdy na dně, strašně jsem pil. Vzali jsme s kamarády vodku a opíjeli se do němoty. Tehdy se mnou paní začala dělat rozhovory. Nebyly moc dobré.

Chtěl jste se po válce pomstít?

Vím, že po válce existovaly židovské skupiny, které chtěly vyhledávat a zabíjet esesmany. Taky jsem byl plný nenávisti. Hledal jsem v Čenstochové policajta, který zatýkal mé dvě sestry. Už ale nežil, aspoň tak mi to lidé řekli. Nicméně fyzická pomsta se mě netýkala. Viděl jsem tolik krve, že jsem na ni už neměl sílu.

Někteří z vašich bývalých kamarádů a spoluvězňů nechtěli po válce do Treblinky jet. Vy ano. Proč?

Někteří z nich nejeli proto, že o Treblince nedokázali vyprávět. My jsme s manželkou do Treblinky přijeli z Izraele poprvé v roce 1983. Bylo čtyřicáté výročí povstání ve varšavském ghettu a komunisté nám to povolili. Od roku 1987 jezdíme do Polska pravidelně, tak dvakrát třikrát za rok. Hlavně se skupinami mladých Židů.

Dokážete po tom všem, co jste viděl, Němcům odpustit?

Ne, nedokážu. Můžete odpustit někomu, kdo něco udělal omylem, nedbalostí, ale ne tomu, kdo ty příšerné věci dělal dobrovolně, promyšleně a s potěšením. Nejde jenom o esesmany. Ten vyhlazovací tábor vytvořili inteligentní lidé – lékaři, inženýři, stavbaři.

A přenáší se vina z otců na děti? Co mladí Němci?

V Německu jsem byl teprve nedávno. Moje dcera je architektka. Vyhrála soutěž na projekt nové izraelské ambasády v Berlíně. Ptala se mě, jestli do toho má jít. Myslím, že čekala, že odmítnu. Já jsem ale řekl, že by to pro mě byla obrovská čest: dcera vězně z Treblinky navrhne ambasádu našeho státu v Berlíně. Když velvyslanectví postavili, jeli jsme na slavnostní otevření. Do té chvíle jsem nenáviděl všechno, co bylo německé. Nenáviděl jsem němčinu, německé výrobky. Jenže tomu stejně neunikneš. Třeba auto jsem záměrně kupoval americké. Forda Cortinu. Zaplatil jsem ho, byl jsem na něj hrozně pyšný a ten prodejce pak otevřel motor a říká: „Podívejte, jaký to má skvělý ekonomický motor...“ Byl německý. Mě mohl trefit šlak.

Nechal jste si ho?

Musel jsem, už bylo zaplacené.

A jak to dopadlo s Němci obecně?

Nedávno nás do Německa pozvala organizace Aktion Sühnezeichen. Organizují pobyty mladých Němců na místech, kde nacisté páchali největší zločiny. Byli i v Treblince a viděli tam moji knížku. Dozvěděli se, že žiji, a pozvali mě se ženou na besedu. Zorganizovali výstavu mých soch o Treblince. Putovala po Německu celý rok, byla na nejrůznějších místech. Tehdy jsem změnil na mladou generaci Němců názor. Nejdřív jsem se jich lekl. Když přicházeli na moji výstavu, byli takoví divní, s barevnými vlasy. Ale sedli si na zem a se zájmem poslouchali. To na člověka zapůsobí. S lidmi z Aktion Sühnezeichen jsme se opravdu sblížili. Když jsme se loučili, moje žena se rozplakala a říká: „To je hrozné. Já jsem se do vás zamilovala a sama sobě to nemůžu odpustit.“ Víte, na fasádě izraelské ambasády v Berlíně, kterou navrhla moje dce-

ra, je šest symbolů. Připomínají šest milionů Židů zavražděných během holocaustu. Z boku je však ještě jeden symbol. Taková stěna. To má být symbol otevření nové etapy historie. Navázat nové vztahy, ale pamatovat na to, co bylo.

I když nám někdo něco dopředu říká, stejně tomu nevěříte.

Samuel Willenberg (90) Narodil se v polské Čenstochové jako dítě ze smíšeného manželství. Otec byl Žid, matka Ruska, která konvertovala k židovství. Po vypuknutí druhé světové války bojoval v polské armádě a byl zraněn. Na podzim 1942 byl jako Žid transportován do vyhlazovacího tábora Treblinka, kde byli všichni Židé okamžitě po převezení usmrceni v plynových komorách. Výjimku tvořila hrstka náhodně vybraných, kteří pomáhali s fungováním tábora a měli být popraveni až později. To se týkalo i Willenberga. V srpnu 1943 se Willenberg zúčastnil ozbrojeného povstání v Treblince, díky kterému zhruba dvě stě vězňů uprchlo. Několik desítek z nich – včetně Willenberga a českého Žida Richarda Glazara – se dožilo konce války. Samuel Willenberg se zúčastnil varšavského povstání v létě 1944 a za mimořádnou odvahu dostal po válce polské vyznamenání Virtuti Militari. V roce 1950 emigroval do Izraele, kde žije dodnes. Jeho žena Ada Lubelczykova prožila válku jako židovské dítě ve varšavském ghettu a konce války se dočkala jen díky pomoci polských odbojářů. V Izraeli se jim narodila dcera Orit, dnes známá izraelská architektka. Samuel Willenberg napsal knihu vzpomínek Povstání v Treblince, je také výtvarník a sochař. Treblinka přestala záhy po povstání fungovat a stopy po ní nacisté zahladili. Svět se o ní dozvěděl až zásluhou svědků, jako je pan Willenberg.

Nominace:

Navrhoval bych zřídit památník odsunu

Tomáš Sacher (Respekt)

www.respekt.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Stále živé téma české historie pojímá autor objektivně a citlivě, přitom představuje problematiku s větším odstupem než ti Češi a Němci, jichž se přímo dotýká. Také způsob vedení rozhovoru pomáhá téma zasadit do širšího kontextu územního a časového, a inspiruje tak čtenáře k jiné perspektivě pohledu na téma odsunu a česko-německého spolužití.

Navrhoval bych zřídit památník odsunu

Tomáš Sacher (Respekt)

S historikem Adrianem von Arburgem o Čěších a jejich německé historii

Před lety vyměnil „nudné“ Švýcarsko za Brno, aby se pustil do bádání v jedné z - jak říká - nejméně zmapovaných kapitol evropských dějin. To, s jakou intenzitou se „jeho“ téma odsunu sudetských Němců objevilo v prezidentské volbě, ho překvapilo. „Češi si stále nejsou jistí vlastní národní identitou,“ říká bezchybnou češtinou.

Zvolili si Češi dobrého prezidenta?

Čtyřicet pět procent Čechů volilo relativně vhodného kandidáta, o deset procent více pak muže, který je nejen pro mezinárodní vztahy, ale hlavně vnitřní vývoj společnosti ta horší varianta. Tím ale nechci říci, že úplně špatná.

Jste Švýcar a sám jste nevolil, v Česku ale žijete patnáct let. Jak moc jste tu volbu prožíval a nechal se strhnout atmosférou?

Už jsem si tu zvykl na pozici chladnějšího pozorovatele, ale samozřejmě jsem tu volbu sledoval, i když zejména finále mi nedělalo radost. Do hry vstoupily určité manýry, které podle mě překročily určitou mez. Když Miloš Zeman zcela vědomě a systematicky přišel s německou kartou podobným způsobem, jako to před lety udělal při parlamentních volbách Václav Klaus, bylo to na mě moc. Možná mu to vyneslo nějaký užitek v samotné kampani, ale pro společnost je to špatná zpráva.

Pocházíte ze země, která na přímém hlasování o politice stojí. Jsou i tam vyhrocené emoce nutnou součástí podobně důležité volby?

Ne, ve Švýcarsku je to zpravidla klidnější a slušnější. Ale není to jen o jedné volbě, je to o tom, jak se vedou politické debaty a veřejná diskuse jako taková. Mně stačí se čas od času dívat na večerní zprávy v České televizi. I když to vysílání trvá tři čtvrtě hodiny, tři čtvrtiny času jsou o nějakých skandálech, personáliích či jiných podružnostech, pro řešení opravdových

problémů je tam prostor minimální.

Máte na mysli něco konkrétního?

Ty věci se sice řeší - třeba daňová, důchodová nebo zdravotnická reforma, ale nedostáváme se do hloubky. K nejpálčivějším věcem patří ostatně i nakládání s minulostí, na které prezidentská kampaň narazila. Minulost tohoto národa je v novodobých dějinách zvláště ztížená, nese si opravdu výjimečně těžké břemeno, o to víc by se vyplatilo, kdyby si nositelé funkcí spolu s médii byli více vědomi své odpovědnosti a nebyli v pokušení nabízet zjednodušená řešení. Právě to se zase stalo, ne poprvé a obávám se, že ani naposled.

Jaká břemena konkrétně myslíte? Vztah ke komunismu?

Ten určitě, ale teď v kampani šlo především o vztah Čechů k Němcům, k sudetským Němcům zvláště.

Je vůbec pro Česko přímá volba podobného typu vhodná? Vyjdeme-li z toho, že kvůli své minulosti je společnost plná vnitřních rozporů, nebude se tím jen její další rozdělování zvětšovat?

Nejsem zastáncem přímé volby prezidenta. Ve Švýcarsku se ostatně také nevolí - vyjma voleb do zastupitelských sborů - osoby do vysokých státních funkcí. Členové vlády, ale i spolkový prezident, který se každý rok střídá, to jsou rozhodnutí parlamentu. V přímých hlasováních se pozornost soustředí na řešení věcných problémů, ne osobností. V Česku obecně jsou lidé zvyklí neustále řešit personální obsazení těch nejvyšších funkcí, což odpoutává pozornost od skutečných věcných problémů. Když mám srovnávat se Švýcarskem, diametrálně odlišná je tu i kultura hledání konsenzu. Málokdy tu cítím, že do nějakého jednání vstupují lidé s odlišnými názory od začátku i s vědomím, že se musí dohodnout a že právě dohoda je pro společnost to nejdůležitější. Může to trvat, ale jakmile je dohoda jednou dosažena, měla by platit.

Jak obtížné bude pro Čechy ten názorový příkop z prezidentské volby zahladit a jakou cestou to vůbec půjde?

Určitě ne takovou cestou, kdy před volbami tvrdí jistý pan Šlouf, že není aktivním poradcem jednoho z kandidátů, aby se dvě hodiny po jeho vítězství triumfálně objevil na scéně. Pokud chce nový prezident v tomto stylu podvádět občany, tak by si asi neměl dělat iluze, že získá větší důvěru veřejnosti, než momentálně má. Každopádně to má v rukou především on.

Přece to ale nestojí a nepadá jen s osobou nového prezidenta.

To samozřejmě ne. Ti, kteří ho nevolili a byli bytostně proti němu, i ti mají odpovědnost, aby uznali volbu jako demokratické rozhodnutí. A důležité je, aby teď nešli do „podzemí“, aby nešli do vnitřní či opravdové emigrace, což jsem teď mimochodem dost často slyšel od kolegů. To není ta správná cesta, protože ta volba ukázala i jednu pozoruhodnou věc: Čtyřicet pět procent volilo pozitivně se prezentujícího Schwarzenberga, kandidáta, který se nebál říkat také nepopulární věci. A to je docela dost, když vezmeme v potaz, že to nebyl úplně nejsilnější kandidát ohledně svého vystupování.

Řeší se při švýcarských volbách, jestli je ten či onen kandidát skutečný a pravý Švýcar?

Nic podobného si nevybavuji.

Překvapilo vás, že se právě tohle téma objevilo v českém volebním klání?

Uplně ne, ale ta intenzita, s jakou se ono cizáctví probíralo, mě opravdu zarazila. Nešlo jen o cizáctví pana Schwarzenberga jako osobnosti, ale notabene i vztah k Němcům, kteří fungovali kvůli Benešovým dekretům jako nějaké ohrožení. Říkám si, že tohle je skutečné varování, abychom přemýšleli, co dělat lépe. Jinak to bude začarovaný kruh.

Co to vlastně o české společnosti ukázalo? Je tu skrytý nacionalismus, který jenom čeká na svou příležitost? Nebo ještě něco jiného?

Ukázalo to, že Češi jsou stále v zajetí svých novodobých dějin, se kterými se ještě moc nevyrovnali. Zadruhé, že jsou pořád velmi neinformovaní. Tvzení, že kdybychom hýbali Benešovými dekrety, Sudetáci by chtěli a dostali zpátky majetek, je nesmysl. Ani formální zrušení nebo deklarování neplatnosti dekretů by nevyvolalo nebezpečí, že někdo přijde v rámci České republiky o to, co mu dnes patří. V tom měl Schwarzenberg pravdu, že je to z mezinárodně-právního hlediska posichrováno. A pak vůbec není pravda, že by o to nějaká značnější část sudetských Němců vůbec usilovala. To je naprosto zavádějící pohled, který byl použit zcela účelově. Pokud by se pan Zeman, který ve volebním boji přiznal, že moc německé deníky nečte, trochu více informoval o současné situaci v Německu, musel by to vědět. Sudetští Němci jsou velmi roztržtá skupina a onen landsmanšaft zdaleka nezastupuje většinu lidí s touto identitou.

Studiem sudetských Němců se dlouhodobě zabýváte. Nakolik se tedy v rámci dnešního Německa můžeme bavit o sudetských Němcích jako o nějaké organizované síle?

Minimálně. Oni byli po odsunu cíleně geograficky rozptýleni. Dnes je tyto lidi, kteří ještě cítí sudetoněmeckou identitu, čím dál těžší organizovat. To společenství je v rozkladu, což není skoro sedmdesát let po odsunu překvapující.

To ale neznamená, že by teoreticky nemohli vznést majetkové požadavky individuálně?

Mohli. Těch případů však bylo velmi málo a o jejich šancích jsme se už bavili.

Skončil by dnes Edvard Beneš za odsun před haagským tribunálem, jak řekl Karel Schwarzenberg?

To jsou úvahy, které bych zcela odmítl, protože přece nemůžeme zaměňovat jablka a hrušky. Nemůžeme aplikovat nynější poměry na dřívější dobu, protože pak by přece vyvstala i otázka, zda by dnes Beneš jednal stejně jako před sedmdesáti lety. A to si nemyslím. Myslím, že úvahy v tomto směru zkrátka nemají valný smysl.

Jak se vůbec díváte na odsun dnes z pohledu historika?

Musím začít trochu obšírněji. Typickým znakem Čechů je, že pořád řeší své národní rysy, respektive jejich náplň. Moderní češství se především odvíjelo od konfrontace nebo konkurence s němečtím. Najednou ale ten Němec, který žil na území spolu s nimi, před skoro sedmdesáti lety zmizel. A najednou se ten antagonismus stal mnohem zmanipulovatelnějším, protože protivník se stal de facto fantomem. To jsme viděli i teď při prezidentské volbě. Z Německa či Rakouska do prezidentské debaty nezasáhl jediný impuls, přesto se ten poměr k Němcům podle mě stal dominujícím tématem posledních dvou týdnů před druhým kolem. To je neuvěřitelná věc, která nejen ukazuje tu trvající nevyrovnanost českého obyvatelstva se svými moderními dějinami, ale také to, že český národ pořád řeší, čím vlastně je, jak se definuje. A to asi není úplně lichotivý rys, protože národ, který neví, čím vlastně je, má problém. Není

si jistý svou pozicí a je velmi snadno znejistitelný. Jsem však optimista. Myslím si, že za deset, nejpozději dvacet let už ten druhý tábor, který se definuje opravdovým vlastním obsahem, a nikoli pomocí fantomů, bude silnější.

Přímo na Pražském hradě

A když bychom se přece jen ještě vrátili k Benešovým dekretům jako takovým. Když se o nich jako historici bavíte, nakolik jsou vlastně ještě živým tématem? Existují pro jejich historickou úlohu různé výklady?

Vlastně na obou stranách Šumavy platí, že se dekrekty probírají až příliš. Já neustále sudetským Němcům říkám, ať přestanou být na Benešovy dekrekty tak fixovaní. Co jim to přineslo v posledních šedesáti letech? Vůbec nic. Jen to, že Češi měli ještě více strach s tím nějak hýbat. A tady, na české straně, je ta pozornost podobně přehnaná.

Mně jde spíše o pohled nezaujatého historika. Vedete s kolegy diskuse o tom, jestli byla i jiná alternativa? Nakolik šlo vše vyřešit bez odsunu?

To je složitá otázka. Vycházejme z mezinárodní politické konstelace: Spojenci, a to nejen Sověti, ale hlavně Velká Británie a částečně Američané, chtěli tzv. clean sweep, jak to nazval Churchill. Tedy doslova „vymetení“ Němců. Pravda však také je, že pro odsun byli Spojenci přesvědčováni už během exilu Benešem a polskými reprezentanty, takže je otázka, co byl jejich vlastní prvotní názor a co už bylo výsledkem jednání. Myslím, že i přes postoj Spojenců bylo možné od května čtyřicet pět postupovat mnohem diferencovaněji. To znamená nevycházet z principu kolektivní viny a mnohem důkladněji ověřovat, kdo vlastně spáchal něco konkrétního. Princip kolektivní viny je velmi zřetelný v celé poválečné normotvorbě, nejen v dekretech, ale i v dalších zákonech. Kdyby se od něj upustilo, trvalo by to dlouho a ano, časové okénko, dokdy byli Spojenci ochotni přijmout transporty odsunutých lidí na Západ, bylo velmi úzké. Nicméně to, jak se třeba postupovalo vůči německým antifašistům, to byla ohromná křivda, za kterou se česká vláda vedená Jiřím Paroubkem také omluvila.

Vy osobně tedy považujete odsun za událost, která negativně ovlivnila další vývoj české společnosti?

Podívejme se na poměry v pohraničí, což je jedna třetina státního území České republiky, a ať to posoudí každý sám. Během odsunu a hlavně po něm tu došlo k obrovskému civilizačnímu úpadku. Pokračovalo v podstatě ohýbání práva z doby okupace. Když tři miliony občanů přijdou bez náhrady o svůj majetek, je to příklad, který si lidé budou pamatovat. Jde o podkopávání právního povědomí, dojde k dalšímu kalení mezilidských vztahů, odbourání organicky dlouhodobě vrostlé struktury. Ty důsledky jsou pořád velmi živé. Dodnes na to Češi doplácí, jen nevím, nakolik jsou si toho vědomi.

Jak konkrétně?

Stačí se podívat na ekonomické poměry toho území. Doted' se nevyrovnalo s tím, že odtud naráz zmizelo obrovské know-how. Byli odsunuti majitelé stovek firem, zmizela znalost výrobních postupů, nebylo dost pracovních sil. K tomu všemu, což nesouvisí přímo s odsunem, se kvůli geopolitice brzy odřízly západní trhy. V severočeském a západočeském pohraničí byla přitom prozápadní orientace na export lehkoprůmyslového zboží jasná, najednou to nešlo udržet. Pokud se ale ptáte na dědictví v duševním smyslu, tak tu přetrvávala velmi nápadná fixace na otázku majetku. Skutečně si myslím, že leitmotivem politického diskursu v České republice je odjakživa otázka, kdo komu co ukradl. Tohle téma máme neustále přítomné i v

médiích. A souvisí to podle mě právě s majetkovými přesuny během okupace a těsně po okupaci v době odsunu. Tak silnou orientaci na majetkové záležitosti a na tendence ho odebrat, krást, nezákonným způsobem se majetku zmocnit a vzájemně si takové jednání podsouvat, jsem v žádné jiné zemi v Evropě ještě nezpozoroval.

Jaké měl odsun vlastně důsledky pro lidi, kteří v pohraničí zůstali?

Němců zůstalo jen necelých dvě stě tisíc, pak čeští starousedlíci. Pět let po odsunu žila v oblasti třetina starousedlíků a dvě třetiny nově příchozích. Přitom kulturně, sociálně i politicky to byly dvě úplně jiné kapitoly. Ostatně i proto mezi nimi byly časté problémy, mezilidské vztahy tu byly na dlouhou dobu zkalené, protože starousedlíci si samozřejmě pamatovali, kdo opravdu něco někomu ukradl, když to bylo snadné.

V čem všem se starousedlíci od nově příchozích lišili?

Vazbou na půdu, pokud byli zemědělci, pochopitelně ale vůbec vazbou na daný region, ve kterém žili. Mezi starousedlíky byli hodně zastoupení státní zaměstnanci, kteří se orientovali spíše na národní socialisty nebo na sociální demokracii, ale ne na komunisty. Zastoupení komunistů, kteří už udávali od roku čtyřicet pět směr, bylo mezi českými starousedlíky velmi slabé. Mezi novoosídlenci orientace na komunisty naopak naprosto dominovala. Už to vyjadřuje obrovský příkop mezi těmi skupinami.

Jak osud Sudet ovlivnil zbytek země?

Nejdůležitější jsou dvě věci - jednak už ta zmiňovaná chybějící právní jistota ohledně vlastnictví majetku, která dodnes působí jako mor. Komunisté ji pak při znárodňování a kolektivizaci posunuli ještě dál. Ale důležitý je i fakt, že české země se národnostně homogenizovaly. Kulturní homogenizace pronikla do celého způsobu života, pod komunistickým režimem byla velmi zřetelná a je zřetelná dodnes. A to by se nestalo, kdyby zůstal v zemi třeba jeden milion Němců. Prostě by tam pořád byla nějaká protiváha, bylo by jasně vidět, že kultura není jen jediná dominující, ale rozmanitá a to je, myslím, pro člověka obecně důležité. To je také obrovská ztráta pro tuto zemi.

Udělalí po roce 1989 zdejší politici pro urovnání minulosti dost?

Neudělali. Měli bychom mnohem více sahat po symbolech. Velká většina žijících odsunutých Němců nemluvila o navrácení majetku, oni jen touží po tom slyšet upřímnou lítost nad tím, co se stalo, pokud ne přímo omluvu, ze strany českých reprezentantů. To nic nestojí, žádné peníze, pouze odvalu. Touží i po věrohodném zájmu o jejich osud. A neustálé odkazování na Česko-německou deklaraci nestačí.

Osobně jsem zastáncem jednoho symbolu, který není realizovatelný v současné době: je to dlouhodobější vize. Navrhoval bych zřídit ústřední památník odsunu, což asi teď zní jako bomba, když s tím přicházím. Já to ale myslím jako vyústění už probíhajícího procesu a doufám i nadále probíhajících procesů, které dospějí k závěru, že nucené vysídlení tří milionů obyvatel země nepřinesl dobré výsledky ani pro Němce samotné, ale ani pro další obyvatele Česka. Odsun byl pro celou zemi ztrátová záležitost. A pokud se někdy dopracujeme k závěru, že na něj doplatilo několik generací jak tady, tak i na druhé straně Šumavy, může památník fungovat jako silné memento, že by se už něco takového nemělo nikdy opakovat. A mimochodem, ten památník bych zřídil přímo na Pražském hradě. Už jen proto, že tam sídlila řídicí centrála odsunu ministerstva vnitra.

Kolik lidí se dnes vlastně studiu těchto událostí věnuje?

Pokud mluvíme o poválečném dění, tak v Německu to po odborné stránce není velké téma. V tom bohužel hraje roli ještě klasická Brandtova Ostpolitik ve smyslu: Nechceme svým východním sousedům vyčítat minulost, my, Němci, jsme toho spáchali mnohem víc. Mezi českými historiky vědomí o důležitosti tohoto tématu jako jedné z klíčových událostí novodobých dějin existuje. Na druhé straně je fakt, že aktivně o něm v celostátním rámci za posledních pětadvacet let bádalo jen relativně málo lidí. Archivních spisů týkajících se odsunu přitom existují tisíce kartonů. Pokud to srovnáme s podobně důležitými událostmi, třeba s pražským jarem, je v té pozornosti značný nepoměr.

Hraje tu podle vás stále roli základní neochota k přiznání viny?

U některých kolegů nesporně ano, těch, kteří jsou otevření bádání, už je ale více. A jsou tu ještě velké dluhy na obou stranách hranice. Obraz, který dodnes převládá v Německu o odsunu, se opírá skoro výlučně o výpovědi pamětníků, které byly sbírány ve čtyřicátých a padesátých letech. Od té doby se ten obraz konzervoval. Tady máme co do pramenů opačnou situaci. S lidmi se o tom nikdo nebavil, vychází se jen z archivních, oficiálních pramenů, osobní svědectví chybějí a lidský osud proto není v popředí. Hledaná žádoucí hodnota je přitom kombinací obou pohledů, o což se mimochodem pokoušíme s kolegy v rámci občanského sdružení Conditio humana.

Nesdílíte na druhou stranu předpoklad, že čím více pozornosti se bude věnovat odsunu, tím víc se upozaduje to, co ho zapříčinilo, tedy samotná válka?

Toho bych se neobával. Na to se dá vždycky odpovědným způsobem upozorňovat. Spíše se obávám toho, že přejdeme od jednoho extrému - nezabývat se tím vůbec jako za komunistického režimu a zamlčovat to - k druhému, který se už bohužel trochu rýsuje. A sice že se zabýváme pouze těmi excesy, těmi nejtemnějšími stránkami. Nám by ale mělo jít o osud těch tří milionů lidí. Ano, bylo tam několik desítek tisíc usmrčených, nechci to vůbec bagatelizovat. Ale odsun, pokud jej bereme jako šifru pro velké téma českých moderních dějin, byl mnohem více. Jde o osud lidí samotných, osud jejich bývalých sousedů, o vývoj regionu, jak jsme o tom mluvili, o dopad na celostátní rámec a tak dále. A v tomto obecnějším smyslu, obávám se, bude těžké debatu rozšířit. Můžeme pokračovat ještě nejméně padesát let senzačním objevováním hrobů, těch je ještě strašně moc, v každém pohraničním okrese je jich několik. A když se každým případem budeme zabývat tak důkladně jako teď Dobronínem, tak se obávám, že se vůbec nedostaneme dál. Budeme přešlapovat na místě.

Co tedy dnešní reflexi minulosti schází?

Chybí připomenutí souvislostí. Odsun nebyl jen výsledkem druhé světové války, i když bez ní by k němu nedošlo, minimálně ne tak masivnímu. Především šlo ale o vyústění etnického, naprosto přehnaného nacionalismu, který byl v té době relevantní v celé střední a jihovýchodní Evropě. Druhá světová válka jen tu myšlenku prostorového rozdělování obyvatel podle takzvaných národností legitimizovala. A ještě druhá věc, odsun jako nástroj, jako fyzický přesun lidí nezačal v roce čtyřicet pět, ale třicet osm. A začalo to tím, že lidé byli pod různými okolnostmi přinuceni opustit pohraničí - Češi, Židé, němečtí demokraté. Během celé okupace nucené přesuny pokračovaly. Takže Edvard Beneš rozhodně nebyl prvním, kdo s tímto receptem přišel. V českých politických kruzích se přitom zdůrazňuje, a zněla tak i rezoluce českého parlamentu před zhruba deseti lety, že odsun je výsledkem druhé světové války. Považuji to za poměrně směšné až dětinské, protože pokud bychom chtěli obhajovat všechno jako reakci na válku, tak bychom nakonec museli obhajovat i významné posílení komunistické strany, což

byl také její přímý důsledek. Jsou to prázdná slova, zjednodušení, které k ničemu nevede.

Zástupci sudetských Němců hlasovali ještě před deseti lety s poukazem na odsun v německém parlamentu proti vstupu Česka do Evropské unie. Je to něco, co by se už dnes nestalo?

To se ví hlavně tady v České republice. V Německu to celostátní média téměř nezmiňovala a německá politická reprezentace se naopak chová vůči Česku - minimálně od Schrödera a Merkelové - velmi přátelsky. Ale považuji to za velkou chybu tehdejší oficiální sudetoněmecké reprezentace, landsmanšaftu. Stejně považuji za osudnou chybu to, že má pořád krajanské sdružení ve svých stanovách tu perspektivu na vrácení majetku. Protože dokud to mají, tak samozřejmě může přijít nějaký Klaus, Zeman nebo Fico, ukázat to lidem a říci, že něco takového hrozí. Takže jde o neodpuštělnou chybu. V oficiálních strukturách sudetských Němců už ale probíhají změny k lepšímu. Třeba mluvčí Bernd Posselt sám prošel vnitřním vývojem. A jeho signály, které dal najevo v minulých letech, například návštěva Terezína a Lidic, jsou podle mě podanou rukou. A jsou to věrohodné signály. Já si myslím, že nějaký rozhovor, i když by trval hodinu, žádného premiéra či prezidenta nic moc nestojí. Problém nikdy nebudeme produktivně řešit, když se něčeho bojíme. Musíme spolu mluvit.

Švýcarské dějiny jsou nudné

Říkal jste, že vás samotného překvapilo, jak se téma cizáctví v kampani chytlo. Nakolik se podle vás můžeme obávat i tendencí, že tahle nacionální nota bude posilovat?

Souvisí to přímo s mírou znalostí, které máme o těch druhých, konkrétně tady o našich sousedech. Ta dnešní míra mi bohužel zavdává důvod k obavám a nevidím ani trend k lepšímu. Ačkoli mobilita lidí významně vzrostla, konkrétně znalost němčiny klesá. Také znalost reálií současného Německa, ale i historických hluboce klesla. Ale váš největší soused je Německo, to je prostě fakt. A zdá se mi, že vaše pozornost neodpovídá významu souseda, jakého máte. Přijal jsem s velkým zájmem současný záměr zavést druhý cizí jazyk a budu zvědavý, do jaké míry potom bude reálně zastoupena němčina. Ale už dávno jsme tady měli mít na školách dva povinné jazyky, samozřejmě angličtinu a němčinu. Hlavně pro mladého Čecha, který bude hledat uplatnění na pracovním trhu, je znalost obou těchto jazyků velká investice do budoucnosti.

Čím si současnou nechuť k němčině vysvětlujete?

Souvisí do jisté míry s převážně nevyslovenou distancí velké části českých politických elit vůči Německu. Myslím ale, že mladá generace je spíše obětí školního systému, který jim nedává jasný příkaz, že musí ovládat i němčinu a tečka. A kdyby se tím jazykem lidé začali zabývat, myslím, že nechuť k učení by výrazně zmizela. Měli by pak i reálné možnosti jezdit do Německa, přibyla by spolupráce, skutečné kontakty, upevňovali bychom porozumění a sousedství.

Jak se vlastně stane, že jedním z největších expertů na odsun sudetských Němců je v Brně žijící Švýcar? Většina zdejších obyvatel by možná naopak měnila za život ve Švýcarsku.

Pokud se chcete zeptat, proč tady jsem, tak bych vám drze odpověděl: Proč ne? Vždyť je to krásná země, jejíž osud mi není lhostejný. I proto jsem si dnes dovilil mluvit zcela bez obalu. Ale to, že tady žiju, nebyl záměr nebo rozhodnutí. Byl to opravdu osud. Na začátku byla výměna s jedním pražským gymnáziem přesně před dvaceti lety, v roce devadesát tři. A ano, tam jsem někoho poznal a od té doby se to nějak vyvinulo dál.

Čím to, že jste se jako historik dostal právě k tomuto tématu?

Berte to trochu s nadsázkou, ale švýcarské moderní dějiny jsou relativně nudné. A v Evropě nemáme moc území, jako je Česko, kde se odehrálo tolik historických zvrátů a katastrof, které bychom měli lépe pochopit. Jinými slovy, lákalo mě to, že v Česku je více než kdekoli jinde potřeba něco vědecky zpracovávat a vyléčit, nejen historii, ale i současnou společnost.

Leitmotivem politického diskursu v Česku je odjakživa otázka, kdo komu co ukradl.

Adrian von Arburg (38)

Narodil se ve švýcarském kantonu Lucern. V roce 1993 navštívil jako gymnaziální student poprvé Česko, o dva roky později se sem přestěhoval. Následně studoval historii, politologii a balkánská studia v Bernu, ve Vídni a postgraduálně i na Univerzitě Karlově v Praze. Od roku 2007 žije trvale v Brně, kde přednáší historii na Masarykově univerzitě. Již od devadesátých let se začal podílet na přípravách osmidílné edice „Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951“ (VNPČP), která jako první v ucelené podobě mapuje poválečné osudy českého pohraničí. Debatu je třeba rozšířit, nemůžeme se pořád zabývat jen senzačními objevy hrobů v pohraničí.

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Porota:

Lenka Vochocová, mediální teoretička, výzkumná a pedagogická pracovnice Fakulty sociálních věd UK a zakladatelka sdružení Inventura na podporu lidí s mentálním hendikepem / **Tereza Engelová**, nezávislá novinářka se zaměřením na rozvojovou problematiku / **Kateřina Březinová**, iberoamerikanistka, vyučující katedry International Relations and european Studies MUP / **Nora Slišková**, šéfredaktorka slovenského deníku Pravda

Vítěz:

Čeští Romové pod hákovým křížem

Silvie Lauder (Respekt)

www.respekt.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Reportáž s výrazným společenským přesahem rozšiřuje optikou historie pohled na aktuální události. Popisuje potlačované téma romského holocaustu, které v sobě nese odkaz nejen pro současnou, ale i pro další generace. Reportáž akcentuje osobní statečnost a společenskou sou-náležitost, která je velmi inspirativní i dnes, a právě v tom vidí porota zásadní poselství tohoto příspěvku.

Čeští Romové pod hákovým křížem

Silvie Lauder (Respekt)

Vyvražďování v protektorátu přežila jen desetina Romů. Někteří i díky pomoci „bílých“.

Před sedmdesáti lety nastoupili čeští a moravští Romové na pochmurnou cestu k téměř úplné záhubě. Od jara do léta 1943 bylo do tzv. cikánského tábora v Osvětimi odvečeno celkem čtyři a půl tisíce Romů: třetina z táborů v Letech a Hodoníně, dvě třetiny z domovů. Osudy zdejších Romů zůstávají jednou z nejméně probádaných válečných kapitol, jedna část tohoto příběhu je pak neznámá úplně – totiž že někteří Romové nacistický pokus o vyhlazení přežili díky pomoci „bílých“.

Vlak, který odjel

I po desítkách let se Emílii Machálkové (86) třese hlas a lesknou oči, když si na ty scény vzpomene. Jarní slunce ještě moc nehrálo, když jednoho pondělního poledne stála tehdy šestnáctiletá Elinka Holomková na nádraží v Nesovicích, vesnici čtyřicet kilometrů od Brna, a čekala s rodiči, dvěma bratry, babičkou a tříletou sestřenicí na vlak. Měli se hlásit ve stájích jízdního oddílu protektorátní policie v Masné ulici v Brně. Na nádraží je doprovodili téměř všichni nesovičtí sousedé, tak si to alespoň paní Machálková vybavuje: přišly její kamarádky z dětství, rodinní známí. Kdosi přinesl tlačenko, jiný chleba. „A všichni jsme strašně plakali, protože jsme mysleli, že se už nevrátíme.“

Obavy měly reálný základ. O pár týdnů dříve se do Masné ulice v Brně musela dostavit velká část po Moravě rozptýlené rodiny paní Machálkové: ze Svatobořic u Kyjova či z Kyjova. S kufrem odjel její dědeček Pavel, tři strýcové (bratři její maminky), sestřenice, bratrance a další příbuzní, celkem třiatřicet členů početné rodiny Holomkových, významného rodu moravských Romů. A přestože se až po válce dozvěděli plnou pravdu, už tehdy všichni tušili, že Romové, stejně jako Židé, míří do záhuby. „Ve dvačtyřicátém z Nesovic odvezli celou rodinu Fischerových, to byli místní Židé, kteří měli statek a hospodu. Věděli jsme, že to čeká i nás,“ říká pamětnice.

Paní Machálková před časem s manželem oslavila „kamennou svatbu“, pětasedesát let; v útulném bytě v brněnském Králově Poli se na stěnách a poličkách usmívají v záplavě fotek jejich tři dcery, syn, vnuci a pravnuci. Jsou tu jako připomínka faktu, že se díky odvaze několika lidí zařadila mezi nemnoho protektorátních Romů, kteří vyhlazovací mašinerii unikli.

Do loučení na nesovickém nádraží v březnu 1943 totiž znenadání vstoupil tamní starosta Josef Kilián, který se právě vrátil – bledý a vyčerpaný – z Brna. Vyděšené rodině oznámil, že se za ně v kanceláři gestapa zaručil a že byli „vyjmuti z transportu“, což jim také úřady posléze zapsaly do protektorátních průkazů totožnosti. „Tři dny prý vyjednával na gestapu. A asi jen nevyjednával, pak nám totiž řekl, že i Němci se dají uplatit,“ pokyvuje hlavou energická dáma. „Když jsme se ho ptali, proč to udělal, říkal: ‚Musím přece bránit svoje občany.‘“

Zatímco židovskou rodinu Fischerových neměl starosta šanci před transportem zachránit, u jediné romské rodiny, která v jeho obci žila, využil existujícího právního nástroje. Jak se dočteme v dokumentu Hlavního úřadu říšské bezpečnosti, mohli příslušníci kriminální policie lidi z několika kategorií, například „cikánské osoby žijící sociálně přizpůsobeně“, ze seznamů vyjmout. A starosta Kilián přesvědčil brněnské úředníky, aby to udělali v případě Holomkových, i když tím vystavil riziku celou obec. Gestapo pak totiž rodinu v Nesovicích pravidelně kontrolovalo.

Příběh Emílie Machálkové není jediný, než se však dostaneme k dalším podobným, je třeba si říci, co tomu všemu předcházelo.

Proti potulným Cikánům

Speciální zákony namířené proti Romům vznikaly postupně ve všech zemích Evropy už od středověku (první český vznikl v roce 1549), v první třetině dvacátého století už byl „boj s cikánským morem“, jak se běžně říkalo, pevnou součástí právního řádu mnoha států. „Když se v Německu dostali v roce 1933 k moci nacisté, zdědili řadu platných proticikánských zákonů,“ píší historici Donald Kenrick a Grattan Puxon v knize Cikáni pod hákovým křížem.

V Československu schválil v roce 1927 parlament „zákon o potulných Cikánech“, který Romy „z místa na místo se toulající“ evidoval, od ostatních občanů je odděloval speciálními le-

gitimacemi s otisky prstů a zakazoval jim vstup na určitá území. „Tato zákonná úprava patřila v Evropě k nejdůslednějším a byla ve třicátých letech dávána za vzor na mezinárodních kriminálních konferencích,“ upozorňuje historik Petr Lhotka. Později československé úřady na základě tohoto zákona vracely zpět německé a rakouské Romy, kteří před nacisty prchali na české území. Také rozhodnutí o zřízení kárných pracovních táborů pro muže nad osmnáct let, kteří neprokázali „řádný způsob obživy“, táborů, do nichž budou později umisťováni i Romové a od léta 1942 celé jejich rodiny, padlo ještě před německou okupací, počátkem března 1939. Tato opatření sice nevedla k masové vraždě Romů, ale připravila pro ni půdu.

Nacisté po nástupu k moci dosud existující zákony – nejprve v Německu a pak i na dalších územích – rozšířili a zpřísnili. Vedle Židů zahrnuli do norimberských rasových zákonů z roku 1935 také Romy, později uzákonili tzv. preventivní vazbu, do níž se na neomezeně dlouhou dobu mohl dostat každý, kdo splňoval podmínky pro „asociálnost“ a kdo svým „jednáním, které i když není kriminální, (...) dává najevo nechuť zařadit se do společnosti“. Z „preventivní vazby“ byli lidé posíláni na časově neomezenou dobu do koncentračních táborů.

Nacistické pronásledování Romů přitom bylo v rozporu s jejich ideologií oslavující árijskou rasu, k níž Cikáni původem z Indie patřili. Rozpor pomohl vyřešit zejména výzkum šéfa Výzkumného ústavu pro rasovou hygienu Roberta Rittera. „Ritter tvrdil, že mezi Romy objevil pouze desetinu, ne-li méně, čistokrevných, zbytek jsou míšenci,“ píše v knize *The Nazi Persecution of the Gypsies* (Nacistické pronásledování Cikánů) historik Guenter Lewy.

Předválečné tuzemské úřady se s Romy nemazlily, po německé okupaci se však jejich postavení prudce zhoršilo. Od konce roku 1939 nesměli v Protektorátu Čechy a Morava kočovat, toho, kdo porušil zákaz, čekalo vězení v kárných pracovních táborech, které mezitím vznikly v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Okupanti aplikovali i další normy, které dříve zavedli doma: zejména „preventivně bezpečnostní“ opatření, v rámci nichž bylo možné na libovolně dlouhou dobu kohokoli uvěznit v tzv. preventivní vazbě, a pak jej poslat do koncentráku.

Himmlerova osobní akce

Do roku 1942 Romové umírali v koncentračních táborech, židovských ghettech polských měst, kam je nacisté na počátku války umisťovali (rakouští Romové v lodžském ghettu), nebo je na východě vraždily spolu se Židy jednotky SS Einsatzgruppen. Teprve na podzim 1942 – půl roku po konferenci ve Wannsee, kde se údajně rozhodlo o vyvraždění evropských Židů – dospěli nacisté k rozhodnutí zorganizovat „konečné řešení“ také „cikánské otázky“. „Kdo rozhodl o vyhlazení Cikánů společně s Židy, nebylo s jistotou potvrzeno,“ upozorňují Kenrick a Puxon. „Dostupné důkazy nasvědčují tomu, že šlo o osobní rozhodnutí Himmlerovo.“ Odpovídá tomu i fakt, že Hitlera Romové moc nezajímali, byť o změně politiky věděl a schválil ji: v *Main Kampf* o Romech není ani slovo a za celých dvanáct let své vlády se o nich zmínil veřejně jen dvakrát. Zato Himmler stál za většinou kroků týkajících se Cikánů: jak za prvotním plánem přesunout je na východ, tak za rozkazem rozšiřujícím krvavé zadání pro Einsatzgruppen o Romy.

Vůbec první masový a výhradně romský transport do Osvětimi odjel z Německa koncem února 1943. Protože na území protektorátu žila velká romská komunita, protektorátní úřady byly pod tlakem, aby se transporty rozjely co nejdříve. Už osmého března bylo posláno do Osvětimi více než tisíc Romů z Brna a okolí (více viz rámeček), následovaly další dva tisíce z Prahy a Olomouce. Nebyli to první Romové, kteří skončili v Osvětimi – už v průběhu roku 1942 jich tam bylo postupně posláno celkem dvě stě padesát v deseti transportech, v nichž ale většinu tvořili jejich „bílí“ spoluobčané, kteří podle úřadů spadali do kategorie „asociálů“. Posun

nastal v tom, že zatímco ve dvačtyřicátém byli odváženi do koncentráků jednotliví Romové, kteří nějak porušili tehdy platné zákony (jakkoli z dnešního pohledu diskriminační), rok nato přišla řada na celé rodiny, navíc začleněné ve společnosti. Možná to je jeden z důvodů, proč někteří „bílí“ Romům pomáhali, když začalo jít do tuhého: šlo o jejich sousedy, spolužáky, přátele.

Neznámí spravedliví

Je potřeba zdůraznit, že vstupujeme na zcela neprobádané pole a s naprostým minimem informací. Pro srovnání – ani o těch, kdo pomáhali Židům, toho nevíme tolik, jak by se mohlo zdát. Ocenění Spravedlivý mezi národy, které Izrael uděluje zachráncům a pomocníkům Židů za holocaustu, zatím obdrželo sto devět Čechů. „Jsou desítky, troufnu si říct i stovky případů, kdy se těm, kteří Židům pomáhali, nedostalo žádného ocenění anebo uznání,“ upozorňuje historička Miroslava Ludvíková, autorka knihy *Darované životy: příběhy českých a moravských Spravedlivých mezi národy*. Romy samozřejmě nezastupuje žádný stát jako Židy, jejich situace je ale podobná v tom, že se desítky let po válce o jejich osudu vůbec nemluvilo. Během této doby umíraly jak oběti, tak jejich případní zachránci – a s nimi odcházely i jejich příběhy. „V archivech to nenajdeme, většina romských pamětníků nepřežila a neromští pamětníci jsou po smrti,“ shrnuje situaci historik Muzea romské kultury Michal Schuster.

Některé příběhy se zachovaly díky historikovi Ctiboru Nečasovi, který pamětníky vyhledal a jejich příběhy zaznamenal koncem osmdesátých let. Vincenc Daniel uprchl z transportu do Osvětimi a v lesích v okolí Brna přežil do konce války jen díky obyvatelům okolních vesnic, kteří ho živili a neprozradili. Několika romským muzikantům, mezi nimi i legendárnímu hornáckému primášovi Jožkovi Kubíkovi, se podařilo vyhnout transportům díky přímluvě kolaborantského spolku Národopisná Morava. Další členy nám už známé rodiny Holomků zachránil jistý inspektor Boda, podřízený šéfa brněnského gestapa Herziga. Nejprve varoval Tomáše Holomka, prvního zdejšího Roma s vysokoškolským vzděláním, který se ukryl u přátel ze studií. Později od transportu zachránil šest dětí Tomášova bratra Stanislava, jež válku přežily poschovávané u přátel a známých.

Osmiletou vězeňkyni hodonínského tábora Boženu Danielovou, která unikla odjezdu do Osvětimi, do konce války skrývala neromská rodina z Olešnice. Historici Kenrick a Puxon ve své knize zmiňují Barboru Richterovou, jež utekla z tábora v Letech do Prahy, kde jí pomohl „dopravní revizor, který jí dal šaty a klobouk, aby skryla svou oholenou hlavu“. Po opětovném zadržení prošla Osvětimí a dalšími tábory, z jednoho se jí však podařilo znovu uprchnout a tentokrát ji v Praze ukryl muž, kterého si později vzala za manžela.

Mnohým z tajemných hrdinů se sice nepodařilo zcela zvrátit nešťastný osud svých romských spoluobčanů, ale aspoň se jim pomoci pokusili. Například rodina Boženy Valdové se dlouhé měsíce s vědomím a s materiální pomocí tamních obyvatel ukrývala ve valašském Lidečku; nakonec je však kdosi udal.

Domy, koně, nástroje

Jakkoli nemáme ani hrubý odhad, jak často se pronásledovaným Romům dostalo takové pomoci, celková válečná bilance vypovídá o tom, že příliš běžné to nebylo. Z více než šesti tisíc protektorátních Romů přežila jen desetina. Mnohde nacistické plány vítali jako cestu, jak se Romů zbavit. Například obecní zastupitelstvo ve Svatobořicích u Kyjova adresuje ještě před začátkem německé okupace dopis vládě, v němž volá po nutnosti „kmen národa očistiti od takových parazitů, jako jsou Cikáni“. (Není divu, že právě odtud zmizeli zmiňovaní Holomko-

vi, aniž by se za ně někdo zasadil, jako se stalo jejich příbuzným.) Nebyla za tím jen rozšířená averze vůči Romům. „Bylo to stejné jako u Židů, šlo o majetek,“ říká historik Schuster. „Lidé si řeknou, že po nich moc nezbylo, ale není to pravda – měli domky, řemeslnické či kovářské dílny, koňští handlíři měli koně.“ Z archivů víme, že sousedé Romů si jejich majetek buď rovnou přivlastnili, nebo jej získali ve veřejné dražbě. Tak například v březnu 1943 vyhlásila městská rada v Luhačovicích dražbu předmětů „cikána Tomáše Daniela“. K mání bylo šest úlů s včelstvem, koza, králík, kovářská kovadlina či „bytové zařízení“. Majitel byl v té době už v osvětimském baráku. Někteří pamětníci byli přímo svědky krádeže svých domů a jejich zařízení, jako třeba Antonie Angrová ze Strážnice: „Ještě nás ani neodvezli a už nám to všecko kasírovali.“ Cikánský majetek lákal o to víc, že na něj – na rozdíl od židovského – mohli dosáhnout i Češi. Proto mnozí z těch, kdo válku přežili, zažili šok, když domek po rodičích prostě zmizel – místní si ho rozebrali.

V Osvětimi nakonec skončila drtivá většina českých a moravských Romů, celkem pět a půl tisíce. Většinu z nich umístili do tzv. cikánského tábora, který měl v kontextu vyhlazovacího tábora zvláštní postavení proto, že tam mohly rodiny zůstat pohromadě. V tomto směru se podobal tzv. rodinnému táboru českých Židů, jenž fungoval na podobném principu. Proč nacisté uprostřed masového vraždění zvolili u těchto dvou táborů mírnější model, historici dodnes zkoumají. Donald Kenrick a Grattan Puxon v knize *Cikáni pod hákovým křížem* nabízejí vysvětlení. Podle nich šlo o „experiment, jak zacházet s dalšími nečistými rasami při pokračování německé expanze“. Tento pokus ztratil smysl s blížícím se koncem války a sovětskými vojsky, a proto byli obyvatelé těchto táborů rychle vyvražděni.

Z třiačtyřiceti tisíc evropských Romů, kteří cikánským táborem prošli, jich dvacet tisíc nepřežilo. Čeští a moravští Romové tvořili po těch německých a rakouských druhou nejpočetnější skupinu a na jejich komunitu dopadlo nacistické pronásledování nejstrašlivější silou. „Zahynula většina dospělých, vymřely celé rodiny a rody, s nimi navždy odešly i jejich rodinné tradice, zvyklosti, hudba, písně a vyprávění,“ konstatuje Vlasta Kladivová v knize *Konečná stanice: Auschwitz-Birkenau*. „Nebylo je komu předat.“

Do stájí a jatek V březnu 1943 shromáždili příslušníci německé kriminální policie a protektorátní četníci více než tisíc Romů z Brna a jiných míst Moravy ve stájích jízdního oddílu četnictva v brněnské Masné ulici. Stáje se nacházely v blízkosti městských jatek, k nimž vedla železnice, a transporty tu nebudily velkou pozornost. Na místě všechny Romy ostříhali dohola, což zejména ženy pyšníci se dlouhými vlasy oplakaly, někteří svědci mluvili také o trhání zlatých zubů. Zabavili jim doklady i veškerý cenný majetek. (Protože lidé tušili, že by se nemuseli vrátit domů, vzali si s sebou šperky či naspořené peníze, hotovost, vkladní knížky.) Spali na zemi, pouze na hromádkách slámy, v nevytápěných prostorách mrzli a dostávali jen minimální přídělky jídla. Pro lidi, kteří dříve v drtivé většině bydleli ve vlastních domech, to byl šok. Právě z brněnských jatek pak 1038 moravských Romů ve třiačtyřiceti „dobyččácích“ odjelo do Osvětimi. Přepravu transportu zajistily Českomoravské dráhy, protektorátní drážní společnost, a tak můžeme předpokládat, že do kotle přihazoval a lokomotivu řídil nějaký Čech či Moravan. O výsledku cesty nám zanechal pozoruhodnou zprávu – Michal Schuster objevil v archivu stručné hlášení o tom, že „převezení a předání Cikánů proběhlo bez jediné závady“. Většina moravských Romů byla před válkou začleněna do společnosti: žili usazeně, pracovali, děti chodily do školy.

Nominace:

Vyvolená

Adéla Hodinská Knapová (Reflex)

www.reflex.cz

Vyjádření poroty:

Tato reportáž objeveným a čtivým způsobem zpřehledňuje jinak chaoticky a často senzacechtivě pokrývanou kuřimskou kauzu. Kromě objasnění známých faktů přináší autorka řadu nových informací. Prací s originálními prameny odkrývá děsivost celého příběhu, poukazuje na vážné společenské nebezpečí sekt obecně, ale i na potenciální ohrožení, které může sekta kolem Barbory Škrlové nadále představovat.

Vyvolená

Adéla Hodinská Knapová (Reflex)

Reflex získal osobní zápisky, které si vedla hlavní aktérka Kuřimské kauzy

„Jsem schopna žít plnohodnotné životy současně, vědomě, nemám žádné problémy v orientaci v nich. Záliby v rozpětí od 3 let až k zájmům vysokoškolsky zaměřeným jsou však natolik široké, že zde i osobnost nestačí,“ zapsala si před osmi lety Barbora Škrlová (39). Děťmi Annou a Adamem se stala zcela účelově a dobrovolně. Tedy až tak dobrovolné to nebylo: Barbora a její věrní jsou přesvědčeni, že k tomu byla povolána vyšší mocí.

„Každý den teď jím. Jogurt, pořád bílý, kapučíno, a dnes podruhé už zeleninový příkrm Hami. Bojím se, ale možná by byla řešením ta ultrazvuková liposukce na konci září??? Doktor Urban z Prahy? Kdy už budu moct chleba, párky, klobásu nebo MacDonalda?“

Je začátek září 2005 a Barbora Škrlová na chatě v Jeseníkách, kam se uchýlila do izolace, aby se mohla přetvořit v desetiletou Aničku, pokračuje v psaní: „Musím něco vymyslet s tou vizáží. Oni nejsou blbí. Napřed se musí jít na konzultaci, předoper.vyšetř., kolem 1 000, a zákrok kolem 25 000.“

Pár dnů předtím si třicetiletá žena, jež trávila dny v lesích na severu Moravy, bez elektřiny, komfortu, daleko od lidí převážně z Brna, s nimiž manipulovala a jež svou hrou ovládala, také napsala: „Jak lahodně chutná bílý jogurt po 28 dnech hladovky! Tisíce chutí se rozplývá na jazyku a v celé puse. Je hodně sladký, jakoby v něm byla hora šlehačky! Funguje okamžitě, jako pervitin! Vidění se zostří, do člověka jako když uhodí el. proud. Chtělo se mně úplně brečet, taková síla! Lidské tělo je na jídle závislé! Chtělo se mi křičet ´ díky za ten dar ´. Lidé si uvědomí nutnost děkovat za jídlo, naučí se děkovat každým soustem, ne slovy, ale tím, jak budou cítit. Až přijde ta doba, naučíme se to všichni.“

Proměna

V těch dnech se vysokoškolačka, jež vystudovala na JAMU obor hudební skladba, připravovala na roli malé holčičky Anny Jervinen z Norska, zneužívaného sirotka na útěku. Musela zhubnout na kost, získat vizáž desetiletého dítěte, dostat do očí smutek po mučení a zneužívání.

A tak dál uprostřed hladovění píše už téměř dětsky neohrabaným rukopisem, který

bylo také nutno natrénovat: „Myslela jsem si, že bude snazší, být duchovně napojen vzhůru, ale houby! Všechno je tak otupělé, pomalé, nedá se na nic soustředit, nikam jít, nic podniknout, všude číhají myšlenky na jídlo! Všude samé jídlo. Ve spaní, ve dne, mám hrozné chutě, na chleba, na maso, na brambory, mléko... V noci ve spaní vidím jídla, dorty, čokolády, karbenátky, jím polévky, rohlíky! Když se vzbudím, mám chuť i na žrádlo pro psa. Cítím jídlo z lidí, z domů, z restaurací, z lesa, odevšad.“

Je to těžké, ale Barbora nepovoluje, nevzdává se. Má cíl a toho dosáhne. „Potřebuju tréninkový plán. Dnes jsem ráno jedla ananasový jogurt (300kJ), 300kJ brambory s masem a špenát (Hami), několik káv, asi 2 kapucíny. Jinak čaje, sladidlo.“

Není ani tak obtížné vzdát se původního života dospělé ženy, jako obětovat jídlo a týrat dobrovolně tělo. Musí se všechno promyslet: „Objednat toho doktora. Co vlasy, zjev? Nepočítají s tím, že je budu mít. Co identita, škola (ZŠ?) Zítra začít s chůzí? V pátek musí být zákrok, nebo v sobotu. Vytelefonovat datum – sehnat peníze – půjčka. Kdo bude ochotný to udělat? Bez narkózy není třeba doporučení doktora? Předtím ostříhat.“

Manipulátorka s projevem dítěte

Byla a zůstává nejzáhadnější postavou takzvané Kuřimské kauzy, jež byla odhalena přesně před šesti lety. Barbora alias Anna alias Adam nakonec od soudu odešla paradoxně s nejnižším trestem a od loňského roku je na svobodě.

Před pár týdny si nechala změnit jméno, aby mohla zase nerušeně žít život, chráněna stejnými lidmi, kteří ji obklopovali od konce devadesátých let a jež jí na 'její cestě' pomáhali.

Oficiálně probíhá její resocializace, musí se hlásit určenému zástupci státu, schází se s psychologkou. Reálně však Barbora Škrlová, jež se u výslechů, jejichž zápisy má redakce Reflexu k dispozici, dojemně zapřísahala, že byla týranou a zneužívanou obětí, našla loni na jaře po propuštění z vězení útočiště právě v náručí člověka, jehož sama označila za jednoho z těch, co na ní měli útlak provádět. S Michalem Říhou (jež za ní mimo jiné byl v Norsku, když tam pobývala coby Adam) odjela z vězení, k němu se do panelákového bytu v Brně nastěhovala.

Slova Barbory Škrlové, jež byla určena vyšetřovatelům, soudu a veřejnosti, se s realitou míjejí.

Z rozhovorů s lidmi, jež Barboru Škrlovou znali, z jejích osobních zápisků, jež má redakce Reflexu k dispozici, stejně jako ze záznamů jejích výslechů, znaleckých posudků i výslechů a posudků ostatních souzených aktérů Kuřimské kauzy, je zřejmé, že spíš než obětí je iniciátorkou a bezcitnou manipulátorkou. Její schopnost věrohodně vystupovat ve smyšlených rolích, citově vydírat a manipulovat dodnes vyvolává u některých lidí, jež jejímu předstírání uvěřili, stud a zlost a odmítají se ke své účasti v kauze jakkoliv vyjadřovat.

Přitom, přestože roky obelhávala desítky vysoce inteligentních lidí včetně psychologů a psychiatrů, Barbora Škrlová není žádný génius. Při testování inteligence v roce 1994 dosáhla výsledku IQ 99, tedy průměru. A testy prováděné ve vazební věznici z roku 2008 to potvrdily.

V čem však Barbora je výjimečná, je výborná sluchová paměť, jež jí pomohla k přijetí a absolvování JAMU. Celkově je její paměť výrazně nadprůměrná a umožňuje jí bez problémů přecházet z jedné verze vytvořené reality do druhé, popisovat smyšlené světy a situace opakovaně do nejmenších detailů. Má bohatou fantazii a vysokou pohotovost k výmyslům. Její mluvený a neverbální projev je přitom primitivní až dětsky jednoduchý.

V roli dítěte se cítí při nepříjemných konfrontacích i v běžném životě nejlépe, neboť jí umožňuje nenést zodpovědnost, ba dokonce vyžadovat od ostatních zájem a soucit. Nicméně jak se ukázalo mimo jiné při policejních výsleších, ve velkém stresu jí občas ujedou stylizované věty a odborné výrazy odpovídající vysokoškolsky vzdělané dospělé ženě.

Ve vězení postupně přešla z polohy dítěte zpět k projevům přiměřeným třiatřicetileté ženě; pouze občas se utíkala do infantilní a naivní stylizace. Autobiografické údaje, které poskytl vyšetřovatelům, stejně jako její popisy událostí, jež vedly k zatčení, byly často nepravdivé, zkreslené a nevěrohodné.

Panna nedotčená

Podle psychologických a sexuologických testů Barbora Škrlová netrpí žádnou duševní poruchou ani sexuální deviací. Dokáže své chování ovládat i vyhodnocovat. Škrlová je výrazně anomální, má histriónskou osobnost a silné sklony k manipulativnímu chování. (Pro histriónskou poruchu je typická teatrálnost reakcí, exhibicionismus, egocentrismus, infantilita, potřeba být stále středem pozornosti. Tito lidé mají pocit, že je okolí odsuzuje, proti čemuž bojují přehnanou reakcí. Mají sklony k vymýšlení a lhaní, značně manipulují svým okolím. Neobvyklé také není stylizování se do rolí trpícího člověka, simulují různá onemocnění. V partnerských vztazích se chovají velmi sobecky, vyžadují neustálou lásku, předvádějí záchvaty žárlivosti, vyhledávají konflikty a upozorňují na chyby ostatních.)

Jednání Škrlové je silně účelové. Škrlová má podle odborníků, jež ji vyšetřovali, sadomasochistické sklony, jež jsou orientovány lesbicky a pedofilně (týrání dětí ji vzrušuje). Vyšetřovatelům i lékařům popisovala a líčila hrůzy, jichž se na ní a následně na dvou chlapcích, synech Kláry Mauerové, měli dopouštět různí lidé. Ve většině případů mělo jít o brutální týrání a znásilňování Aničky. Škrlová do detailů několikrát popsala, co přesně s ní mělo být prováděno, jak byla řezána, znásilňována, svazována, prodávána zákazníkům apod. Lékařské vyšetření přitom ukázalo, že až do zatčení a uvěznění byla panna.

Podobně dopadly její legendy o fyzickém mučení, z něhož jí až „vysakovala kolena“ a ona coby Anička nemohla chodit, byla pálena, řezána, brutálně bita. Lékaři na jejím těle nenašli žádné známky pálení (na rozdíl od Jakuba a Ondřeje), také kolena má v pořádku. Případné stopy po řezání nalezené na jejím těle nevylučují, že si je Barbora udělala sama, navíc byly povrchní. Jednoznačné stopy po řezných ranách, jež má, pocházejí podle znalců od třetích osob – jsou to jizvy po profesionálních lékařských zákrocích; mimo jiné po chirurgickém zmenšení prsou. Kůže Barbory Škrlové je poseta pajizévkami, jež odpovídají prudkým změnám hmotnosti, tedy jejímu hladovění a poté, co se dostala ve vazbě do režimu pravidelného jídla, mírné obezité.

Z odlesku meče a růže

Barbora Škrlová také vehementně popírala jakoukoliv inspiraci svého jednání náboženstvím, konkrétně hnutím Grálu, k němuž ji coby dítě přivedl její otec Josef Škrla, zapálený grálista. Z jejích zápisků, ze svědectví lidí, jež ji znali, i odborného vyšetření z hlediska religionistiky je přitom: „nepochybné, že tyto osoby (Škrlová a další souzení v rámci Kuřimské kauzy, pozn. red.) k hnutí Grálu patřily či patří.“ Znalec dále konstatoval, že „je nepochybné, že tyto osoby vytvářejí jednu z odštěpených skupin, nezávislých na dominantní instituci hnutí Grálu.“

Vztah Barbory Škrlové a ostatních osob souzených v Kuřimské kauze, i mnohých těch, kteří byli vyslechnuti pouze jako svědkové, odpovídá struktuře náboženského hnutí. Všichni se kolem Barbory semkli, vytvořili podmínky pro její Cestu a v rámci toho vzniklo prostředí, jež mělo v podřízených osobách (část z nich byla odsouzena v Kuřimské kauze k pobytu ve vězení) vyvolávat pocity ohrožení, vyvolenosti, očekávání světově rozhodujících dějů, fanatismu.

„Je nepochybné, že přinejmenším některé osoby, jejichž jména se v tomto materiálu (část vyšetřovacího spisu, pozn. red.) vyskytují, byly ve značné míře ovlivněny autoritativní oso-

bou s manipulativním chováním.“ Konstatuje mimo jiné znalecké posouzení Kuřimské kauzy z hlediska religionistiky.

Sama Barbora si před více než šesti lety poznamenala: „Tak jako vyhnali Lásku a vyhnali Spravedlnost, vyhnali, mučili, zabili i jeho pomocníky. Také ten, kdo přichází v odlesku meče, a ta, která přichází z odlesku růže, jsou štváni a budou do konce životů. Světlo však toto nechce a proto určuje nové cesty... Světlo ukazuje cesty, ale je na Jeho věrných, aby je na Zemi provedli.“

Barboře byla k ruce Kateřina Mauerová, vysokoškolačka s IQ 135. Ta byla spojnicí mezi Barborou/Aničkou/Adamem/vyšší bytostí a ostatními, stala se vykonavatelem a viditelným organizátorem, zajišťovala peníze, byty, auta, styk se spolužáky apod. Týrání Ondřeje a Jakuba, jež nakonec celou šílenou konstrukci kolem Škrlové odhalilo, bylo paradoxně vedlejším, nicméně tragickým produktem a ne prvotním záměrem. Šlo a stále jde o to pomoci Barboře, která si dnes říká jiným jménem, vykonat, co jí bylo vyšší mocí uloženo, že na této zemi vykonat má. Je svázána a omezena hrubou hmotou – tedy lidským tělem a lidskostí vůbec – a proto je třeba jí všemožně pomáhat. Jak konkrétně má pomoc ostatních, jež k Barboře vzhlíží, vypadat a proč bylo třeba vytvořit nové identity dětí Anny a Adama, není zatím zcela jasné. Také není zřejmé, co má Barbora vykonat, co jí, vyvolené, bylo uloženo.

Zrození Aničky a Adama

Barbora se narodila v červenci roku 1974 jako nejstarší dítě dětské lékařce Renátě a invalidnímu důchodci Josefu Škrlovi. Má ještě dva sourozence; Jana (který byl také poslán v Kuřimské kauze do vězení) a Kristýnu, jež je zdravotně postižená. Matka měla problémy se závislostí na alkoholu, otec s nimi téměř nežil. Přesto k Josefu Škrlovi Barbora přilnula a vzhlížela k němu. Když ji otec přivedl mezi Mravence, skupinu dospělých, jež v rámci skautu na Brněnsku vedl a kteří byli vlastně skrytě odštěpenou sektou hnutí Grálu, změnil tím navždy její život. Tam Barbora objevila nový svět. Epileptická dívka, o níž nikdo neměl příliš zájem a která citově od malička strádala, našla smysl svého života.

Lidé, s nimiž se v Mravencích setkala, ji už nikdy nepřestali obklopotovat – ať už u nich coby středoškolačka a vysokoškolačka bydlela, nebo jí pomáhali zařizovat falešnou identitu pro Annu Jervinen. Mravenci také přivedli Barboře do cesty Kateřinu Mauerovou. Obě mladé ženy spolu začaly v době Barbořina vysokoškolského studia bydlet a vytvořilo se mezi nimi silné pouto, jež stále trvá. Asi před deseti lety začaly realizovat velký plán, jehož součástí bylo právě vytvoření dítěte Aničky a posléze v Norsku Adama.

Do plánu byli postupně vtahováni další lidé a podle toho, co se po nich chtělo, jim byla prezentována upravená verze příběhu. Tak se dostala k Aničce i Kateřinina mladší sestra Klára, matka dvou malých chlapců, jež měla být i novou maminkou Aničky – aby Klára dýchala jen pro Aničku, bylo nutno její dva vlastní syny zlomit a v Klářiných očích z nich udělat zloduchy.

Kdyby v Kuřimi soused náhodou nezachytil na obrazovku záběr svázaného nahého dětského těla a nepřivolal policii, mohl záměr Světla probíhat podle plánu dodnes.

Sama Barbora Škrlová ve stvoření dalších osob vkládala velké naděje. Napsala si: „To je výsledek lidského zacházení se Světlem... Neboť není chtěno, aby činnost byla přerušena... B a Č už neměli klid od lidí pro tuto činnost. Mají zůstat schovaní, než se zformuje pro ně nová identita (co se děje už pro A).... Nepociťuji téměř únavu, ani se nestřídají u mě stavy aktivní s pasivními, nemám téměř potřebu spánku.“

Dnes je Barbora (pod jiným jménem) na svobodě a opět mezi svými, těmi, kdo žijí své civilní životy ve společnosti a nikdo netuší, že je vede Světlo.

BOX: Kuřimská kauza

7. května 2007 náhodou zachytil muž z řadového domku v Kuřimi na monitor dětské chůvičky trpící dítě; nahé, svázané a zavřené v kleci. Signál pocházel ze sousedního domu. Tak se přišlo na dlouhodobé a systematické týrání chlapců Jakuba a Ondřeje a na existenci dívky jménem Anička. Všechny tři děti byly odvezeny do brněnského Klokánku. V průběhu vyšetřování se zjistilo, že chlapce týrala nejen jejich teta Kateřina Mauzerová se svou kamarádkou a spolupracovnicí Hanou Bašovou a dalšími cizími osobami, ale i vlastní matka chlapců Klára Mauzerová.

Pár dnů po převezení do Klokánku tehdy údajně třináctiletá Anička zmizela. Postupně vyšlo najevo, že Anička je smyšlená identita tehdy dvaatřicetileté Barbory Škrlové, jež se po zmizení nečekaně nahlásila na českém velvyslanectví v Dánsku. Poté opět zmizela. Po několika měsících byla nalezena v Norsku, kde se vydávala za třináctiletého chlapce Adama.

Ukázalo se, že týrání chlapců bylo jen vedlejším produktem podivného a dodnes nevysvětleného jednání právě Barbory Škrlové a lidí kolem ní. Protože se však nepodařilo vysvětlit ani zdokumentovat, o co vlastně v dění kolem Barbory Škrlové šlo (dvě hlavní aktérky Škrlová a Kateřina Mauzerová buď odmítaly vypovídat, nebo si vymýšlely), smrškla se kauza na týrání chlapců. V ní soud nakonec rozhodl k odsouzení šesti osob. Kromě Barbory Škrlové (již však shledal soud pouze částečně vinnou, neboť se jí podařilo přesvědčit je, že je obětí, dostala nejmenší trest a už přes rok je na svobodě) šli do vězení Kateřina Mauzerová (nejbližší Barbořina pomocnice), Klára Mauzerová (matka týraných chlapců, jež byla podle všeho k jejich týrání nucena), Hana Bašová alias teta Nancy (spolupracovnice Kateřiny Mauzerové z domu dětí a mládeže Paprsek), Jan Škrla (bratr Barbory Škrlové) a Jan Turek (bývalý vychovatel dětí a skautů). Otec Barbory Josef Škrla je od roku 2007 nezvěstný. Oba týraní chlapci byli dočasně v Klokánku, poté u svého otce, který však o ně nejevil zájem. Dnes žijí Jakub(15) s Ondřejem(13) u svých prarodičů Mauzerových. Daří se jim dobře, sportují a hrají na hudební nástroje, jsou mezi kamarády a spolužáky oblíbení. Za svou matkou jezdí pravidelně na návštěvy do věznice v Opavě a podle svých slov jí odpustili.

Spasit lidstvo

Adéla Hodinská Knapová (Reflex)

Zdroje bláznivého světla Barbory Škrlové – jak se z brněnské dívky stala modla, již si vyvolilo Světlo k epochálním činům

„Smíme žít jako vzor pro celé lidstvo, smíme zde na Zemi naším životem zakotvit čistotu pravého člověčenství, jež vrůstá do člověka, jaký je Bohu milý, jaký má a musí být, aby zůstal volný! Vidím pomocná vlákna směrem k lidstvu, jak se skrze naše prožívání rozbíhají všemi směry.“ Barbora Škrlová, červenec 2007.

Sousedé na ni vzpomínají jako na nenápadnou tichou dívenku. Spolužáci na JAMU jako na hudebním sluchem nadanou mladou ženu, jež si přes svou křehkost a nevýraznost dokázala někdy překvapivě tvrdě prosadit svou. Ti, co jí jako Aničce v dobré víře, že zachraňují týranou sirotu, pomáhali a nemají nic společného se sektou kolem ní, se stále nedokážou vyrovnat s faktem, že naletěli dospělé ženě. Ženě, jež má hodnoty IQ průměrné a přesto dokázala téměř geniálním způsobem zmanipulovat zkušené psychology, právníky, policisty, učitele, lékaře. A ti, co ji dnes potkávají, nemají nejmenší tušení, že proti nim jde Barbora Škrlová (38), nejtajemnější aktérka Kuřimské kauzy. Protože Barbora si nejen změnila jméno, aby získala úkryt v anonymitě, ale také znovu pracuje na svém vzhledu.

Kuřimská kauza možná skončila. Ale dílo vyvolené Barbory Aničky Adama stále čeká na splnění. Je to požadavek Světla.

Líheň spasitelů

Nad malebným tyrolským údolím leží mlha. Povaluje se na zelených pastvinách i polích, propichují ji jen střechy opravených původních venkovských stavení a nenápadně z ní vystupuje špička pyramidy z růžového kamene. V té jehlanovité stavbě, tak nečekané v rakouské horské osadě, leží ostatky svatého muže. Abd-ru-shina. Syna Světla. Původně obchodníka Oskara Ernsta Bernhardta narozeného roku 1875 v Sasku, ve třicátých letech dvacátého století pak autora duchovního spisu Poselství Grálu a iniciátora hnutí Grálu.

Je květen, ale počasí je nevlídné. Vesnice Vomperberg kousek od Innsbrucku působí prázdně, i když je možné mezi staveními potkat lidi. Jsou tišší a o cizí příchozí nejeví zájem. Jsou na návštěvníky zvyklí. V obdobích svátků Grálu jsou vesnice a její okolí zaplněny lidmi z celého světa. Pobytem zde prohlubují svá osobní studia Grálu, pracují na sobě. Třeba jen procházkami po lesích v okolí hrobu Syna Světla, jež část života ve Vomperbergu žil.

Sem, do panenské části Tyrol, se Bernhardt uchýlil poté, co se rozhodl své duchovní poselství, jež k němu sestoupilo samo, sdělit lidstvu. „Můj cíl je duchovního druhu! Ale nepřináším nové náboženství, nechci založit novou církev ani nějakou sektu,“ napsal v roce 1936.

Přestože Bernhardt výslovně odmítal jakékoliv organizované hnutí či spolky šířící organizovaně myšlenky Poselství Grálu, vzniklo jich na základě jeho učení po celém světě už několik desítek. Většinou se někdo chopil jedné z Bernhardtových myšlenek, učinil z ní svátost a sám se pasoval do role vyvoleného.

Myšlenky z rakouského Vomperbergu stály třeba za vznikem nechvalně známé sekty imanuelitů kolem Parsifala Imanuela (Jana Dvorského). A sem, do osady Grálu, také zamířil objevit své poslání v osmdesátých letech invalidní důchodce z Brna. Jmenoval se Josef Škrla.

Odštěpení Mravenci

Otec Barbory Škrlové a vedoucí původně turistického oddílu Mravenci. Mravenci spadali v osmdesátých letech, kdy Josef Škrla v oddílu začal uplatňovat své „vize“, pod tělovýchovnou jednotu v Brně. Původně se jednalo o turistický oddíl dospívajících, kteří podnikali výlety do přírody, uklízeli v lesích, vysazovali stromky, učili se orientovat v přírodě.

Postupně se oddíl začal měnit na náboženské hnutí. Jeden z bývalých členů Mravenců pod podmínkou anonymity v květnu 2007, když propukla Kuřimská kauza, přiznal, že Škrla a jeho médium Viktor Skála, dnes celkem známý brněnský herec, vedli své svěřence k myšlenkám Grálu. Postupně se zapojili do akcí oficiální organizace Hnutí Grálu. Tam však dlouho nestrvali. Vedení Hnutí Grálu se Škrlou a jeho poblouzněním nesouhlasilo.

Škrla se Skálou tedy pokračovali ve vedení své sekty sami. Mezitím, v devadesátých letech, Mravenci dorůstali v dospělé příznivce Grálu, duchovně podřízené tajemnému Škrlovi, jež měl spojení se Světlem. Jezdili do Vomperbergu, byli nuceni dodržovat stále přísnější a asketičtější životní styl, jež jim diktoval právě Josef Škrla.

V té době k Mravencům občas Škrla, jež od roku 1974 pobírá invalidní důchod pro diagnózu narkolepsie s katalepsií, přivedl svou prvorozenou dceru Barboru. Barbora, která se narodila v červenci 1974, samu sebe popsala jako dítě trpící epilepsií (lékařské zprávy to potvrzují) a jistým nedostatkem rodičovské lásky. Hlavně mateřské – matka byla podle Barbory alkoholička bez práce a starala se namísto o Barboru a bratra Jana hlavně o nejmladší postiženou sestru Kristýnu. Barbořiným idolem byl otec Josef.

Škrlová ve výsleších na policii v rámci vyšetřování Kuřimské kauzy mimo jiné přiznala, že byla otcem už coby dítě často svěřována i na několik dní členům skupiny Mravenci, u některých dokonce podle všeho občas bydlela.

„Od tatínka mám hvězdičku, tu mají všichni, mají ji Mravenci, tatínek, teta Katka,“ uvedla Barbora Škrlová v únoru 2008 při výslechu a pokračovala: „Tatínek mě jednou vzal i s těmi ostatními, co nosí hvězdičky, do Rakouska do nějaké vesnice. Tam chodili všichni s těmi hvězdičkami, nosili je buď připnuté, nebo zavěšené na krku. Tam je nosili veřejně, kdežto tady u nás schované pod košilemi...Do toho Rakouska, kde je ta vesnička, mě tatínek vzal možná dvakrát nebo třikrát. To nebylo jen jednou. Vždycky tam bývali Mravenci. Tatínek jim řekl, že oni se o mě mají postarat. Oni tam i pracovali třeba na poli. Já jsem chodila hlavně na procházky a někdy jsme šli s tatínkem. Dělali jsme výlety. Nevím, kde je teď má hvězdička.“

Geronimovy kšefty

Do oddílu Mravenci v devadesátých letech patřila mimo jiné i Kateřina Mauerová, později nejbližší spolupracovnice Barbory Škrlové v Kuřimské kauze, a sestra Kláry Mauerové, kterou právě spolu s Barborou/Aničkou nutily týrat vlastní syny. Drtivá většina tehdejších Mravenců dodnes tvoří sektu kolem Škrlové a jejího otce.

Škrla, jemuž zasvěcení přátelé říkali Geronimo, vliv na své mravenečky neuplatňoval pouze v rovině duchovní. Vrhł se s nimi do podnikání, zakládali pro něj a s ním firmy, plánovali velkolepé milionové až desetimilionové mezinárodní obchody. V této době, na konci devadesátých let, na Josefa Škrlu narazil i právník Petr Matoušek.

„Poslala ho ke mně paní notářka Říčková jako možného klienta. A tak to zpočátku bylo. Dělal jsem pro něj běžnou právní agendu. Víc vám k povaze mé práce pro pana Škrlu s ohledem na advokátní tajemství nepovím,“ říká JUDr. Matoušek a vzápětí dodává, že o svůj názor na Škrlu jako na člověka se podělit může.

„Rozhodně nevypadal jako nějaký chudý invalidní důchodce. Bylo vidět, že je zvyklý na vyšší životní úroveň. Ale o velkých penězích spíš mluvil, než že by je měl. Hovořil tiše a ne mnoho. Často i přede mnou věci tajil, mlžil. Většinou s ním chodil ještě někdo z jeho poskoků. Chovali se ke Škrlovi s velkou úctou, vedli mu firmy, zařizovali pro něj věci. To jsem zpočátku nechápal. Pak jsem si zvykl. Měl megalomanské plány, ale i když, pokud vím, z nich nikdy nic nebylo, hlavně ne peníze, jisté kontakty měl,“ vzpomíná Petr Matoušek.

Cestovatelská vášeň

„O svých dvou mladších dětech a o manželce nemluvil hezky. Dokonce prý podle něj syn a mladší dcera nejsou jeho. Zato když telefonoval s Barborou, a to bylo dost často, bylo to až chorobné. Bylo to mnohem víc než klasický vztah otce a oblíbené dcery,“ popisuje právník Matoušek, jenž pro Škrlo podle výpisu z Obchodního rejstříku zakládal mimo jiné Hospodářský podnik Správy Kanceláře prezidenta Ázerbájdžánské republiky. Ale jestli Škrlo skutečně měl vazby až na prezidenta Azerbajdžánu doktor Matoušek neví.

„Škrlo docela hodně cestoval. Jazyky uměl spíš jen v základech, často měl s sebou tlumočníka. A pokud vím, tak neřídil. Někdo ho pořád vozil,“ vzpomíná JUDr. Matoušek.

Škrlo cestoval rád. Nejen za obchodem a nejen do Vomperbergu. Například v Norsku, kam nakonec Škrlová coby Adam utekla před českou spravedlností, byl několikrát. A na pár výletů na sever s sebou v devadesátých letech přibral i dceru Barboru.

Od okamžiku, kdy v květnu 2007 vypukla Kuřimská kauza a Barbora se svými věrnými byla odhalena, je Josef Škrlo(63) nezvěstný. Policii se ho dosud nepodařilo najít a vyslechnout.

Přesto, že je sám hledaný, když byla Škrlová na útěku přes Polsko, Dánsko a Švédsko do Norska, neměl problém se s ní na její cestě napříč Evropou setkávat a zajišťovat jí pomoc i právní porady. Z čeho Josef Škrlo financuje svůj nákladný život mesiáše na cestách, není známo. Z invalidního důchodu těžko.

Jisté však je, že zatímco Geronimo cestuje komfortně a žije si slušně, Barbora občas třeba bídu s nouzí. Navíc její spotřeba peněz byla nemalá. Jen pobyt v norském městečku Tromsø za polárním kruhem, kde ji nakonec policisté coby třináctiletého Adama zatkli, není levnou záležitostí. A co teprve plastická operace zmenšení prsou, již dle lékařských zpráv mimo jiné podstoupila. Její změny identit, fyzická transformace, různá místa pobytu v ČR i v zahraničí hradili lidé z jejího a Škrlova nejbližšího okolí. Ti, co jí pomáhali a pomáhají i dnes ve Splnění, k němuž ji Světlo určilo.

Semkněte se, mí věrní

Zlomení chlapců Maurových tvrdým fyzickým a psychickým terorem byla vlastně pouhá nutnost v rámci onoho Splnění, neboť bylo potřeba upevnit vazby mezi všemi aktéry a takzvanou Aničkou (Barborou). Ona musela být i pro matku chlapců na prvním místě. V tom jí však logicky překážel mateřský pud Kláry Maurové, jež nedokázala a vědomě ani nechtěla své děti odsunout za Aničku.

Objevila se tedy obvinění, že chlapci jsou zlí a Aničce ubližují. Ve té době se na scéně objevil anonymní hlas Doktora, jenž Kláře z pozice odborníka přes dopisy či sms zprávy radil, co musí se syny dělat, aby je dobře vychovala a oni přestali být nebezpeční agresori.

Cílem přitom zřejmě nebylo samotné týrání dětí, jakkoliv to dle sexuologického posudku Barboru Škrlovou vzrušovalo, ale jejich zlomení do podřízené pozice vůči Aničce a předřazení Aničky u jejich matky Kláry.

Během vyšetřování týrání chlapců Ondřeje a Jakuba Maurových se odborníci a policis-

té snažili sektářský motiv odhalit a doložit. Nepodařilo se to průkazně, přestože znalec z oboru religionistiky dodal celkem vyčerpávající posudek:

„Z písemných materiálů s náboženskou tematikou, zajištěných při domovních prohlídkách u podezřelých osob, je nepochybné, že tyto osoby vytvářejí jednu z odštěpeneckých skupin, nezávislých na dominantní instituci hnutí Grálu. ... Z hlediska své profese vyslovuji domněnku, že značnou roli v případě (Kuřimské kauzy, pozn.red.) mohla hrát snaha neznámé osoby neztratit autoritu u obviněných osob. Zakladatelské a vůdcovské osobnosti minoritních odštěpeneckých skupin obvykle věnují značnou část svého úsilí udržet si autoritu u svých následovníků. V tomto případě by autorita mohla být ohrožena, pokud by se „výchovné“ instrukce, předávané obviněné Kláře Mauerové, ukázaly jako neúčinné. Je možné se domnívat, že obviněné osoby byly manipulovány ke stále přísnější „výchově“ a následně i k trestnému činu týrání svěřené osoby právě kvůli obavě neznámé osoby ze ztráty její autority.“

Nevědomé lidstvo

Odborný posudek dále konstatuje: „Barbora Škrlová velmi pravděpodobně pocituje mimořádné náboženské poslání. Mimořádnost tohoto poslání je například v tom, že se týká celého lidstva. Podezřelá Barbora Škrlová si je vědoma toho, že se v tomto poslání bude setkávat s nepochopením a dokonce s nepřátelstvím ze strany „nevědomého“ lidstva. Je velmi pravděpodobné, že přesvědčení o mimořádném náboženském poslání Barbory Škrlové sdílejí i ostatní příslušníci této odštěpenecké skupiny. ... V tomto společném poslání pracují pod přímým vedením Světla (což je metafora, kterou příslušníci hnutí Grálu obvykle používají pro nejvyšší Božství).“

Materiály zajištěné u Barbory Škrlové navíc jasně ukázaly na podřízené postavení lidí kolem ní. Vzhlížejí k ní, žádají ji o rady, konzultují s ní, požadují jistou formu jejího požehnání.

Škrlová se přesto u výslechů držela svého: že nejde o nic náboženského, že nauku o Grálu nezná, že byla do role dítěte Anny vmanipulována fyzickým násilím, že byla poté znásilňována a týrána. Nicméně tyto její příběhy, jakkoliv detailně je popisovala a výpovědi ostatních je nepřímo potvrzovaly, se ukázaly jako smyšlenky.

Ve svých zápiscích, které z velké části vznikaly na jejím útěku před českou policií v roce 2007 a jež má redakce Reflexu k dispozici, přitom častokrát poznamenala, že právě tímto způsobem, tedy že je ona sama obětí, je třeba svést vyšetřovatele ze stopy vedoucí k možnému náboženskému motivu. Aby sekta kolem Škrlové a jejího otce nebyla odhalena a poslání, k němuž byla Barbora vyvolena a jež má splnit, nebylo znemožněno.

K čemu byla povolána? Neprozradila. Ani její oddaní se u výslechů neprořekli, a stále odmítají komunikaci na toto téma. Stejně jako odmítali, že by snad patřili k nějaké náboženské sektě – dokud nebyli přinuceni u soudu přiznat, že většina z nich prošla uskupením Mravenci nebo pod vedením Josefa Škrly absolvovali obřad Zpečetění (jakási obdoba křtu).

Splnit a nezklamat

Je nepochopená, ale s tím počítala. Byla odsouzená k vězení, což nečekala, ale ve výsledku i toto nepříjemné zkomplikování plánů zapadá do legendy o vyvolené, jež musí zdolávat mnohá protivenství slepých a nevěřících. Jak si Barbora několikrát zapsala, i Pána hnali, i Jemu se vysmívali, hnali Ho, Nejsvětějšího pryč ze Země. Koho? No přece Abdrushina, autora Poselství Grálu.

Barbora dnes zjevně znovu pracuje na návratu do stavu, v němž se její tělesná, jak říká hrubohmotná, schránka co nejvíc blížila představě čisté mladinké dívky. Proč? Neboť ženství a

současně jakási dětská bezpohlavní čistota jsou ve skupině kolem Škrlové a jejího otce vysoce ceněny, koneckonců stejně jako byly tyto atributy oceňovány Synem Světla.

Barbora Škrlová se zatím zdržuje v České republice. Její otec Josef alias Geronimo je stále nezvěstný, přestože jeho blízcí Mravenci s ním jsou ve styku. Věrní stoupenci škrlovic sekty, kteří nebyli v rámci Kuřimské kauzy posláni do vězení, kolem nich znovu utvořili semknutý kruh. A Světlo dál vyžaduje Splnění. Jaké bude další nepředvídatelné jednání příslušníků tohoto sektářského uskupení? Jsou přesvědčeni, že byli povoláni ke konání kosmického významu pro celé lidstvo.

Box: Syn Světla a Poselství Grálu

Dne 18. dubna 1875 se v Bischofswerdu narodil Oskar Ernst Bernhardt. Vystudoval obchodní školu v Drážďanech a začal coby obchodník podnikat. Podnikl rozsáhlé obchodní a poznávací cesty a začal se věnovat psaní; tvořil cestopisy, romány, povídky i dramata. Byl členem Svazu německých dramatiků. V roce 1915 byl internován na ostrově Man. Tento zážitek v něm inicioval duchovní zvrat; když se roku 1919 vrátil do vlasti, začal se naplno věnovat duchovním záležitostem.

V letech 1923–1938 napsal Bernhardt již coby Abd-ru-shin (Syn Světla) přednášky, z nichž na sklonku svého života sestavil knihu Ve světle Pravdy Poselství Grálu.

„Vy, pozemští lidé, jste v tomto stvoření proto, abyste našli blaženost! ...Svým Poselstvím vám nyní otevírám knihu stvoření. Toto Poselství vám ukazuje jasně řeč Boží ve stvoření, již se máte naučit rozumět, abyste si ji mohli zcela osvojit.“

Roku 1928 se přestěhoval Syn Světla i s rodinou do Vomperbergu, kde začal realizovat své představy. Postupně se k němu začali stahovat lidé, kteří byli jeho poselstvím osloveni. Roku 1938 byla osada vyvlastněna a Bernhardt byl držen pod dohledem gestapa. Zemřel v roce 1941. Po válce byla jeho ženě Marii osada Vomperberg navracena, Bernhardtovy ostatky sem byly převezeny a uloženy do pyramidy.

Druhá šance Kláry M.

Adéla Hodinská Knapová (Reflex)

Klára Mauerová z Kuřimské kauzy je venku z vězení a díky odpuštění svých synů začíná znovu žít

Pravda o Kuřimské kauze na základě exkluzivních osobních informací, dopisů, výpovědí jejích aktérů

„Tolik se bojím o všem hovořit. Nevím, co vše se za tím skrývá, bojím se těch lidí okolo, nevím, proč se to vše dělo. Tolik mě to bolí. Nechtěla jsem nikomu ublížit, bolí to, tak moc to bolí. Po tom, co mi Anička, pak doktor a Katka rozebrali obrázek (který Anička namalovala, pozn. red.), začalo mi hrozné období. Nechtěla jsem si připustit, že jsou chlapci tak špatní... Stále se ve mně prala obrovská láska k chlapcům a to, že musím dělat jen to, co je správné... Byla jsem vyděšená. Bylo to hrozné, hrozné, hrozné. Nejde mi o tom psát. Já nechtěla. Opravdu jsem nechtěla. Myslela jsem, že to nejde jinak, že musím poslechnout, nebo se něco stane... Odpuště.“ Z dopisu Kláry Mauerové vyšetřovatelům, 2008

Klára Mauerová v říjnu letošního roku opustila věznici v Opavě a vrátila se do Brna. Její dva synové, kteří jsou v péči Klářiných rodičů a budou i nadále žít u nich a ne se svou propuštěnou matkou, se na ni nesmírně těšili. Ještě víc se těšila a zároveň bála ona. Opravdu jí synové odpustili týrání? Je možné, aby dospívající chlapci skutečně pochopili podstatu zla, jemuž byli oni i jejich matka vystaveni?

Zatím se zdá, že ano. Jakub a Ondřej se svou matkou dennodenně komunikují, často se vídají, těší se na společné Vánoce. Klára Mauerová ví, že je to svým způsobem zázrak. Byla přesvědčená, že své syny ztratila. Po právu. Jsou věci, které žádná omluva na světě nedokáže srovnat.

Když jí postupně ve vězení došlo, co svým dětem udělala, ztratila důvod žít. Nakonec to však prý byla právě existence synů, co ji přimělo plně přijmout svou odpovědnost za to, jak se nechala zneužít, i za to, že jim naprosto zbytečně ublížila. Protože žádná norská sirota Anička, kvůli které byla nucena k tvrdé až brutální „převýchově“ Jakuba s Ondřejem, neexistovala.

Tři sestry

Klára Mauerová je nejmladší ze tří sester. Všechny tři vyrůstaly v idylickém domově a měly s rodiči hezký vztah. Nejstarší Kateřina byla vždy ta nejzodpovědnější. Jak Klára vypověděla psychologům: Kateřina pro ni byla vždycky sestra s velkým srdcem, vždy ochotná pomoci, starala se o mnoho věcí, je obětavá, mají se moc rády, vždy byla připravena postavit se za dobrou věc, pomáhala druhým.

Kateřina Mauerová (40) vystudovala filozofickou fakultu obor dějepis a francouzština. Po promoci nastoupila do Domu dětí a mládeže v Brně, po čase se stala vedoucí. V této práci setrvala až do zatčení v roce 2007. Je svobodná a bezdětná.

Prostřední sestra Gabriela (38) vystudovala jazykovou školu a pracuje v mezinárodní firmě. Děti má, žije s partnerem a s kauzou nemá nic společného.

Klára Mauerová (36) má za sebou střední odbornou rodinnou školu s maturitou. Byla vdaná za Radka Coufala, otce Jakuba a Ondřeje, od roku 2003 už však spolu nežili a o tři roky později proběhl rozvod dohodou. Okolí ji popisuje jako milou a obětavou.

„Katka měla svůj život, po vysoké už jsme se spolu nevidaly. Bylo divné, když mě pak

pozvala do bytu na Meruňkovou, kde jsem nikdy předtím nebyla. Byla jsem překvapená, že tam byly hračky a postýlka. Ptala jsem se Katky, kde je Bára (věděla z doslechu, že Kateřina má spolubydlící jménem Barbora, pozn.red.) a ona řekla, že umřela. A že se stará o holčičku z dětského domova, že není z ČR, že ji sem dostala ilegálně, že je to složité, že by nerada zabíhala do podrobností," řekla mimo jiné Klára ve vazbě.

V dopise pak Klára Mauerová napsala: „V roce 2003 jsem začala uvažovat o studiu na pedagogické fakultě, vždy jsem chtěla pomáhat dětem z dětských domovů. Svěřila jsem se s mou touhou Katce. Asi po půl roce se uskutečnila má návštěva Katky na Meruňkové ulici, kde jsem se dozvěděla o smrti Báry a o holčičce z Norska. Katka mi řekla, že se o všechno stará nějaký vysoce postavený muž s velkou mocí, vystudovaný doktor. Holčička se tu vydává za české dítě. Holčička neměla mít nikdy rodinu, matka ji měla opustit a otec zemřít... V lednu 2005 jsem byla Katkou pozvána na výpravu s Klubem lesní moudrosti, který navštěvoval Kubík. Řekla mi, že má pro mě dárek k narozeninám... Autobusem jsem jela do malé vesničky, sněhu bylo po pás. Bylo tam nádherně. Šla jsem do místního hostince, kde mi Katka zavolala, ať si tam dám čaj a čekám, že až přijde ten, na koho čekám, poznám ho. Asi za hodinu a půl se ve dveřích objevila holčička, vůbec se tam nehodila, měla dva copánky, velké oči, brýle, modré šustáky. Rozhlížela se okolo... Holčička se mi představila jako Watasche (přezdívka Aničky v dětském oddíle, pozn. red.), mluvila v mužském rodě, kostrbatě a dětsky... byla mi zima na nohy, chtěla mi dát své ponožky i boty. Velmi mě dojalo, že je tak hodná.“

Cesta do pekla...

Uvedení takzvané Aničky do rodiny Kláry Mauerové probíhalo promyšleně a pomalu, aby vše vypadalo přirozeně. Informace o nemocném sirotkovi z Norska přinášela starší sestra, na kterou byl vždy spoleh a již Klára věřila. Kateřina se jí navíc svěřila, že i když se snaží, Anička k ní nemá tak hezký vztah jako právě ke Kláře. Prý o ní neustále mluví, je vidět, že jí jediné věří. Klára byla dle Kateřininy interpretace jediným člověkem, který mohl Aničce pomoci.

Když se ukázalo, že se Klára chytla a o osud dívky se zajímá, začala jí Kateřina postupně sdělovat hrůzné informace o tom, čím vším si nebohá Anne prošla a že je její život i teď v ohrožení, nejen ze zdravotních důvodů. Anička pak obrázky s výjevy násilí, jež malovala, hranými záchvaty paniky, hrůzy a téměř katatonických stavů a občas šepem svěřenými vzpomínkami apokalyptický obraz dotvořila.

Dívka Kláře do nejmenších detailů líčila, jak byla hromadně znásilňována, jak byla bita, řezána, mučena hladem, zimou, jak utíkala, jak se bála, jak zemřel její jediný kamarád Erik, aby ji, Anne zachránil. (Stejně dopodrobna a s jistým zalíbením v brutálních detailech vylíčila své vzpomínky později vyšetřovatelům i Barbora Škrlová. Vše se později ukázalo jako lež – mimo jiné byla Škrlová v době zatčení stále ještě panna a stopy po zásazích na těle pocházely od lékařů, kdy si například nechala operativně zmenšit prsa, aby působila jakou dítě. Pozn. red.)

Přesto, že byla Klára dívčíným osudem dojatá a rozhodla se jí pomoci, stále tlačila na Kateřinu, že chce vidět nějaké důkazy. Když Kateřina pochopila, že musí Kláře vyhovět, zorganizovala tajné noční setkání.

Pozdě večer, za tmy přivezla autem před dům v Brně, kde Klára bydlela, neznámého, asi čtyřicetiletého muže. Potvrdil Kláře, že to on se o případ Aničky stará, že je nebezpečné, aby věděla víc, než potřebuje. A slíbil, že jí pošle nějaké dokumenty. Kateřina Kláře pak zopakovala, že Anička je v nebezpečí, že když Klára udělá cokoliv bez jejího souhlasu, že ji odvedou. Poté Kláře dala složku, ve které stálo, že Anička byla v dětském domově u Osla, děly se tam hrozné věci, že jsou lidé, kteří si přejí, aby Anička nikdy nevypovídala.

„Ve složce byl rodný list na jméno Anne Jarvinen, Lars jako jméno otce, není si jistá, jestli Helga jako matka. Donesli to v jedenáct večer a ráno to musela vrátit. Potom tam bylo něco o nějaké organizaci, která chrání děti – to ji uklidnilo nejvíc, hrozně moc lékařských zpráv na různá jména, fotka Aničky, když byla menší, fotky poničených rukou a nožiček, jak byly zmražené. Katkou a tím člověkem jí bylo řečeno, že je to složka Aničky, že v takovém stavu byla dovezena.“ Úřední záznam z výpovědi Kláry Mauzerové.

..je dlážděna dobrými úmysly

Mezitím běžely týdny a měsíce kdy Anne trávila s Klárou a jejími syny čím dál víc času. A na Kláru byl pomalu zvyšován tlak. Třeba tím, že Anička v jednom kuse kolabovala, ztrácela vědomí, puls, dech, Kateřina ji pak narychlo a v utajení odvážela jakoby ke specialistům, kteří jí „nahazovali znovu srdce“ nebo léčili „leukémií“ a kteří byli do všeho zasvěceni – protože běda, kdyby se o Anne doslechl stát a nějaké úřady, byl by to její rozsudek smrti.

O Aničce se postupně dozvěděli i rodiče Kateřiny a Kláry, i jim byl předložen tklivý osud sirotky v ohrožení života, aby náhodou nemohli začít sami něco podnikat – třeba odvézt Aničku do nemocnice, když na ni přišly takzvané zástavy srdce apod.

Klára jako matka samoživitelka musela dál chodit do práce, kde čím dál častěji usínala na svém stole sekretářky vysílením, starat se o syny a poté jí začínala odpolední a noční směna, kdy musela navařit Katce a Aničce na druhý den, plně se věnovat Aničce, povídat si s ní, masírovat ji třeba v tříselech, kdykoliv naznala Anne, že to potřebuje, neustále hlídat, jak a zda dýchá, jak jí tlučí srdce. Nesměla téměř vůbec spát, když náhodou usnula, probudil ji hluk, jak Anička demonstrativně umírala nebo skákala z okna. Pokud byla Anne na noc pryč, musela Klára celou noc viset na telefonu a mluvit do něj, prý ho holčičce připojené na přístrojích a bojující o život pouštějí nahlas a jen Klářin hlas jí drží naživu.

„Nahou ji nikdy neviděla, ze všech stran jí bylo odůvodněno, že si Anička myslí, že by ji nechtěla, že ji jako malou málem adoptovala jedna paní, a když viděla jizvy, že ji vrátila... Katka říkala, že se Anička ráda cítí jako miminko. Katka také její oblečení prala, že je potřeba prát v něčem speciálním skrz tu její nemoc, že má alergii. Zprávy SMS, jak se má k Aničce chovat, jí přicházely denně. O autorovi SMS nevěděla nic, Katka jí říkala, že je to pan doktor, po naléhání jí Katka řekla, že se jmenuje Alexandr Gaja, později řekla, že to jméno je falešné... že je to v rámci bezpečí.“ Z výpovědi Kláry Mauzerové, 2008.

Kromě SMS zpráv od lékaře, jež měl pomáhat s Aničkou, byla Klára také bombardována zprávami od jakéhosi profesora Gullnera, kapacity na chování dětí a mladistvých. Tento profesor, jehož Klára nikdy neviděla a jen jí psal SMS zprávy či posílal po Kateřině psané dopisy, se stal oním hlasem, který stál za „převýchovou“ Jakuba s Ondřejem.

Souběžně s tím, jak Anička spolu s Kateřinou a takzvanými doktory (což byly, jak se ukázalo z výpisů mobilních telefonů Barbora s Kateřinou) zpracovávali postupně Kláru a chlapce, probíhala i snaha zlegalizovat Aničku a udělat z ní oficiálně Klářinu dceru. Kateřina s Barborou vytvořily falešný spis z Norska (ten, který ukázali i Kláře) a legendu kolem něj.

To byl od samého počátku hlavní motiv celého šílenství – vybudovat novou identitu pro dospělou Barboru Škrlovou, vyvolenou sekty, již v osmdesátých letech pod názvem Mravenci založil její otec Josef Škrla.

Barbora s Kateřinou a za pomoci některých ze Škrlových „mravenců“ postupně během zhruba dvou let kromě Kláry a jejích rodičů zatáhli do záchranné mise další desítky osob – mimo jiné třeba známou bojovnici za lidská práva Annu Šabatovou či aktivistu Jakuba Patočku, několik významných brněnských právníků a psychologů.

Vysokoškolsky vzdělaní a nadprůměrně inteligentní lidé se hromadně dojímalí nad křehkou norskou sirotou, kterou Barbora hrála, nikdo z nich v ní nepoznal dospělou ženu. Plánovali, organizovali, lhali a podváděli. Byli přesvědčeni, že ve jménu dobra. S námi se však o kauze odmítli bavit.

„Samozřejmě, že se stydí. Vždyť naletěli. Já jsem také naletěl. Doufám, že už se na mou úlohu v té šarádě zapomnělo,“ přiznal pod podmínkou zachování anonymity jeden ze známých brněnských právníků, který se v roce 2006 také za osud Aničky bral.

Osudová chata

Kateřina a Barbora pokračovaly v legalizaci Aničky a současně začaly definitivně ničit vazbu mezi Klárou a jejími dvěma syny. Od samého začátku naznačovaly, že kluci jsou divocí, že si neváží svého pohodlného života a života vůbec, ale od poloviny roku 2006 byla Klára každodenně zasypávána novými a závažnějšími informacemi o selháních Jakuba s Ondrou, dozvěděla se, jak kluci bijí a týrají Aničku, že jí, Klárou, pohrdají.

Klára nakonec této dlouhodobé a systematické kampani podlehla. Zvláště když oba chlapci cítili, že se jim máma nevěnuje jako dřív, protože se stará o umírající holčičku, a začali jí častěji odmítovat.

Anička pak katalyzovala situaci tím, že hrála, že je na tom čím dál hůř a dávala jasně najevo, že za to můžou kluci.

„Odvážila jsem se vše probrat s panem doktorem a Katkou. Potvrdili mi, že situace v mé rodině je vážná, že už se jim Anička svěřila s více věcmi, ale neříkali mi to, protože bych to tenkrát ještě nepřijala...Velmi jsem plakala, nevěděla jsem, co mám dělat, vždy jsem se snažila dělat co nejlépe, a teď mi přišlo, že se mi vše ztrácí pod rukama. Pan doktor mi navrhl, že pan profesor Gullner vypracoval nějaký plán, podle kterého když budu přesně postupovat, je naděje, že se v podvědomí chlapců provedou takové změny, že se vše spraví. Ale že se musím pevně rozhodnout a dělat co nejpřesněji vše dle instrukcí,“ svěřila se Klára Mauerová v dopise.

Tak začala nejhorší noční můra pro Jakuba s Ondrou a následně i pro Kláru Mauerovou. Tresty vůči chlapcům se zpříšňovaly, Anička vyžadovala souběžně ještě víc péče, z Kláry se postupně stávala psychotická troska, která spala v průměru dvě hodiny denně. Chlapci se už nesměli stýkat s nikým kromě Kláry a Kateřiny. Byli izolováni i od školy s tím, že se budou učit doma.

Vyvrcholením zvrhlosti byly události na chatě ve Veverské Bitýšce, již Kateřina zapůjčila od dalšího Škrlova oddaného „mravence“.

Na chatu přivezla Kateřina jedním z mnoha vypůjčených aut („mravenci“ běžně Kateřině dávali k dispozici své vozy i mobilní telefony) Kláru s chlapci a Aničku (Klára nemá řidičský průkaz). Kateřinin známý Jan Turek tam dodal psí klece. Kateřina předala Kláře na minutu rozepsané instrukce od profesora zahrnující převleky, nadávky, úkoly a hlavně tresty. Navíc bylo třeba, aby si chlapci mysleli, že Anička je v tom s nimi. Proto jim byly často zavazovány oči, aby nevěděli, že Aničky se žádný trest netýká a že naopak ráda bití přihlíží (jakkoliv Barbora Škrlová tvrdila u soudu, že byla týrána také).

Klára Mauerová, přestože už byla troskou téměř bez vůle, nedokázala všechny instrukce splnit, zvracela hrůzou, plakala, prosila. Bylo jí vždy řečeno, že kvůli této své slabosti o chlapce přijde. A tak v sobě na chvíli sebrala sílu a začala znovu dělat, co jí Kateřina předávala jako instrukce od profesora. Přes všechny výhrůžky poslední, nejbrutálnější fázi pálení a řezání odmítla. Toho se tedy ujala Kateřina a její pomocníci Jan Škrla, Hana Bašová a Jan Turek.

Body zlomu

„Byla to má chyba,“ přiznává dnes Klára Mauerová s tím, že jí pobyt ve vězení paradoxně pomohl nezbláznit se a nezabít, ale vyrovnat se s životem a s tím, co udělala. „Tak moc jsem chtěla někomu pomáhat.“

Prý dodneška neví, proč tak vadilo, že měla ráda nejen Aničku, ale i své dva syny. „Co s námi zamýšleli? Chtěli, abych se nakonec zabila, kluky by dali do domova a zůstala by jim zlegalizovaná Anička? Protože kdyby nezasáhla policie, nevím, jak dlouho bych to ještě vydržela.“

Skočit pod vlak se jí čím dál tím víc jevilo jako možné řešení. A s odstupem času si prý uvědomuje, že zásah policie v Kuřimi je zachránil. I když tehdy to tak nevnímala.

Když policie dorazila v květnu 2007 do domku v Kuřimi, který našla a pronajala Kateřina, očekávala Klára, že se vše vyjasní. Že se objeví onen specialista, který jí prikazoval, jak syny vychovávat, a tím je napravit, neboť podle něj byli na nejlepší cestě do pastáku. Kateřina jí ale zakázala o doktorovi mluvit. Klára měla vše vzít na sebe. Tehdy jí prý poprvé napadlo, že je něco špatně.

„Věřila jsem, že musím dělat, co mi doktor a Kateřina říkají. Jinak zničím klukům život, skončí jako násilníci. Žila jsem ke konci už jen proto, abych zachránila své syny a současně Aničku. To byla má realita. Neexistovala jiná,“ napsala v dopisech z vězení Klára Mauerová.

Ve vazbě, když jí postupně policie a právníci rozkrývali před očima naprosto jiný příběh, než který znala, se nejprve zhroutila. Hlavní rána však přišla, když našli takzvaného Adama alias Aničku alias Barboru Škrlovou, která se k podvodu s identitou doznala. Klára Mauerová se ocitla ve vzduchoprázdnu.

Během tří let přišla dvakrát o děti. Poprvé, když jí Kateřina, Anička a profesor oznámili, že její dva synové jsou zkažení, zlí, sobečtí a násilnické spratci, které ona zničila svou příliš laskavou výchovou. Řekli jí, že pokud okamžitě nezačne s nápravou, ztratí je. Tehdy se zhroutil její svět poprvé a na několik dní Klára nevěděla, zda takové selhání dokáže přežít a zvládnout.

Podruhé své syny ztratila, když jí ve vězení došlo, co ji přinutí udělat. Myslela, že už své děti nikdy neuvidí. A chápala, proč. Kdyby ji neumístili na psychiatrii a ona neměla dost času být sama se sebou a přijímat pravdu postupně, možná by dnes už nežila.

„Umíte si představit, že vám někdo během vteřiny vezme naprosto všechno a vy jste najednou ve vzduchoprázdnu? To nelze unést. Člověk musí něčemu věřit. Navíc víte, že jste selhala. Jen chci, aby si lidé uvědomili, že vůči manipulaci není imunní nikdo. Každý má své slabé místo. To, co se stalo mě, se může stát každému. Nepřihodilo se to přes noc. Trvalo roky, než mě zlomili.“

Paradoxní je, že takzvaná Kuřimská kauza, tedy týrání chlapců vlastní mámou a tetou, byla jen nechtěným vedlejším efektem. Šlo o to, aby Barbora Škrlová získala novou identitu a mohla vykonat epochální činy spasitelky lidstva. Barbora s Kateřinou se nechaly tak pohltit zvrácenou hrou na bohy, že „epizodou“ s Klárou a jejími syny ohrozily vlastní poslání sekty kolem Barbory Škrlové.

Barbora je už druhým rokem na svobodě a spolu s věrnými dál pokračuje ve svém epochálním poslání. A čeká, až z vězení vyjde i nejbližší pomocnice Kateřina Mauerová.

Klára Mauerová se zatím učí se svou vinou žít, snaží se vrátit do běžného života, pracuje, našla si pronájem. Je vděčná, že jí synové dali druhou šanci.

Kuřimská kauza je případ dvou sourozenců, na jejichž týrání se podílela jejich matka, její sestra a další lidé z uskupení kolem Barbory Škrlové, která se vydávala za desetiletého sirotka na pokraji smrti, přestože jí bylo třicet let. Na týrání přišel náhodou v květnu 2007 soused v Kuřimi, když na takzvanou chůvičku zachytil signál z vedlejšího domu, uviděl svázaného nahého chlapce a přivolal policii.

Vyšlo najevo, že s Klárou Mauerovou žijí tři děti; její dva synové Jakub a Ondřej (tehdy ve věku 7 a 9 let) a velmi nemocná dívka Anička (tehdy údajně 13 let), jež měla být Klárou Mauerovou adoptována. Děti byly odvezeny do Klokánku, policie začala rozplétat případ a vzala do vazby několik dospělých v čele se sestrami Mauerovými.

Zvrat do všeho vnesl následný útěk Aničky z Klokánku. Pohřešovaná dívka se po čase objevila v Dánsku s tím, že přiznala, že není Anne Jarvinen, třináctiletá sirota z Norska, ale dospělá Češka Barbora Škrlová. Poté znovu zmizela a byla policií zatčena až o několik týdnů později v Norsku, kde se pro změnu vydávala za týraného třináctiletého chlapce Adama.

Postupně se ukázalo, že Barbora Škrlová není obětí, ale naopak iniciátorkou a vyvolenou nábožensky motivované skupiny lidí. Její nejbližší spolupracovnicí a organizátorkou byla Kateřina Mauerová a s největší pravděpodobností i její otec Josef Škrla, od roku 2007 nezvěstný.

Josef Škrla vedl ještě za minulého režimu chlapecký oddíl Mravenci, jež se postupně změnil v sektu vyznávající učení modifikované Škrlou z takzvaného učení Grálu. Odchovanci Mravenců se podíleli na vytváření nové identity Barbory Škrlové, i když mnozí z nich věděli jen velmi málo a slepě plnili příkazy svého guru. Cílem bylo vytvořit identitu malé holčičky Aničky a k tomu byla vybrána sestra Kateřiny Mauerové Klára, do té doby vzorná matka dvou chlapců, jež o Mravencích, sektě ani o tom, že právě její sestra je v oné sektě spolu s vyvolenou Barborou Škrlovou hybatelkou, nevěděla.

Klára Mauerová se ujala sirotky Aničky z Norska, ale dál upřednostňovala své syny. Proto bylo rozhodnuto rozbít její pevné mateřské pouto.

Za mřížemi nakonec skončilo pouze šest lidí, těch, jimž se podařilo prokázat přímá účast na týrání chlapců: Klára a Kateřina Mauerovy, Barbora Škrlová, její bratr Jan Škrla, jedna ze spolupracovnic Kateřiny Mauerové Hana Bašová alias teta Nancy a Jan Turek.

Barbora Škrlová je na svobodě již od osmého února 2012, znovu se vrátila k „mravencům“ svého otce a nadále je vyvolenou k epochálním činům – pro tento účel si znovu, tentokrát oficiálně a s posvěcením sprátené psycholožky, jež má dohlížet na její začlenění do společnosti po propuštění, změnila jméno.

Nominace:

Přelet nad vrchlabským hnízdem

Hana Čápková (Respekt)

www.respekt.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Reportáž s investigativním přesahem mapuje na případu česko-německé horské nemocnice ve Vrchlabí šokující zacházení s pacienty, jehož následkem umírají lidé. Článek poukazuje na neochotu volených zástupců kraje řešit skandální situaci kolem nemocnice, kterou vlastní senátor Dryml. Je to varující příklad situace, která v péči o staré a nemohoucí lidi nemusí být v České republice ojedinělá.

Přelet nad vrchlabským hnízdem

Hana Čápková (Respekt)

Policie vyšetřuje, proč v nemocnici senátora Drymla umírají lidé

Ten obraz, jak říká, bude mít před očima do konce života. Sama byla na vážné operaci, a když po jedenácti dnech mohla konečně přijít za manželem do vrchlabské nemocnice, zděsila se: „Ležel na posteli nahý, přikrytý nějakým hadrem. Oči měl jak pětikoruny, koukal někam v dál, nepoznával mě. Kýval hlavou jak sova. Byl totálně mimo. Museli ho něčím zdrogovat,“ říká Henryka Jandourek. Za dalších šest dní její muž Jiří, který šel do nemocnice víceméně zdravý, zemřel. Henryka Jandourek se obrátila na policii, aby okolnosti jeho smrti objasnila. Není jediná. Policie řeší celkem šest případů pacientů vrchlabské nemocnice, čtyři skončily smrtí.

O nic nešlo

Jiří Jandourek (78) byl schopný, hrdý člověk. Za komunismu v sedmdesátých letech minulého století emigroval do Švédska, živil se jako námořník, pak založil lososí farmu. O několik let později měla jeho firma pronajatá tři jezera a byla jednou z největších v regionu. Ve Švédsku také potkal svou druhou ženu, o dvacet let mladší polskou právničku Henryku. Koncem devadesátých let manželé koupili dům ve vsi nedaleko Vrchlabí, stárnoucí muž chtěl žít ve své vlasti.

Letos v polovině července musela Henryka Jandourek na operaci do Hradce Králové. Protože manžel špatně chodil – měl nemocné nervy v nohou a obtížně je ovládal –, chtěla ho po dobu své nepřítomnosti dát do ústavu. „Nechtěl o tom ani slyšet,“ vzpomíná. Spolu s manželovou obvodní lékařkou Jarmilou Macháčkovou proto zařídila, že za ním domů bude chodit geriatrická sestra. Jenže nástup Henryky Jandourek do nemocnice se o den odložil a manžel se z minuty na minutu rozhodl, že si přece jen půjde někam lehnout. „Začal se bát,“ vysvětluje lékařka Macháčková. „Bál se o nemocnou manželku, chtěl jí vyjít vstříc, i o sebe, že když upadne, nikdo ho doma nezvedne.“ Vyjednat místo v sociálním zařízení ale trvá měsíce, tak se lékařka rozhodla pro rychlou možnost. Během jednoho dne domluvila, že si Jandourka – kvůli chronickému zánětu průdušek – vezmou na vrchlabskou internu.

Na vrchlabskou Česko-německou horskou nemocnici Krkonoše, která je jen několik set metrů od ordinace Jarmily Macháčkové, si někteří její pacienti stěžují. Se špitálem, který patří podnikateli Alexandru Seidlovi a v jejímž čele od roku 1998 s přestávkami, kdy byl náměstkem ministra Ratha, stojí senátor Vladimír Dryml, mají špatné zkušenosti. Tamní lékaři podcenili nebo nezjistili vážnou diagnózu a lidé našli pomoc teprve v nedaleké Jilemnici. O Jiřího Jandourka se však lékařka nebála. „O nic nešlo, nepotřeboval vyšetření ani léčbu,“ říká. „Potřebovali jsme pro něj jen, úschovnu na pár dní. Místo, kde zajistí, aby se najedl, napil, bral léky, nespádl, nic se mu nestalo.“ To se ale ukázalo jako fatální omyl, Jiří Jandourek v této úschovně po sedmnácti dnech zemřel.

Heňo, zachraň mě

Zpočátku vše běželo podle plánu. Manželka vyjednala za pětistovku na den nadstandardní pokoj, Jiří Jandourek polehával, díval se na televizi, užíval si nemocniční nudy. „Cítí se dobře, sleduje TV, občas zakašle,“ zapsala sestra v prvním týdnu. Když mu manželka po operaci volá, stěžuje si jen, že když šel v noci na záchod, dvakrát upadl.

Právě tyhle pády však podle všeho rozhodly o Jandourkově dalším osudu. Podle sestry, která kdysi ve vrchlabské nemocnici pracovala (nechce zveřejnit jméno), se personál asi začal bát, že upadne znovu. Aby s takovými lidmi neměli práci – nemuseli je třeba vodit na toaletu –, dají jim na postel zábrany. Hůře pohyblivý člověk se tak stane vězněm nemocniční postele. Po jeho důstojnosti je veta. Právě to se stalo i Jiřímu Jandourkovi a záznam v dokumentaci svědčí o tom, že to nesl těžce: „Pacient chce přelézt zábrany, chce močit. Dána láhev, do které se nevymočil. Proto dána pampers. Pacientovi vše vysvětlováno, stále dává nohy přes zábrany. Začíná být agresivní.“ Proto nastoupila další fáze znehybnění – psychofarmaka. Podle preskripční karty dostával celkem čtyři přípravky, jež mohou ovlivnit psychiku: Ebixa, Tralgit, Tiapridal a Rispen. Odborníci se shodují, že po takovém koktejlu je člověk mimo normální vnímání světa.

V takovém stavu našla manžela Henryka Jandourek v den, kdy sama přišla z nemocnice a chtěla ho odvézt domů. „Nepoznal mě, měl otevřené oči, nemrkal, koukal přese mě,“ vzpomíná. „Říkám, haló, Jirko. Byl totálně mimo. Byla jsem v šoku. Běžím za sestrou a křičím: Co se to děje s manželem?“ Vysvětlení se nedočkala, jen rady, že na oddělení následné péče by mu bylo lépe, protože ho tam postaví na nohy. Usoudila, že v takovém stavu manžela doma nezvládne. Jenže bylo ještě hůř. „Volal mi, telefon mu asi vypadl z ruky, ale zůstal zapnutý. Slyšela jsem křik a rámus,“ líčí Henryka Jandourek. „Pak ho vzala sestra. Manžela ukládáme ke spánku a nespolupracuje,“ říkala. Slyšela jsem ho křičet: Heňo, volej policii, násilím mě přivazují k posteli. Nejsem nesvéprávný.“ Dokumentace říká: „Skoro celou noc nespádl, po odkurtování se snaží přelézt zábrany, chce jít ven. Opět kurtován pro vlastní bezpečí.“

Ženě dochází, že v téhle nemocnici se její muž nezotaví. Okamžitě sedá k internetu a hledá jiné zařízení. Ráno se domluví v Lázních Bělohrad, že manžela může přivést. V poledne je vše jinak. Ze sociálního ústavu volají, že ve stavu, jak jej popsala vrchlabská primářka následné péče Ivana Sehnalová, ho převzít nemohou. Zmínka o „kurtování pro vlastní bezpečí“ se stává každodenní součástí Jandourkovy dokumentace. Henryka Jandourek se snaží sehnat jiný ústav. Drama graduje poslední červencový den nad ránem. „Ve tři ráno mi volal, prosil, ať mu zařídím sanitku, že má hrozné bolesti,“ říká Henryka Jandourek. „Volala

jsem linku 155. Odmítli mě, že z nemocnice do nemocnice nevozí.“ Ráno primářka Sehnalová volala: Váš manžel zemřel, selhalo mu srdce.

V nemocnici si Henryka Jandourek vyhádala, že manžel musí na pitvu. Během první probdělé noci jí ale v hlavě zněla jeho slova: „Heňo, vymývají mi tu mozek. Pamatuješ, jak jsme se dívali na film *Přelet nad kukaččím hnízdem*? To je stejný případ.“ Rozhodla se, že půjde na policii a bude chtít soudní pitvu. Ta by kromě příčiny smrti měla říci i to, jaké drogy měl v těle. Výsledek pitvy policie ještě nemá. „Z toho, co vím, manžel na selhání srdce neumřel,“ tvrdí Henryka Jandourek. „Myslím, že mu praskl žaludeční vřed.“

Jak mohou být tak zlí

Polka, která prožila velkou část života ve Švédsku, uvedla do pohybu lavinu. To, co ona říká nahlas, si dávno myslí řada lidí: „Nechci, aby lidé takhle umírali v té nemocnici. Dala jsem tam téměř zdravého člověka, po několika dnech to měl v hlavě vylízané a nakonec umřel. To tak nenechám.“ Poté co televize Nova odvysílala reportáž o smrti Jiřího Jandourka, dostala policie další trestní oznámení, jež se týká obdobné kauzy. Vedení příkladem Henryky Jandourek, začínají svou zkušenost formulovat také jiní. V reportáži vystoupil Petr Dobeš, kterému letos na jaře umřela po měsíci na oddělení následné péče matka. Šla tam jen načas, než rodina zajistí domov důchodců. V podstatě pokaždé, když přišel Petr Dobeš na návštěvu, měla přikurtované ruce, někdy byla přikurtovaná i v pase. „Odkurtoval jsem ji, chodil s ní na procházky, nosil jí svačinu,“ popisuje syn. „Když jsem se ptal sester, proč je přikurtovaná, říkaly: Je to pro její vlastní bezpečí. Nevím, co tím myslely. Podle mě si jen chtěly zjednodušit práci, postarat se o ležícího pacienta je pro ně nejsnazší. Ale nehádal jsem se s nimi, nechtěl jsem matce přitížit, přilévat olej do ohně.“ Co tomu říkala jeho matka, která byla do poslední chvíle doma (než po viróze potřebovala rehabilitaci) zvyklá chodit každý měsíc k holiči a co chvíli si kupovat nové boty? „Vadilo jí, že musí chodit na záchod do plenkových kalhotek,“ líčí Dobeš. „Říkávala mi: Nechápu, jak mohou být lidé tak zlí.“ Než se rodina rozhoupala, že když se to s domovem důchodců táhne, postará se o ženu doma, bylo pozdě. Zemřela na „selhání srdce“.

„Heňo, vymývají mi tu mozek. Pamatuješ, jak jsme se dívali na Přelet nad kukaččím hnízdem?“ (Jiří Jandourek)

Jistá vlna odporu proti vrchlabské následné péči se vzedmula už před čtyřmi roky. V místním časopise Puls vyšlo několik dopisů od lidí, kteří popsali, že jejich blízké drželi v posteli za zábranami, dpovali sedativy a kurtovali a tím je utrápili k smrti. Nic se ale nestalo, nikdo nemocnici tuhle praxi nezakázal a věc usnula. „Jsem moc ráda, že paní Jandourek dala trestní oznámení,“ říká jedna z tehdejších pozůstalých Alena Hrdá. A policisté avizují, že se čtyři roky starým dopisům teď chtějí také věnovat.

Primářce následné péče Ivaně Sehnalové to ale jistotu o správnosti jejích postupů nebere. „Po sedmačtyřiceti letech praxe musím říct: Kurtovalo se, kurtuje a kurtovat se bude,“ tvrdí. „Když se lidem naše péče nelíbí, mají se o své blízké starat doma.“ Ke konkrétním lidem, kteří na jejím oddělení zemřeli – Jiřímu Jandourkovi a Zdeně Dobešové –, se prý vyjadřovat

nechce. Přesto dodává: „Slovo Jandourek nevyslovuji, ale když je starý člověk zmatený, ohrožuje sebe a personál, jinak než s kurty to prostě nejde.“ Pak přejde ke Zdeně Dobešové: „Když máte pacienta, který si strhává pleny, rozmaže hovna po celém lůžku, tak mu musíte přikurtovat ruce, aby to nedělal. Nemocnice nedisponuje takovým skladem prádla, nehledě k tomu, že personál má jinou práci, nemůže u každého stát.“ Zákaz kurtování, který po televizní reportáži vydal ředitel Dryml, ji rozčiluje: „Doplatí na to leda tak příbuzní, budou si ty lidi muset vzít domů, budou jim mazat hovna po pokoji.“

Syn Zdeny Dobešové je ze slov primářky Sehnalové v šoku. „Maminka nesnášela plenkové kalhotky, možná proto si je sundávala,“ říká. „Ale nemůže o ní mluvit takhle, dělat z ní nějaké zvířátko.“ Bývalý ministr zdravotnictví Leoš Heger (TOP 09) má ještě vážnější výhradu. Primářka Sehnalová se podle něj svými slovy usvědčila z toho, že kurty používá proti pravidlům. „Na psychofarmaka a kurty je metodika, smí se používat, jen když to je nezbytně nutné,“ vysvětluje. Pravidlo to je sice gumové – když pacient ohrožuje sebe nebo okolí – a zpětně se těžko dokazuje, zda šlo o nezbytnost, či naopak o zvůli personálu, který si chtěl usnadnit práci, nebo dokonce zdeptat svébytného pacienta. Argumentovat stolicí je však podle Hegera nepřipustné. „To by ve slušné nemocnici neprošlo. Chápu, že sestry toho mají hodně, ale když se pacient znečistí, musí ho umýt a převléknout, pak se nemá v čem patlat,“ říká. „Nemohou pacienty znehybňovat, když se to dá zařídit jinak.“

Já nic, já úředník

„Je to politický útok, mám určité informace, že právě prostřednictvím nemocnice mám být zdiskreditován,“ reagoval koncem srpna v reportáži TV Nova ředitel nemocnice Vladimír Dryml. Nevysvětlil už, proč by právě Henryka Jandourek měla být strůjcem nějaké diskreditační hry. A dnes už se senátor za Zemanovce o situaci ve svém špitále odmítá bavit. Na trutnovské policisty, kteří v nemocnici neprodleně zabavili dokumentaci Jiřího Jandourka, podal trestní oznámení. „Věc se šetří, nebudu se vyjadřovat,“ říká Dryml a hned pokládá telefon. Sdílnější není ani jednatel firmy, která nemocnici vlastní, Jaroslav Fiala. „Na kauze Jandourek je pravda jediné, zemřel,“ sděluje bez uzardění. „Zbytek je práce novinářů.“

„Po sedmačtyřiceti letech praxe musím říct: Kurtovalo se, kurtuje a kurtovat bude.“ (Ivana Sehnalová)

Kromě utrpení pacientů zaráží ještě jedna věc. Jak je možné, že nemocnice, o které si lékaři v širokém okolí vyprávějí, jak je mizerná, pořád funguje? Jako příklad úpadku může sloužit kdysi slavná porodnice, kam se začátkem nového tisíciletí sjížděly matky z celé republiky toužící po přirozeném porodu. Dnes jsou na oddělení tři lékaři, dvěma z nich je přes osmdesát let. Právě na ně jsou podána další dvě ze šesti trestních oznámení. Jeden zabil dítě, jež se z těla matky snažil vyprostit kleštěmi. Druhý byl u porodu, při kterém za zatím nevyjasněných okolností zemřelo dítě ještě v matčině těle. Řada schopných lékařů z nemocnice odešla, hned když ji koupil soukromník a razantně snížil platy, další vyhnal ředitel Dryml svým neurvalým chováním. Například oblíbenou lékařku z porodnice vyhodil kvůli údajnému porušení pracovní kázně. Chtěla totiž jet na odborný seminář, Dryml jí odmítl dát dovolenou a když

přesto odjela, v nemocnici skončila. Paradoxně má s jeho chováním zkušenost také rodina již citovaného Petra Dobeše. Jeho syn tu byl kdysi na civilní službě a Dryml mu hrozil vojenským soudem. Proto, že nerespektoval jeho příkaz, že pacienty má po chodbách vozit bez příkrývky, aby se šetřilo prádlem.

Podle exministra Hegera mohou zdravotní pojišťovny s nekvalitní nemocnicí rozvázat smlouvu. Kraj, který nemocnice registruje, zase může kdykoli provést hloubkovou kontrolu a registraci odebrat. Jiří Jandourek byl pojištěný u České průmyslové zdravotní pojišťovny, jak je tedy spokojena s péčí o něj? „Pojišťovně nepřísluší posuzovat, zda postup lékařů vrchlabské nemocnice byl lege artis. Pokud to bude policie vyžadovat, poskytneme jí všechny nám dostupné informace,“ reaguje mluvčí Elenka Mazurová. Šest trestních oznámení nechalo v klijdu i kraj. „Situaci řeší policie a té je krajský úřad připraven v případě žádosti v daném řízení pomoci. Vzhledem k probíhajícímu vyšetřování krajský úřad vlastní kontrolu neinicuje,“ říká mluvčí Královéhradeckého kraje Imrich Dioszegi. A je vrchlabská nemocnice kvalitní? „Nevím,“ odpovídá radní pro zdravotnictví Jana Třešňáková (ČSSD). „Mám si tam snad jít lehnout a péči vyzkoušet?“

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší komentář

Porota:

Helena Illnerová, fyzioložka a biochemička, bývalá předsedkyně Akademie věd České republiky / **Rob Cameron**, korespondent BBC v České republice / **Marián Leško**, politický komentátor slovenského týdeníku Trend / **Martin Bútora**, sociolog, zakladatel a čestný prezident Institutu pro veřejné otázky

Vítěz:

Série komentářů Prezident Zeman

Petr Honzejek (Hospodářské noviny)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Texty autora se týkají nálehavých témat, která hýbala českou společností. Mají přesah i hloubku a vyznívají apelativně i s odstupem času. Upozorňují na rizika názorů jednoho z vrcholných českých politiků, které mohou mít negativní dopad a zhoubný vliv na mentalitu společnosti. Autor se nerozpakuje hájit žurnalistickou profesi před nepřiměřenými podpásovými útoky a vyjadřuje se působivým jazykem, který je hutný, výstižný i metaforický.

Série komentářů Prezident Zeman

Petr Honzejek (Hospodářské noviny)

Báječná léta se Zemanem

Zvolení Miloše Zemana prezidentem je důkazem nedospělosti české společnosti. Ne proto, že by Zeman byl neschopným politikem. Ale proto, že se ukázalo, že pro orientaci v historii a sobě samých nám stačí pohádky, které se hezky poslouchají a dobře se po nich usíná. Volby rozhodly dvě takové.

První vypráví o hodném králi. Miloš Zeman slíbil odstranění zlé vlády. Právil, že jí po-koje nedá, dokud nevydechne naposledy. Upomněl nás na příběhy o dobrém mocnáři, který vzdor nástrahám rozkrývá zločinné rejdy ministrů. V ústavě sice osnovu takového příběhu nenajdeme, prezident vládu odstranit nemůže, ale vykládá se to snadno a poslouchá hezky.

Druhý příběh, úspěšně vyprávěný Zemanem, je variací na Krkonošské pohádky. Ha, Trautenberk! Cizinec není našinec, lhát se nedá česky, jen německy, zle, matičko, zle, Schwarzenberci zde. Neskáčeš, nejsi Čech.

Jak je vlastně možné, že se hlavním tématem prezidentských voleb staly události kolem poválečného vyhánění sudetských Němců? Proč jsme stále ochotni poslouchat pohádku o německém nebezpečí, když je na politické rovině vyřešeno, máme smlouvy, garance, pojistky a díky Václavu Klausovi i pojistky pojistek?

Opět je to projev jisté kolektivní nedospělosti. Česká společnost si stále nevyříkala dávná traumata a ta se jí vracejí. V době komunismu debata o poválečných zločinech neprobíhala. I po roce 1989 byla potlačena, vše se odehrálo jen v rovině politických deklarací, které stekly po kolektivním vědomí společnosti. To je selhání celé polistopadové reprezentace. Kvůli jejímu alibismu stále nejsme dospělí, nemáme zažité, co se dělo. Kdo třeba ví o české Srebrenici, stovkách zavražděných Němců v Postoloprtech v létě 1945?

Možná s odstupem zhodnotíme prezidentskou kampaň jako základní impulz ke skutečnému vyrovnání se s minulostí, k tomu, že se přestaneme bát sami sebe, přestaneme být náchylní k poslechu konejšivých pohádek o naší principiální nevině a zákeřném nepříteli číhajícímu na naši slabost. Vnitřní vyrovnání se s minulostí potřebujeme jako nic jiného. Jinak nelze jít vpřed.

Pozitivní a negativní deviace MZ

Miloš Zeman v inauguračním projevu pojmenoval ostrovy pozitivní a negativní deviace v Česku. Je to sebevědomý akt - nejde o nic méně než o označení zřidel, ze kterých prýští v naší zemi dobro a zlo. Zjednodušeně: pozitivními devianty hodnými Zemanovy podpory jsou podnikatelé baťovského typu, negativními pak kmotři, nacisté a novináři.

Slova pronesená prezidentem nutno brát vážně. Na druhou stranu takto zásadní a jednoznačný postoj, způsobilý ovlivnit vnímání a hodnotové preference celé společnosti, by měl být osvědčený osobností toho, kdo jej zastává. Proto se nemůžeme zbavit povinnosti prozkoumat prezidentovy názory, postoje a hodnotové soudy týkající se jmenovaných fenoménů z dlouhodobé perspektivy.

Začněme u deviace pozitivní, tedy u „baťovských podnikatelů“. A hned narazíme na problém. Kterí podnikatelé to jsou? A dokáže je Miloš Zeman rozpoznat? Vzhledem k tomu, že v roce 1995 přiřadil do této skupiny, byť s výhradami, Lubomíra Soudka, který později přivedl plzeňskou Škodovku „zu grunt“, měli bychom se před jeho výběrem mít na pozoru.

Když navíc seznáme, že baťovským typem je pro něj stále František Čuba, zaváháme znovu. Slušovice byly jistě v socialistickém Československu ostrovem. Ale čeho vlastně, to je námět do debaty s hodně nejistým výsledkem. Miloš Zeman má ale jasno. Právě v souvislosti s Čubovými Slušovicemi použil termín «ostrov pozitivní deviace» vůbec poprvé (v roce 1991) a později zalitoval, že slušovický systém nebyl rozšířen na celou republiku, protože kdyby se to stalo, «mohli jsme být z hlediska ekonomické úrovně téměř v rozvojovém tempu asijských tygrů». Mno.

Kmotři, náckové, novináři

Zaváháme, i když se obrátíme směrem k ostrovům deviace negativní. „Kmotrovské mafie“ nechme stranou, protože bychom se dostali do neplodných debat o tom, jaký podíl na jejich dnešní podobě má smlouva o stabilním politickém prostředí, uzavřená Milošem Zemanem a Václavem Klausem, nebo o tom, jestli Miloš Zeman mohl nevědět, kdo je František Mrázek, který za jeho premiérství navštěvoval Miroslava Šloufa na Úřadu vlády.

Pojďme raději k nacistům, kteří zaujímají na Zemanově seznamu ostrovů negativní deviace druhé místo, ač se v Česku, na rozdíl od komunistů, v podstatě nijak neprojevují.

Za zaznamenání stojí zejména vývoj prezidentových názorů na tyto dvě totalitní ideologie. V roce 1968 (statečně a přesně) napsal, že komunismus je vlastně druhem fašismu. V roce 1990 v časopisu Reportér šel ještě dál a tvrdil, že komunismus je podstatně nebezpečnější než fašismus, «protože vkládá mezi své skutečné cíle a masu věřících kouřovou clonu ideálů a sociálních utopií». A v roce 2013? Bác. Na seznamu Zemanových ostrovů negativní deviace je najednou nacismus, ač v Česku, až na pár pomatenců, v podstatě neexistuje, a nikoli komunismus, ač aktuálně do krajských rad pronikají bývalí politici. Kdo v tom dokáže nevidět oportunistismus - v podobě odměny komunistům za podporu při volbě - ať se přihlásí.

Podobně razantní názorový vývoj prodělal Miloš Zeman i v případě dalšího «ostrova negativní deviace» - médií. Před osmnácti lety, ještě jako předseda největší opoziční strany, to tak neviděl. Naopak. Prohlásil, že mu vadí jen novináři bez názoru. «Pokud jde o novináře, kteří mají názor, tak názor respektuji a snažím se s nimi diskutovat.» Ejhle. Letos se odmítl bavit s médii, která mají silný názor na něj samotného - nejdříve se slovenskými novináři a o víkendu s kolegy z MFD a LN.

Nebo jiný příklad. V roce 1995 Miloš Zeman prohlásil: «V životě bych nepodal žalobu na noviny, bez ohledu na to, co by tyto noviny o mně napsaly.» Ouha. Už v říjnu 2001 vyhrožoval kritickému týdeníku Respekt, který předtím nazval žumpou, že všichni členové jeho vlády podají žaloby, «kde se budou domáhat příslušné finanční náhrady, aby Respekt konečně zanikl».

Prostě: Když Miloš Zeman média v roli opozičníka potřeboval, nebylo na nich nic zlého. Když ho začala kritizovat, ocitla se na úrovni nacistů.

Zásadně pružně

Na toto, stejně jako na předcházející, má Zeman připravený bonmot, že jen blbec nemění názory. Nicméně je otázkou, jestli takováto názorová pružnost, či v některých případech jen náchylnost k omylům, dává komukoli oprávnění vydávat v dané chvíli svůj postoj za objektivní diagnózu problémů společnosti...

Miloš Zeman se s tím, žel, netrápí. Kritériem pozitivní a negativní deviace, toho, co je zařazeno mezi největší dobra a zla, si je prostě on sám. Když může zlé posloužit, zase tak zlé to není. V politice nic výjimečného, naopak, ale u prezidenta, který by měl slovy Václava Havla „nějakým způsobem ztělesňovat hodnoty státu, který zastupuje“, je to přeci jen trochu nebezpečné.

Doufejme, že se Miloš Zeman se svou novou rolí časem sžije. I proto, abychom nemuseli v odpovědi na otázku, zda je Zeman sám ostrovem deviace pozitivní, či negativní, zůstat u nynějšího: Jak kdy a jak pro koho.

Pozn: Citáty z roku 1995 pocházejí většinou z knižního rozhovoru Zpověď bývalého prognostika, jehož autorem je Jan Bauer.

Zeman a Bůh

Spor o profesorství Martina C. Putny je závažnější, než většina právníků a komentátorů soudí. Nejde jen o ústavní pravomoci prezidenta, ale o základní civilizační hodnoty, na kterých stojí tento stát.

Václav Havel kdysi řekl, že prezidenta potřebujeme ani ne tak kvůli jeho konkrétním pravomocím (tu či onu pravomoc by mohla převzít vláda nebo parlament, soudcovská či akademická samospráva), ale proto, že prezident určitým způsobem ztělesňuje hodnoty státu;

funguje jako jakýsi společenský kompas. Zeman si v tomto směru nestojí dobře. Po alkoholickém extempore nad korunovačními klenoty nám kauza Putna zavdává další důvod k obavám, že hodnoty, které ztělesňuje, jsou rozkladné, nebo dokonce nebezpečné.

Vše nasvědčuje tomu, že Putna vadí prezidentovi i kvůli deklarované sexuální orientaci. Indicie jsou hned tři - v prvním vyjádření Zeman prohlásil, že neřekne, proč Putnu nejmenuje profesorem, protože ho nechce „ponižovat“. Pak Zemana pochválil rigidní strahovský opat Josef Pojezdny, známý odporem vůči homosexualitě. A nakonec to prezident v České televizi rozbil naplno: „Přiznám se, že neuznávám lidi aspirující na vysokoškolské pedagogy, kteří na Prague Pride drží transparent s nápisem Katolické buzny zdraví Bátoru.“

Pokud tím Zeman naznačuje, že by člověk, který veřejně deklaruje svou sexuální orientaci, neměl mít akademický titul, dostává se mimo současný západní kulturní okruh. Diskriminace kvůli sexuální orientaci je stejně jako mocenské zasahování do akademických svobod příznačná hlavně pro totalitní a autoritářské režimy. Odpírání akademického titulu je samozřejmě něco jiného než internace v Buchenwaldu, leč rozdíl spočívá jen v míře perzekuce. Uvažování, které perzekuci spouští, je podobné. Principiální rozdíl není mimochodem ani mezi strahovským opatem Pojezdným a pravoslavnými popy, kteří řídili tento víkend v Tbilisi útok tisícíhlavého davu na malou skupinu demonstrantů za práva gayů. Pokud je homofobie platformou, na které se ateista Zeman sejde s ultrakonzervativní katolickou lobby, a právě toto bude nový obsah „jednoty kříže a trůnu“, pak nám svatý Václav, symbol smíru, domluvy a tolerance, pomáhej...

Je samozřejmě možné, že to prezident celé nemyslel vážně, že hovořil v pozměněném stavu vědomí, kdy jeden snadno propadne primitivní homofobii a ještě si připadá jako statečný, přímočarý a vtipný bojovník proti zhoubné politické korektnosti. Ani to by ale nebylo moc povzbudivé. Prezident zasažený nemocí natolik, že je neschopný dohlédnout důsledků svého chování, by byl zralý na impeachment.

Samozřejmě netvrdíme, že Zeman není schopen rozumných mocenských kroků, třeba kandidáty do Ústavního soudu vybral kvalitně. Jenže jako omluvenka to nefunguje: osvícených počinů se čas od času dopustí skoro každý samovládce.

Zeman ve svém inauguračním projevu poprosil jako „tolerantní ateista“ Boha, aby mu dal odvalu snažit se ovlivňovat věci, které ovlivnit může. V tom ho Bůh vyslyšel. Zeman pochopil, že mu prezidentský úřad dává do jisté míry moc ovlivnit hodnoty celé společnosti, a podle toho jedná. Teď jde ještě o to, jakým směrem bude ono ovlivnění mířit. A s tím zatím Bůh Zemanovi, žel, příliš nepomáhá. Měl by ho proto urychleně zastoupit premiér a šéfové hlavních stran. Říci: Česko je a bude liberální západní země, ať si ji prezident tlačí, kam chce.

Zemanovci a spol. aneb Strana, to jsem já

Na úvod řekněme, že čeští Zemanovci jsou nejen evropským, ale i globálním unikátem. Nikde na světě nenajdete stranu, která by se jmenovala po úřadujícím prezidentovi. Dokonce ani v Latinské Americe, na kontinentu politických kultů, cheguevarismu, perónis mu, chavezismu atd.

Pokud ale chceme objevit funkční partaj nesoucí v názvu alespoň jméno prezidenta bývalého, musíme se vydat právě tam. Konkrétně do Ekvádoru.

Bude to výlet užitečný, protože nám v typické latinskoamerické hyperbole ukáže, jak to se jmény lídrů v názvech partají začalo, za jakých okolností se jména osobností do názvů stran dostávají - a také, jak to s těmito stranami zpravidla dopadá.

Princ jihoamerické levice

Takže v Ekvádoru, v téhle latinskoamerické zemi, jež nikdy nevynikala bohatstvím ani stabilitou, mají partaj, která se jmenuje Ekvádorská strana roldosistů (doufám, že to překládám správně). Vznikla v roce 1982 po smrti Jaime Roldóse Aguilery, politika, který patří do pantheonu latinskoamerické levice. Jeho osud byl melodramatický. Zvedl na dvojnásobek minimální mzdu, nešetřil na rozvojových programech, hádal se s americkým prezidentem Reaganem, lid ekvádorský ho miloval. Úřadoval necelé dva roky. Když v roce 1981 zahynul při leteckém neštěstí v Andách, bylo mu pouhých 41 let. Řada lidí je dosud přesvědčena, že byl ve skutečnosti zavražděn, protože ohrožoval zájmy USA. Ani proto nepřekvapí, že krátce po jeho smrti vznikla strana nesoucí jeho jméno.

Partaj si zpočátku vedla výborně. Zakladatel strany, Abdalá Bucaram, mimochodem Roldósův švagr, se dokonce v roce 1996 stal ekvádorským prezidentem. Pak to ale šlo z kopce. Bucaram se dostal do podezření z korupce, proti které se zavazoval bojovat, a už po roce byl odvolán oficiálně pro „mentální nezpůsobilost“. A skončil v azylu v Panamě.

Poučení? Jsou dvě, a vlastně nijak překvapivá. První: Volání po silném symbolu, lídrovi či rovnou vůdci přichází ve vyhocených momentech, v krizích. Druhé: Nic nedegeneruje rychleji než strana takto vystavěná.

Chce Evropa opravdu vůdce?

Pojďme se na to podívat do Evropy, která se cítí být v krizi, a zdá se, že otevírá vůdcovskému principu dveře. Tedy jak kde.

Stranu pojmenovanou po bývalém prezidentovi mají třeba v Lotyšsku. Vlastně lépe řečeno - měli ji tam. Vznikla v roce 2011 a jmenovala se Zatlersova reformní strana. Také je za ní docela silný příběh. Založil ji exprezident Valdis Zatlers poté, co prohrál souboj o znovuzvolení, čemuž předcházela jeho dramatický pokus o rozpuštění parlamentu. Zatlers se svou partají usiloval o tvrdší postup v boji proti vlivu oligarchů (u nás bychom asi řekli proti kmotrům), nebo to alespoň tvrdil.

Nejdřív měl docela úspěch, ve volbách 2011 vybojovala jeho strana druhé místo a Zatlers sám se stal předsedou parlamentu. Jenže už za pár měsíců jím nebyl, načež jeho straně uteklo hned šest z dvaadvaceti poslanců, což po formální stránce, aniž bych se chtěl pana Zatlerse dotknout, zhruba odpovídá osudu Víta Bárty a Věcí veřejných. No a teď k tomu, proč je o Zatlersově reformní straně nutné mluvit v minulém čase: Ioni se přejmenovala a nyní už vystupuje jen jako «Reformní strana». Upřímně řečeno, kdo by chtěl být pod rozvratem podepsaný?

Kousek na jih od nás, ve Slovinsku, na to jeden politik přišel dřív, než se stačil spálit. Gregorij Virant, populární bývalý ministr pro veřejnou správu, založil v roce 2011 stranu s názvem Občanská kandidátka Gregorije Viranta (Državlanska lista Gregorja Viranta), dostal se s bezmála devítiprocentním ziskem do parlamentu a pak nechal prozíravě přejmenovat stranu na «Občanskou kandidátku», přičemž je dál předsedou.

Kde to nepochopili

No a pak tady máme země, kde ještě nepřišli na to, jak jsou nepraktické strany totožné se svými lídry. Rakousko, Polsko a Česko. V Rakousku mají například stranu, která se jmenuje Kandidátka Hanse Petera Martina. S Milošem Zemanem má tento politik společné, že vedl sociální demokraty (byť jen v europarlamentu) a rozhádal se s nimi. V roce 2004 si založil vlastní,

hodně euroskeptickou stranu, se kterou získal křesla právě v europarlamentu, v domácí rakouské politice se ale neprosadil a lze předpokládat, že je na odchodu.

Pak v Rakousku mají „Stronachův tým“. Tahle formace existuje od minulého roku, jmenuje se po rakousko-kanadském byznysmenovi Franku Stronachovi (podle Forbesu mu dle majetku patří hezké 1175. místo na světě) a chce, aby se Rakousko vrátilo k šilinku. Se Zemanovci ho pojí, že ačkoli «neprošel peklem voleb», má hned pět poslanců, a také to, že - poctivě řečeno - má slušné vyhlídky si ve volbách pozici vylepšit. Když se ale podíváme na Haiderovy Svobodné, nemůžeme si být budoucností stronachovců jistí.

A Polsko: Aktuálně tu docela jede Palikotova strana, ve volbách do Sejmu získala deset procent a má nehynoucí zásluhu na proměně rigidního polského veřejného prostoru. V jejích barvách sedí v Evropském parlamentu první transsexuál Anna Grodzka, první gay v Sejmu Robert Biedroo. Chce rozdávat kondomy, požaduje právo na interrupci. Její životnost ale je, vzhledem k dynamice polské scény v posledních letech, mírně řečeno nepredikovatelná. No, a musíme pro pořádek zmínit Ukrajinu, Blok Julije Tymošenkové či Litvinův blok, leč to je přece jenom trochu jiná historka.

Tam a zase zpátky

Celkově se dá konstatovat, že vůdcovské strany v Evropě mají v posledních několika letech docela pré. Tradiční strany nenacházejí odpovědi, tak logicky přicházejí alternativy. Ale zrovna tak se dá říci, že zájem o ně rychle opadá. A pokud se nové projekty chtějí udržet, musí se vůdcovského principu zbavit. Proto také osvícenější „vůdci“ stahují z názvů partají intuitivně svá jména.

V parafrázi Karla Kryla: úloha osobnosti v dějinách vlastní partaje spočívá v umění stáhnout se dřív, než ji stačí úplně zkazit. Ve vlastním zájmu, samozřejmě. U Miloše Zemana nebo Andreje Babiše na tohle uvědomění ale zatím vsadit nelze.

V zemi Zemanova popelníčku

Slovem roku je podle čtenářů IHNED.cz „popelníček“. Upomíná na návštěvu čerstvě zvoleného a řádně upraveného prezidenta Miloše Zemana v České televizi, v průběhu které nejprve ztratil rovnováhu a poté požadoval od generálního ředitele Petra Dvořáka popelníček, to vše na místě, kde běžný smrtelník na kouření nepomyslí, neboť ví, že zapálení cigarety spustí požární sirénu, a kdoví jestli ne i sprchu.

Na volbu slova roku se můžeme podívat jednoduše a pochválit se, jací jsme my Češi filutové. Jak jsme to prezidentovi, jehož jsme si zvolili a později bezmála znenáviděli, parádně nandali.

Nabob v televizi

Jenže s „popelníčkem“ je to, obávám se, složitější. V onom slově, nebo přesněji řečeno v jeho kontextu, je obsaženo všechno, co nás jako společnost drtí, co způsobilo, že jsme se za čtyřicet let nerozhodli, zda patříme na Východ, nebo Západ. V tom slově zní nabobství, papalášství, jen zlehka maskované demokraticky projevenou vůlí lidu, který tuhle disonanci samozřejmě vnímá.

Vezměme si už jen to, jaká kauza se ze Zemanova popelníčku, respektive ze zveřejnění záznamu triumfálního příjezdu prezidenta na Kavčí hory stala v ČT, televizi veřejné služby. Nervy, vyhazovy, dopisy. Hezký důkaz, že papalášské pokouřeníčko nemá být v Česku něčím,

co se řeší veřejně, o čem se má vědět. Naopak: vládne klientelismus, nepotismus, oligarchie.

Popelníček tak není jen rekvizita ve stále smutnějším seriálu o příhodách prezidenta Zemana, je především symbolem toho, proč se nám v posledních letech daří hůře než okolním zemím. Podstatné se děje v skrytu, lidé proto nevěří politikům, politici si nevěří navzájem. Stát jako vědomí sounáležitosti a solidarity slábne, vzmáhají se síly, které stát potřebují maximálně jako prostředek pro maximalizaci zisku a moci. Schválně si zkuste představit, kdo s kým teď u pomyslného popelníčku může sedět a o čem si asi tak povídají.

Jenže darmo lamentovat na poměry, v příběhu popelníčku jedeme tak trochu všichni. Zemana jsme si vybrali, platí úsloví „jaká země, takový prezident“, i když si to tři čtvrtiny lidí, kteří Zemana podle průzkumů nyní nemají v oblibě, asi nepřiznají. Náš prezident bumbá, dělá hromádky do popelníčku bez ohledu na okolí, na kontext, na cokoli. Že nejsme jako on? Tak schválně: kolik ohleduplnosti či respektu vidíme kolem sebe? Proč nás po návratu ze zemí na západ od nás praští přes nos atmosféra jakési do sebe uzavřené zachmuřenosti?

Malí a menší

Jistě: K nedůvěře a malému respektu k okolí na všech úrovních máme dobré historické, jakož i geopolitické důvody. Už když hledáme Česko na mapě, spatříme kotlinu obehnanou horami. Takový popelníček Evropy. Mocní světa si u nás odklepávali odedávna. Války tady začínaly i končily, poslední totalita se u nás vyřádila víc než kdekoli jinde. Naše reakce byla vlastně přirozená: stáhnout se do soukromé sféry, starat se o sebe, odjet na chatu. Jenže co je někdy sebezáchovné, je jindy sebedestruktivní. Nyní, když nám zvenku nic nehrozí, cítíme se ohroženi stejně, díváme se do Evropy jaksi příkrčeně, s hlubokou nedůvěrou. A zároveň otevíráme prostor moci a profitu těm u nás doma, kteří si to pěkně pořeší u popelníčku. Sami se dobrovolně zmenšujeme, před světem, před domácí mocí. Pak už, jako kompenzace, nezbyvá než humor, ve kterém jsme tak dobří. A tak geniálně vybereme slovo roku. Popelníček.

A ještě jeden aspekt Zemanova „popelníčku“. Slovo roku nás upomíná na skutečnost, že čeština si na rozdíl od němčiny nebo angličtiny libuje ve zdrobnělinách. Houfy zdrobnělin najdeme v rejstříku vlastních jmen (Karlíček, Havlíček, Zemánek), ke zdrobnělinám mají sklon číšníci v restauracích (vínečko, pivečko, rohlíček... polívčička byla?). Vymýšlíme stále nové varianty (manža, sexiček). Jako bychom vše potřebovali zlehčit, zrelativizovat. A to stále víc. Mimochodem, shodou okolností od ledna budeme mít prvního premiéra se zdrobnělým příjmením - nikoli Sobotu, ale Sobotku - a lze se obávat, že jméno v tomto případě vystihuje podstatu. Jeden by skoro vyslovil obavu, že se - jako společnost - stále mentálně zmenšujeme, stáváme se Hobitínem, kde smysl pro vše velké jednoho zdržuje od oběda. A pokouřeníčka samozřejmě.

Jako bychom byli jazykově, historicky, povahově, společensky odsouzeni k nadvládě „popelníčku“. Ať už těch, u kterých se domlouvají neplechty, nebo těch, do kterých si odklepáváme vše, co se nás bezprostředně netýká. Ale třeba ne. Bilbo také nakonec vyšel ze Dna pytle bojovat s protivenstvími a sám se sebou. A Gandalf od začátku říkal, že v Hobitech je toho mnohem víc, než se zdá.

Nominace:

Seriál Osobnosti - Ústavní soud

Jan Januš, Jan Klesla (Hospodářské noviny)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje zejména originální výběr tématu a jeho odborné zpracování. Není pochyb o tom, že Ústavní soud, kterým se příspěvek zabývá, patří nejen k soudní, ale i politické síle v naší zemi, a proto by občané měli být korektně informováni o způsobu jeho obsazování a profilech jednotlivých kandidujících nebo již zvolených soudců.

Seriál Osobnosti - Ústavní soud

Jan Januš, Jan Klesla (Hospodářské noviny)

Ústavní soud zamířil doleva

Sbor strážců české ústavnosti se svou politickou orientací otevřeně posouvá doleva. Přesně tak, jak chce prezident Miloš Zeman. Po včerejším schválení senátory totiž Ústavní soud doplní mladý právník Radovan Suchánek.

Člověk dlouhodobě spjatý se sociálními demokraty jak svým členstvím ve straně, tak přípravou nejvýznamnějších podání jejich poslanců právě k Ústavnímu soudu. Prestižní talár už ale bude oblékat jako nestraník.

Sám Suchánek hlavní námitku proti svému jmenování odmítá. S tím, že sociální demokracie nikdy přímo nezastupoval, ale jen jim s přípravou pomáhal.

Včetně toho, že se jednání přímo účastnil a na místě zástupcům ČSSD radil. Na svou odbornou práci je přitom jako ústavní právník viditelně hrdý. Právě spojení s očekávaným vítězem voleb bylo také hlavní námitkou senátorů při projednávání jeho nominace. Proti se stavěla například známá senátorka a bývalá ústavní soudkyně Eliška Wagnerová. Přesto Suchánek získal podporu výboru pro lidská práva i vlivného ústavně-právního výboru. A nakonec byl ve funkci potvrzen jasnou většinou 38 z 65 hlasů.

Nový ústavní soudce také odmítá, že by se konstituční tribunál jednoznačně posunul doleva. Upozorňuje třeba na nedávno jmenovanou soudkyni Kateřinu Šimáčkovou, která se zastává například církevních restitucí. I ona je však obecně považována za spíše středovou či přímo politicky nevyhraněnou. To v nejlepším případě platí i o ostatních nově příchozích do brněnské Joštovy ulice. Jednoznačně tak roste křídlo předsedy Pavla Rychetského, který je jedním z hlavních Zemanových poradců při výběru kandidátů. Dá se tak předpokládat, že řada rozhodnutí, která byla v minulosti vzhledem k rozdílné orientaci soudců sporná, bude mít v příštích letech jasná řešení. Třeba jeden z největších střetů minulosti ohledně regulačních poplatků ve zdravotnictví by dnes těžko dopadl jako před lety. Tedy těsnou prohrou Rychetského skupiny, která je chtěla zrušit. Sám předseda se přitom nijak netají tím, že pokud k němu kauza znovu doputuje, může ji znovu otevřít. Nemusí být tedy jednou provždy rozhodnuto. Suchánek si dokonce myslí, že si k tomu nechal Ústavní soud ve svém rozhodnutí přímo otevřená zadní vrátka.

Druhou z velkých kontroverzí kolem nového soudce způsobil jeho věk. Mnozí upozor-

ňovali, že Suchánek teprve nedávno dosáhl požadované čtyřicítky, a že by možná na jeho místo měli jít zkušenější ústavní právníci. On sám to nepovažuje za problém a podle vlastních slov nebude mít ostych zasednout u jednoho stolu s dlouholetými soudci nebo profesory ústavního práva. Třeba s autoritou a profesorem brněnské fakulty Janem Filipem, který byl jedním z prvních Zemanových nominantů. Velkou pluralitu věku i profesí považuje Suchánek naopak za výhodu.

Ústavnímu právu se přitom věnuje sedmnáct let, celý svůj profesní život. A jak říká, nabídka dosáhnout na vrchol oboru se neodmítá v žádném věku.

Suchánek platí na pražské právnické fakultě, kde učí, za inteligentního a vzdělaného odborníka. Stejnou pověst ale mají i další ústavní právníci, z nichž tak Suchánek vlastně nijak výrazně nevybočuje. Třeba soudce Nejvyššího správního soudu Vojtěch Šimíček, o kterém se jako o dalším možném adeptovi už dlouho spekuluje, jej svým renomé výrazně překonává. A tak pořád zůstává otázkou, zda Miloš Zeman volbou Suchánka nesleduje nějaký další záměr. Třeba se to už brzy ukáže.

Suchánek platí na pražské právnické fakultě, kde učí, za inteligentního a vzdělaného odborníka. Stejnou pověst ale mají i další ústavní právníci, z nichž tak Suchánek vlastně nijak výrazně nevybočuje.

Ústavní soud ovládli akademici

Rychetského sbor strážců ústavnosti včera doplnili dva profesori. Na druhé období se vrací profesor trestního práva Jan Musil, nováčkem je pak Jiří Zemánek s čestným titulem přímo evropským. Oproti dosavadní sestavě je tak dnes již většina soudců pevně zakořeněná na právnických fakultách. V řadě případů jde současně o soudce, najdou se ale i ryzí akademici jako právě Musil a Zemánek. Zatímco první se v taláru již osvědčil jako jedna z výrazných postav soudu, na druhého praktická justiční zkouška teprve čeká.

Musil: Neznalost stovek zákonů (ne)omlouvá Jan Musil ale rozhodně není „suchý akademik“ a razí velmi zajímavé názory. Například, že jedna ze základních zásad, podle které neznalost právo neomlouvá, už nemusí dlouho platit. „Občan má právo na dobrého zákonodárce a na dobrý výsledek jeho činnosti, tedy na dobré zákony,“ přednášel na nedávném setkání elitního Právnického klubu. S právem je totiž podle něj spojena nutná stabilita, kterou však zákonodárce často porušuje: „Tím, že jeho tvorba je inflační, že zahrnuje své občany takovým tokem, povodní, smrští zákonů, se o stabilitě nedá mluvit. A to je nepochybně právě věc, která je vůči občanu ze strany státu nešetrná, přehnaná, hypertrofovaná. Jestliže se takto chová, potom se zbavuje legitimacy, aby od občanů vyžadoval znalost a dodržování práva,“ pronesl Musil klidným hlasem v době, kdy se zdálo, že již brzy bude jen emeritním členem nejdůležitějšího českého soudu.

Nakonec - a patrně na poslední chvíli - se ale rozhodl, že se zkusí ucházet o další desetiletý mandát. A s jeho potvrzením nebyl problém. Patří k jasným autoritám trestního práva, kriminalistiky a právě lidských práv, za která byl před dvěma lety oceněn titulem Právník roku. Někdejšímu rektoru policejní akademie ale hrálo do karet i jeho dřívější rozhodování u Ústavního soudu. Ukázal silné sociální cítění, a hlavně levicový pohled na svět. V Senátu prakticky ovládaném sociálními demokraty, který o návrhu prezidenta Miloše Zemana v prosinci rozhodoval, se tak hodilo Musilovo odlišné stanovisko v kauze zdravotnických poplatků, kte-

rou Ústavní soud projednával v roce 2008 a těsnou většinou rozhodl o jejich zachování. Musil byl proti a trval na jejich zrušení, podobně jako Pavel Rychetský.

Zavedením regulačních poplatků podle nich stát porušil Listinu základních práv a svobod. „Plně uznávám, že realistický pohled na věc, beroucí do úvahy mimořádnou nákladnost zdravotní péče, jakož i to, že v široké škále zdravotních výkonů lze rozlišit ty, které jsou pro ochranu zdraví zcela nezbytné, a ty, které naopak jsou zbytné nebo nahraditelné jinými prostředky, opravňuje k tomu, aby některé segmenty zdravotní péče byly i za dnešního ústavněprávního stavu podrobovány placení samotnými pacienty,“ napsal tehdy pragmaticky do svého odlišného stanoviska od většiny. „To se však může týkat pouze ‚nadstandardních‘ služeb, stravování a ubytování v nemocnicích nebo příplatků na vybrané léky. Naproti tomu zcela bezplatně má být poskytována základní (standardní) zdravotní péče a léky,“ dodal Musil.

Na „správné“ straně stál Musil, který byl v šedesátých letech v KSČ, i při projednávání ústavnosti zákona o Ústavu pro studium totalitních režimů. Tehdy opět s Rychetským a dalšími výraznými osobnostmi ústavního práva těsně prohrál. A loni se postavil i proti zákonu o církevních restitucích. Znovu stejně jako Rychetský, a zase byla většina opačného názoru.

Profesor Musil se ale nevzdává ani činnosti mimo majestátní budovu na brněnské Joštově třídě. Věnuje se například pro české prostředí novému a nezvyklému konceptu trestní odpovědnosti firem a byl jedním z prvních, kdo o ní u nás psali. Jeho jméno také nese řada zásadních učebnic trestního práva. Důležité ale je i to, že ve věku 73 let, které dovrší letos, je nejstarším soudcem Ústavního soudu a má na něm strávit další dekádu. Podle vlastních slov má však stále dost sil. A bude tak nejspíš dále pevnou oporou v táboře Rychetského věrných.

Zemánek: lid versus Evropa a ústava Stejně jako opakování Musilova mandátu byla nominace Jiřího Zemánka překvapením. Když ho v polovině minulého roku navštívil v kanceláři ve třetím patře pražské právnické fakulty Pavel Rychetský se slovy „Pane kolego, jistě víte, proč jsem tady,“ podle vlastních slov ani sám Zemánek netušil. S tehdejšími ministrem spravedlnosti se zná z Legislativní rady vlády, kde na přelomu tisíciletí dvakrát potkal i dnešního prezidenta. Na rozdíl od některých nových kolegů se ale jinak s politiky nezapletl a celou kariéru je především akademikem.

Vystudovaný právník a ekonom se věnoval nejprve mezinárodnímu a po revoluci hlavně evropskému právu. Jeho životopis lemují prestižní stáže na zahraničních univerzitách a obdržel i čestný profesorský titul nesoící jméno zakladatele otce evropské integrace Jeana Monneta. Přestože je spoluzakladatelem oboru v českém univerzitním prostředí, nezískal bývalý proděkan patrně kvůli akademickým pletichám habilitaci. Pozice ústavního soudce tak pro něj může být jistým zadostiučiněním.

Právě specializace na stále důležitější evropské předpisy je jeho hlavním přínosem v nové funkci. Vůči EU prosazuje jasný pozitivní názor. Nebojí se říct, že „veřejnost je v otázkách Evropy manipulována a nejde přitom jen o pomazánkové máslo“. Podle Zemánka se nesmíme chovat defenzivně, jen počítat plusy a minusy, a měli bychom se zbavit schizofrenie, kdy jsme na jednu stranu členem svazku, na druhou ho vnímáme jako ohrožení. „Každý stát, který ekonomicky může, by měl vstoupit do eurozóny,“ upozorňuje na naše závazky.

Na proevropské straně stojí i v případě nedávného střetu mezi Ústavním a Nejvyšším správním soudem o československé důchody. Tu reprezentovala dnes již také ústavní soudkyně Šimáčková. „K žádnému souboji především nemělo dojít,“ říká Zemánek a podobně jako Šimáčková volá spíše po trpělivém vysvětlování, komunikaci a kooperaci mezi soudy z obou stran. „Nevěřím na tvrdá řešení, kdy si jeden myslí, že má parní válec, který přejede všechno,“ dodává.

Podobně by rád viděl i úlohu Ústavního soudu doma, na národní scéně. Problém naší ústavy vidí už na jejím počátku, kdy byla podle něj sepsána „kabinetně, bez velké diskuse“ a

v mysli měli autoři jako prezidenta jen Václava Havla. Lidé jsou tak podle Zemánka od ústavy odtrženi. „Veřejnost se k ní nehlásí, není to její věc, pro lidi je jen záležitostí těch nahoře. Nejsme v USA ani v Německu,“ říká. Tím spíše by se měl brát mnohem větší ohled na demokracii, na vůli lidu. Ale spíše nepřímo ve výkladu pravidel soudci než v přímých změnách v parlamentu. V případě prezidenta ale už jasné mantinely vidí. „Může odepřít jmenování ministrem, jen pokud je v rozporu se zákonem, nikoliv kvůli osobním animozitám,“ říká.

Pavel Rychetský: Potřebuji čtyři roky

Jejich hlasy v příštích deseti letech rozhodnou o tom, zda se bude platit školné na vysokých školách nebo zda zůstane bezplatná zdravotní péče. HN dnes přináší profily třetí dvojice kandidátů na ústavní soudce.

Kdyby jen trochu víc chtěl, stal se Pavel Rychetský v roce 2003 druhým českým prezidentem. Moc o to ale nestál a naopak hledal cestu, jak z politiky se ctí odejít. I tehdejší premiér Vladimír Špidla viděl jeho další osud jinde. Jeho odchod z křesla místopředsedy vlády přímo do čela Ústavního soudu, tak všichni přivítali. A právě tam se Rychetský po politické epizodě znovu našel a vystavěl z něj protiváhu parlamentu i vládě. Návratem k právu jako by chytil druhý dech. I proto mu dnes senátoři s největší pravděpodobností prodlouží mandát.

Zatímco rozhovor o politice a personálním vyjednávání ho spíše nudí a nezajímá, viditelně ožije, když se řeč stočí na jeho rozhodování jako soudce. „U Ústavního soudu zpravidla nejde o spor černého a bílého, dobra a zla nebo pravdy a lži. Ale naopak o posouzení dvou ústavou chráněných hodnot. Jenom jedné může dát soud přednost,“ říká. Právo na život, na soukromí nebo na informace podle něj nejde jednou provždy seřadit podle důležitosti. „Naše práce je běh orientačního běžce, kterému se každou chvíli mění značky a pokaždé hledá novou cestu,“ popisuje problémy, které ho očividně baví.

Letos sedmdesátiletý Rychetský byl výraznou osobností už na studiích na právnické fakultě. Patřil k ročníku, který se měl přiblížit lidu prací v továrně. A jako student prvního ročníku se proti tomu veřejně ohradil. Od poloviny šedesátých let pak byl u většiny zásadních událostí v naší zemi. Prošel si tříletým členstvím v obrozené KSČ, které ukončila normalizace, i Chartou 77. Jako disident zažil výslechy a sledování Státní bezpečností. V té době získal zkušenosti prací podnikového právníka. Ale hájil i své kolegy v procesech s novináři nebo skupinou The Plastic People of the Universe a vysloužil si stíhání za to, že během politického procesu nadával prokurátorovi. Aby krátce po revoluci sám stanul v pozici generálního prokurátora.

Politická anabáze Mnohem známější je ale jeho krátce nato zahájená politická kariéra. Stal se místopředsedou vlády a podílel se na přípravě řady zásadních porevolučních právních změn, jako byly restituční zákony, lustrační předpisy nebo proměna občanského i obchodního zákoníku. V knižních memoárech vzpomíná, jak s Václavem Havlem přepisovali a aktualizovali ústavu, kterou Rychetský prakticky sám napsal v listopadu 1989, ale nikdy ji neprosadili. A mezi řádky lze vyčíst, že to bylo jedno z jeho velkých zklamání.

Rychetský byl zvolen jako jeden z prvních českých senátorů a na vládní vrchol došel znovu jako místopředseda vlády. Tentokrát ovšem pod vedením Miloše Zemana. Nejen se současným prezidentem ho pojí osobní vztah, díky kterému může formovat jednu z ústavních institucí více než kdokoli jiný. Pozice předsedy Ústavního soudu, který si sám nominuje své nové kolegy, vyvolala nedávno vlnu diskusí. Sám Rychetský oponuje, že zdaleka takový vliv nemá a je pouze členem poradního orgánu prezidenta.

K jeho nejbližším přátelům patří i dlouholetý předseda Senátu Petr Pithart, s nímž se dokonce před deseti lety radil, zda má místo v Brně přijmout. Když potřeboval, měl otevřené

dveře u Václava Havla i u Václava Klause. S oběma dokázal vyjít, i když vztah s Klausem se postupně zhoršoval. Rychetský bývá popisován jako profesionál: schopný právník a praktik se zkušeností z polistopadové advokacie, který se ovšem dokáže orientovat v politické džungli a domluvit, co je třeba. Člověk, který nemá problém potkávat se s oponenty a bavit se s lidmi, s jejichž postoji nesouhlasí. Příkladem může být i opětovná nominace Miloslava Výborného, se kterým se střetl při posuzování regulačních poplatků ve zdravotnictví, a prohru zprvu těžce nesl. Podle několika zdrojů ale nyní s jeho jménem sám přišel k prezidentovi.

Disent i v taláru Svě názory Rychetský tvrdě hájí a někdy se s nimi ocitá v menšině. S mírným úsměvem vysvětluje, že je dobře, že jeho soudci (včetně něj) mají možnost psát odlišná stanoviska, takzvané disenty. Předsedu Ústavního soudu jejich psaní a pozice disidenta v soudcovském taláru zjevně baví, i když někdy rozhodnutí většiny nese s nelibostí. V případě Ústavu pro studium totalitních režimů například nesouhlasil, aby bylo bývalým komunistům navždy zakázáno ucházet se v něm o funkce. Podobně varuje i před zkreslenými informacemi ve svazcích bývalé Státní bezpečnosti. V menšině se pak ocitl také při nedávném ostře sledovaném rozhodování o církevních restitucích.

V čele soudu ale chce stát už jen přibližně další čtyři roky. „Vždy jsem byl odpůrcem opakování mandátu. Není ale dobře, že je náš soud obměňován prakticky najednou. Mělo by to být postupně, aby se udržela jeho kontinuita. To byl jeden z důvodů, proč jsem byl ochoten na nabídku pana prezidenta kandidovat ještě jednou přistoupit. Nemyslím si, že by to bylo možné na celých deset let. I s ohledem na věk a představy o zbytku života, který je přede mnou,“ říká Rychetský. Pokud projde Senátem, rezignuje podle svých slov v roce 2017.

Při včerejším slyšení v senátním výboru se za Rychetského postavila i jeho bývalá kolegyně a dnes senátorka Eliška Wagnerová. Ta jinak varuje, že opakování mandátu ústavního soudce sice ústava nezakazuje, v jiných zemích ale není zdaleka běžné. Rychetského další pokračování ve funkci však označila za nezbytné právě proto, aby soud navazoval na dosavadní práci a rozhodování. Kromě Rychetského totiž na konci srpna končí mandát i další výrazné osobnosti - místopředsedovi profesoru Pavlu Holländerovi. Nová místopředsedkyně soudu Milada Tomková nastoupila teprve v květnu.

Výběr nástupce Že si Rychetský vybral pro svůj odchod právě rok 2017, není s největší pravděpodobností vůbec náhoda. Pokud se nestane nic nečekaného, mohl by se dohodnout na svém nástupci ještě s prezidentem Zemanem. Podle řady zdrojů - a lze to vyčíst i z náznaků samotného Rychetského - by jím mohl být současný předseda Nejvyššího správního soudu Josef Baxa. Na přímou otázku ale Rychetský říká, že rozhodovat bude prezident a Senát.

„Berte jako gentlemanský slib, že tam nebudu deset let,“ uzavřel své včerejší vystoupení před senátory. Než s úsměvem a sdělením, že bude na chodbě kouřit, naznačil, na co se v příštích několika letech ještě chystá: „Před Ústavním soudem je hodně problémů, jeho budoucnost není světlá a bude potřeba se o ní radit.“ Neměl přitom na mysli jen třeba střet s evropským právem. Chystá se nejspíš znovu otevřít i otázku regulačních poplatků. Věta o bezplatnosti zdravotnictví péče je podle něj jasná. Bezplatná péče prostě znamená bezplatná péče.

Šimáčková: vždy na straně menšiny

Jejich hlasy v příštích deseti letech rozhodnou o tom, zda se bude platit školné na vysokých školách nebo zda zůstane bezplatná zdravotní péče. HN dnes přináší profily čtvrté dvojice kandidátů na ústavní soudce.

NOVÍ ÚSTAVNÍ SOUDCI

Nejlepší průpravou soudce Ústavního soudu je strávit deset let ve vězení za svoje názory. Pod tuto větu by se Kateřina Šimáčková podepsala. Dodnes se otevřeně hlásí k odkazu soudce federálního ústavního soudu Antonína Procházky, katolického intelektuála vězněného v 50. letech. Právě on jí jako asistentce otevřel počátkem 90. let cestu na soud. Loajalita k jeho odkazu mohla být ale paradoxně nyní její největší přítěží. Ani při rozhovoru ve své elegantní kanceláři na Nejvyšším správním soudu, ani při slyšení před levicovým Senátem se totiž Šimáčková nijak netajila podporou církevních restitucí.

Energická bruneta v sobě nezapře dlouholetou advokátku. Mluví jasně, přímo a rázně gestikuluje. Při vzpomínce na svého učitele Procházku se jí viditelně zalesknou oči. „Nebyl to žádný světec, ale byl to dokonalý člověk,“ říká. Právě úctu k jeho osobnímu odkazu označuje za první důvod, proč se církví zastává a vrácení majetku považuje za minimální satisfakci. Sama navíc na brněnské právnické fakultě vyučuje církevní právo. „Vždy se zastávám menšiny a církve jsou menšina. Není to ideologický důvod,“ vysvětlovala i před senátním výborem.

„Druhý důvod je jednoduchý, když bych chtěla umřít, tak v Rajhradském hospicu, a když bych chtěla studovat gymnázium, tak arcibiskupské,“ říká Šimáčková. Kritizuje ale spojení restitucí s vyrovnáním státu s církvemi ve chvíli, kdy se z ekonomických důvodů snižují sociální standardy. „Řešení všech problémů v jednom balíčku v této době nebylo příliš rozumné,“ kroutí hlavou.

Do Senátu na ni přišly právě kvůli církevním restitucím negativní reakce. Převažovala ale podpora, hlavně od odborníků. Pro Šimáčkovou přitom není senátní půda nijak neznámá. „Před Ústavním soudem jsem zastupovala všechny senátní kluby,“ usmívá se. Nakonec přesvědčila především odborný senátní výbor, kde jako jediná získala doporučení deseti hlasů z deseti. V Senátu samotném ovšem dostala nejméně hlasů ze schválených kandidátů.

V dobré společnosti Šimáčková za svého „kolektivního učitele“ považuje celý česko-slovenský federální ústavní soud. Po dvaceti letech do budovy na Joštově třídě následuje další osobnosti, které ji dle vlastních slov ovlivnily. Z nedalekého Nejvyššího správního soudu především blízkou kolegyni Miladu Tomkovou. S dalším nově jmenovaným ústavním soudcem, profesorem Janem Filipem, se zná ze studií, kdy byla jeho pomocnou vědeckou silou. Sama jako dlouholetá vyučující na Právnické fakultě brněnské Masarykovy univerzity uvádí, že většina analytiků a asistentů Ústavního soudu jsou její bývalí studenti.

Dobře se zná i s další výraznou právní osobností Eliškou Wagnerovou a na otázku, kdo ji nejvíce odborně ovlivnil, pak mimoděk cituje současnou českou právnickou elitu: kolegy soudce Zdeňka Kühna, Vojtěcha Šimíčka a Karla Šimku, soudce Soudního dvora EU Jiřího Malenovského a zmiňuje také Jana Kyselu z pražské právnické fakulty. Autoritami hlavně v Evropském právu jsou jí i vycházející české hvězdy - jak sama říká „třicátníci“ - působící na prestižních evropských školách.

Sama Šimáčková se řadí ke generaci mladých progresivních právníků zdůrazňujících evropský a lidskoprávní rozměr. Na námitku svého nízkého věku přitom senátnímu klubu žertem odpovídala, že „je docela lichotivé, když ženě někdo tři roky před padesátkou řekne, že je příliš mladá“. Její životopis jako by patřil spíš právnické superstar ke konci kariéry. Úspěšná advokátka, soudkyně, pedagožka i členka legislativní rady vlády. Studovala ve Francii, Německu a Itálii a zastávala místo v prestižním Výboru pro výběr soudců Soudu pro veřejnou službu EU, dnes je členkou velmi výběrové Benátské komise. Není divu, že se její jméno objevilo v souvislosti s nominací už začátkem roku. A jak s úsměvem poznamenává: „V televizi byla i fotografie, což potěšilo všechny moje susedky.“ Soudy nesmí být cynické. Před revolucí za-

čilna Šimáčková jako právnička krajské hygienické stanice, nejdelší období působila jako advokátka, a označuje se proto za právníka „univerzalistu“. Nejvíce pozornosti ale vždy věnovala ústavnímu právu. Patnáct let zastupovala klienty před českým Ústavním soudem i Evropským soudem pro lidská práva. Dosáhla přitom několika výrazných vítězství: stála třeba za rozhodnutím, které omezilo zneužívanou praxi zákonných přílepků, a říká, že si nejvíce váží těch nálezků, které i Parlamentu ukázaly, že existují nějaká pravidla. Už jako advokátní koncipientka dosáhla v roce 1993 prvního zrušení části zákona - možnosti odebírat děti úřady bez soudního rozhodnutí.

Jako soudkyni si ji před pěti lety vybral na Nejvyšší správní soud jeho předseda Josef Baxa. Ten ji sám před Senátem hájil jako výraznou osobnost, čitelnou v minulosti a předvídatelnou v budoucnosti, zkrátka „jaký by měl soudce být“. Šimáčková se v taláru zabývá hlavně sociálním zabezpečením, důraz ale dává hlavně na možnost domoci se spravedlnosti. „Soudy jsou často uzavřené a nepřístupné lidem. Někdy postupují až formálně cynicky. Obyčejní lidé vůbec neví, co po nich chtějí,“ říká. Obecně se zaměřuje na lidská práva. Jako zastánkyně menšin vidí největší problém dnešní společnosti ve stereotypním obrazu Romů. Z podobného pohledu kritizuje i nedávnou prezidentskou amnestii. „Líbí se mi latinský citát, že ten, kdo nepotrestá viníka, poškozuje oběť,“ řekla senátorům.

Lidská práva se podle ní prolínají i v dalších oborech. „Daňové právo je vlastně právo na vlastnictví, rovné zacházení a přístup k soudu,“ vysvětluje. Stejně tak vidí ochranu církví jako svobodu vyznání a mediální právo jako svobodu slova. „Zajímají mě ne jako teoretické koncepty, ale jako aplikovaná práva,“ říká. Vždy jde o střet jednotlivce a státního orgánu, není ale vždy jasné, kdo má vyhrát. „Někdy podržet úřad v jeho rozhodování pro lidská práva znamená víc než rozhodnutí zrušit,“ říká Šimáčková.

Velký důraz klade i na znalost běžných předpisů, ale i základů ekonomie, nebo „alespoň kupecké počty“. „Musíme být dobří profesionálové v podústavním právu,“ zdůrazňuje. Jako problém neznalosti vidí i nedávný spor Ústavního soudu a Evropského soudního dvora o československé důchody. „Pokud oba soudy rozhodují správně, nemůže k takovému sporu dojít,“ říká s tím, že by spolu měly mluvit, být k sobě zdvořilé, ale i vzájemně zdrženlivé. „S dobrou znalostí evropského a naopak národního práva by ten spor nevypadal tak vyhrčeně,“ dodává.

Má ale ještě jedno vysvětlení: „Na tak vysokých pozicích už nejsou jen ega, ale super-ega. A občas některé z nich potřebuje ukázat, kdo má větší razítko,“ říká a dodává: „Není to Evropa nebo my, vždy jde jen o to správné řešení. Ideologizace k ničemu nevede, protože jde pořád jen o jednotlivce.“

Jan Sváček: Šedá eminence justice

Nominací Jana Sváčka, předsedy Městského soudu v Praze, na ústavního soudce šlápl podle mnohých prezident Miloš Zeman poprvé vedle. Rozboural tím dosud těžko zpochybnitelnou linii kandidátů, které senátorům na nejprestižnější justiční post dosud navrhoval. Jan Sváček má nejen v právních kruzích řadu odpůrců, kteří jej označují spíše za zákulisního hráče než brilantního právníka, jehož hlas má z Ústavního soudu zaznívat. Vyčítají mu především pochybné kontakty, napojení na politiku a ve srovnání s předchozími kandidáty nedostatečnou odbornost. Skutečnost je ale o něco barvitější. Sváček, o kterém bude Senát hlasovat zítra, chtěl být již od studií advokátem. Za minulého režimu mu ale bylo doporučeno, aby šel raději do justice, protože „tam berou takové, jako jste vy“. Po revoluci jej pak od lákání advokacie prý odradil Otakar Motejl, kterého stejně jako řada dalších označuje za svůj vzor. Ten mu prý doporučil, aby raději zůstal soudcem, kterých bylo nedostatek. Následně odstar-

tovala Sváčkova kariéra v justičních funkcích a dnes stojí již patnáctým rokem v čele jednoho z nejvýznamnějších soudů v zemi. Pravidelně se třeba účastní setkání Právnického klubu, což je elitní spolek, do něž je těžké proniknout. A patří tam k respektovaným členům.

Zásadním problémem pro jeho kritiky zůstává, zda by se napotřetí nechtěl stát advokátem a nehájit něčí zájmy v taláru ústavního soudce. Média naznačují, že by šel na ruku prezidentu Zemanovi. Kritika však zaznívá i od justičních špiček. „Moje stanovisko ke kandidatuře doktora Sváčka vychází z přesvědčení, že v České republice je jistě dost nezpochybněných a nezpochybnitelných právníků a že při výběru soudců Ústavního soudu je třeba si uvědomit, že ve hře je důvěryhodnost Ústavního soudu. Tedy instituce, která chrání samou podstatu demokratického právního státu,“ říká předsedkyně Nejvyššího soudu Iva Brožová.

Kontakty a svědomí soudce Sváčkovi je vyčítáno napojení na lidi, jako je bývalý ministr spravedlnosti Pavel Němec, zdiskreditovaný nejen kauzou katarského prince. Kontakty má mít ale i s pražským kmotrem a lobbistou Tomášem Hrdličkou. Sám tuto kritiku odmítá. „Exministra Němce znám jako znám asi dalších patnáct ministrů spravedlnosti, které jsem jako soudce zažil. Nic víc a nic méně.“

S Hrdličkou se pak podle svých slov seznámil při projektování stavby justičního areálu na Míčáncích. „Areál byl v obvodu Prahy 10. Vedli jsme řadu jednání s touto městskou částí, kde to měl na starosti tehdejší místostarosta Tomáš Hrdlička. Pak byla jednání ukončena a investorství převzal ministr spravedlnosti. Pana Hrdličku jsem asi devět nebo deset let neviděl. Až pak, za přítomnosti nějakého novináře, mě při odchodu z kavárny pozdravil od vedlejšího stolu. Já jsem na jeho pozdrav odpověděl. To je všechno,“ vysvětluje s tím, že jde podle něj o bulvární záležitosti a chtěl by raději řešit důležitější témata.

Pokud jde o kontakty a jejich využívání, soudci by podle Sváčka neměli žít ve skleněné kleci. „Jsem velký odpůrce toho, aby se uzavírali před světem. Aby přestali komunikovat se svými přáteli, kteří například působí v jiných právních profesích. Je to především otázka sebevědomí toho soudce,“ popisuje Sváček s tím, že jde o osobní úvahu každého. Nezávislý pozorovatel by pak měl mít jasno především podle soudcových rozhodnutí. „Pokud soudce ví, že ho káva s kamarádem advokátem neodchýlí ani o milimetr od jeho nezávislého rozhodování, pak si ji může dovolit. Pokud ale toto sebevědomí nemá, tak ať se těm lidem vyhýbá,“ vysvětluje.

Jediným případem, kdy Sváček nevylučuje, že by se chtěl angažovat i z Ústavního soudu, je otázka nezávislosti justice. „Soudnictví potřebuje instituci, jejíž fungování nebude odvislé od pádu vlády nebo výsledku voleb,“ tvrdí Sváček s tím, že je především potřeba dlouhodobá koncepce fungování českých soudů.

Proč zrovna on?

Bez ohledu na osobní kontakty zůstává zásadní otázkou, díky jakým kvalitám by se právě Sváček měl stát strážcem dnes tak těžce zkoušené české ústavy? Sám připouští, že své funkcionářské zkušenosti by mohl přímo zužitkovat jen stěží. V oblasti právních dovedností a expertizy se pak sám prezentuje hlavně jako trestní soudce s tím, že na začátku své kariéry soudil sedm let i rodinné záležitosti.

Jeho znalosti a zkušenosti ale podle kritiků na takovou pozici nestačí. „Prakticky několik desetiletí vykonává předsednické, dříve místopředsednické funkce a prakticky nesoudí. Není známé jediné rozhodnutí, které by připravoval jako zpravodaj, jež by řešilo nějaký významný ústavně-právní problém. V oblasti ústavního práva nepublikuje, jeho krátké články a stati se zabývají organizačními aspekty soudnictví a v poslední dekádě neuvádí ani žádnou stať z oboru trestního či rodinného práva, jež mají být jeho odborností,“ vypočítává bývalá místopředsedkyně Ústavního soudu a současná senátorka Eliška Wagnerová.

Sváček uznává, že dnes se už souzení tolik nevěnuje a vysloveně ústavním právem se neživí. „Myslím ale, že každý soudce, který rozhoduje o vině a o trestu, ústavní právo jako vyšší princip aplikuje,“ říká. Podle něj by u Ústavního soudu měli být jak lidé, kteří se ve svých předchozích činnostech přímo specializovali na ústavní právo, tak i soudci, kteří s ním přicházeli do styku jen zprostředkovaně. „Kombinace profesí by soudu měla prospět,“ dodává.

V konkrétních otázkách je stejně jako ostatní kandidáti zdrženlivý. Pokud by ale Senátem prošel, připojil by se minimálně svým názorem na regulační poplatky k těm, kteří k Ústavnímu soudu už letos zamířili. „Můj pohled je ten, že by svobodný a pokud možno bezplatný přístup ke zdravotnictví měl být co nejširší,“ vysvětluje.

Sváčkovi, kterému v září končí funkce předsedy soudu, nepřidává ani to, že je na ústavního soudce nominován již podruhé ve velmi krátké době – loni Senátem těsně neprošel na návrh Václava Klause. Nyní Miloš Zeman spoléhá na to, že se Senát obměnil a Sváček tím pádem může projít. „Považuji to za pohrdání Senátem jako institucí. Argument o personální obměně neplatí, jde o vážnost instituce jako takové,“ říká senátorka Wagnerová. A podobně mluví i další ze Sváčkových kritiků, Jiří Dienstbier, který argumentuje obdobně jako Wagnerová.

Šance Sváčka jsou proto přibližně vyrovnané – část senátorů se přikloní k mínění Zemana, druhou část odradí jeho kontroverzní pověst. Ústavněprávní výbor jej sice na začátku srpna podpořil, ale s nejtěsnějším poměrem – prošel o jeden hlas. Rozhodování Senátu tak bude zítra zatím vůbec nejnapínavější. Mimo jiné ukáže, jak silný je Miloš Zeman vlastně hráč.

Nominace:

Série komentářů Takoví jsme byli 2013

Jindřich Šídlo (Hospodářské noviny)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Autorovy texty se vyznačují lehkostí, vtipem a ironií. Jeho hravá drzost maskuje hluboký pocit vzteku z amorálnosti politiků naší země. Komentář zaznamenávající melancholických dvacet let s Petrem Nečasem slouží jako střízlivé shrnutí posledních dvou desetiletí české historie.

Série komentářů Takoví jsme byli 2013

Jindřich Šídlo (Hospodářské noviny)

A co dělal tvůj otec?

Je hezké, když rodina drží pospolu. Když otec, matka i děti sdílejí společné hodnoty. Pokud sdílejí i stejné předsudky, je to většinou taky jejich věc, ale nikdy by si pak aspoň neměli myslet, že tak nutně žijí i jiné rodiny.

Václav Klaus, Livia Klausová, jejich starší syn Václav a rodinný přítel Miloš Zeman mají o tuto zemi strach. Její budoucnost je nyní ohrožena skutečností, že se ve druhém kole prezidentské volby o nejvyšší post v zemi uchází muž, jehož rodina žila shodou historických okolností trochu jinak než rodina inženýra Klause, který kdysi řekl, že běžný den v komunismu pro něj znamenal práci v kanceláři, odpoledne tenis a večer koncert Jiřího Stivína v Redutě. (Ano, tak žily tisíce rodin a nevím, jestli bych tak nežil i já, kdybych neměl to štěstí a nenarodil se v roce 1972.)

U Schwarzenbergů to bylo z mnoha důvodů celé trochu složitější, protože dějiny v této části Evropy prostě takové byly. A tak si muž, který s rodiči odešel v 11 letech do zahraničí (nemyslím, že k tomu tehdy mohl říct něco zásadního), vzal v roce 1967 ve Vídni za manželku dámu, jejíž otec měl skutečně nepěknou osobní historii v nacistických organizacích. (Rovněž si nejsem jist, jestli mu v tom jeho dcera Therese, narozená v roce 1940, mohla něco poradit.)

Rodina Klausova si myslí, že to je velmi pádný důvod tohoto kandidáta nevolit a s tímto názorem kolektivně a koordinovaně vystupuje v médiích, což je v pořádku, protože lidi mají právo slyšet, jak smýšlí hlava státu a jeho okolí. Otec si přeje, aby se hlavou státu stal ten, kdo s námi prožil dobré i zlé, matka nechce, aby ji nahradil někdo, kdo hovoří pouze německy, a syn žádá komplexní debatu o kádrovém profilu celé Schwarzenbergovy rodiny pod heslem, „pojďme diskutovat, co to všechno znamená“.

Takže tady je ta požadovaná diskuse: Neznamená to vůbec nic. Konec diskuse.

Všude v civilizovaném světě platí, že děti za své rodiče nenesou žádnou odpovědnost, zvlášť pak za to, co rodiče dělají, když je dětem pět let. A je také obvyklé, že se ve slušných zemích tohle děti dozvídají ve škole, nejpozději na té střední, zvlášť pak prestižní, jako je pražský PORG. Václav Klaus jr. to asi sám tuší, dokonce to v rozhovoru pro sobotní MF DNES i několikrát opakuje, ale nakonec si nemůže pomoci: „Když se volí vrchní reprezentant republiky,

tak kořeny vliv mají. Mě také každý posuzuje podle otce.”

Ano, a o to právě jde. O tenhle princip. Václav Klaus mladší sice - aspoň pokud známo - s velkou částí názorů svého otce souhlasí, ale kdyby to náhodou bylo naopak (ano, i to se děje, znám těch případů docela dost), měl by mít právo, aby mu otce nikdo nepředhazoval. Je mi to skoro trapné, vysvětlovat to řediteli gymnázia.

Stejně jako to, že dědičná vina přecházející z rodičů na děti a další pokolení je základem dvou z nejhnusnějších ideologií, před nimiž nás oba Václavové Klausové pravidelně varují: komunismu a nacismu. O tom bychom už možná diskutovat mohli.

Možná i s Milošem Zemanem, který jak známo projevuje mimořádnou toleranci vůči minulosti bližních, jinak by si totiž do svého týmu kdysi nevybral dva chlapíky, kteří s okupační mocí spolupracovali léta sami a velmi dobrovolně. Jen to tedy byla sovětská armáda, díky níž jeden dosáhl na vysoké pozice v aparátu KSČ a druhý v armádě, kterou chtěl kdysi na konci roku 1989 použít proti demonstrantům. (Dodejme, že podle Zemana už se Miroslav Šlouf a Zbyněk Zbytek věnují jen sami sobě a v kampani nijak nefigurují.)

Zemanovo páteční vystoupení na Primě a sobotní rozhovor pro Lidové noviny jsou živné ukázky toho, co si Zeman představuje pod pojmem «korektní kampaň». «Já jsem proto nikdy nemluvil o jeho ženě nebo jeho tchánovi, protože nikdo nemůže za to, že jeho tchán byl nacist.» Ano, to je přesně ona klasická finta, podle Zemana možná dokonce «bonmot», proti němuž v zásadě není obrany a který se dá tak leda ignorovat, protože ho řečník stejně nepro- náší k nám, ale ke svým voličům, neboť ti na to zřejmě stále slyší.

Což je možná pochopitelné, jen si tedy řekněme, že někdejší záměry a naděje, že rány minulosti je dobré hojit, a nikoliv je znovu a znovu sadisticky obnovovat, se zjevně nenaplnily. A zřejmě ani nemohly, byť už před 16 lety spolu Česko a Německo uzavřely slavnostně deklaraci, která právě k tomu měla pomoci a ukázat cestu. Premiérem byl tehdy Václav Klaus a šéfem opozice a předsedou sněmovny Miloš Zeman.

Jenže přichází-li čas voleb, sudetské pluky a jejich domácí napomahači se vždycky hodí. Před deseti lety, v únoru 2003, stál v rozhodující parlamentní třetí volbě proti Václavu Klausovi univerzitní profesor Jan Sokol. Kandidát vládní koalice ČSSD, lidovců a Unie svobody, vybraný tak trochu v zoufalství, jako ten poslední, co zbyl a byl ochoten do toho jít. Jeho šance oproti Klausovým, které permanentně stoupaly, byly nevelké, zvláště viděno z odstupu. Sokol prostě nebyl autentický kandidát sociální demokracie.

Přesto někomu stálo za to vytáhnout historii Sokolova otce, vyznamenaného za války protektorátní Svatováclavskou orlicí. (Sokolův strýc Jaroslav naopak zmizel, když si pro něj přišlo v roce 1940 gestapo.) Marně se Sokol (narozen 1936) složitou rodinnou historií snažil vysvětlit, když na něj prasklo navíc i to, že v roce 1995 podepsal česko-německou petici Smíření 95 (už ten název!), neměl nejmenší šanci.

Pokud máte pocit, že jsme se za těch deset let příliš neposunuli, máte pravdu: sázka na nacionalismus a předsudky fungují v české politice i v roce 2013 zjevně naprosto spolehlivě.

Volební kampaně určitě nejsou televizní znalostní soutěž a Schwarzenberg s něčím takovým musel počítat. Kdo nesnáší horko, ať neleze do kuchyně. Jen tentokrát budeme kromě vedra muset větrat i silný zápach. Velmi dlouho.

O tom primitivním antikomunismu

Není úplně jasné, čím si v zemi, kde už dvacet let platí zákon o protiprávnosti komunistického režimu, stvrzený navíc jedním z prvních rozhodnutí Ústavního soudu, nabral výraz „antikomunista“ tak nepěkný zvuk. Jako by v tom byl nějaký nebezpečný fanatismus.

Rozmohla se nám na levici taková móda: slovní spojení „primitivní antikomunismus“. Nikdo nikdy nevysvětlil, co přesně to znamená, cítíme ale jistou naději, že existuje i antikomunismus jiný, snad sofistikovanější. Na podrobnosti se ale zeptejte Jiřího Dienstbiera nebo Lubomíra Zaorálka.

Jisté však je, že by se člověk označený za „primitivního antikomunistu“ měl pořádně stydět: zní to skoro jako „primitivní rasista“ - a málem hůř než „primitivní komunista“, což stejně může říci jen - ano, primitivní antikomunista.

Není úplně jasné, čím si v zemi, kde už dvacet let platí zákon o protiprávnosti komunistického režimu, stvrzený navíc jedním z prvních (a podle mnohých i jedním z nejpůsobivějších) rozhodnutí Ústavního soudu, nabral výraz „antikomunista“ tak nepěkný zvuk. Jako by v tom byl nějaký nebezpečný fanatismus - proč v roce 2013, skoro čtvrtstoletí po revoluci, trpět předsudky vůči oddaným příznivcům této myšlenky? Jsou přece vyřízení, určitě už ne nebezpeční, rozhodně méně než třeba neonacisté, protože už je jiná doba, 50. léta už se nemohou nikdy vrátit, na rozdíl od těch třicátých. Kdo tohle nedokáže pochopit, je - ano, správně, primitivní... a tak dál.

Dámy, co pláčou na hrobě masového vraha Gottwalda, a pánové, kteří učili, jak pálit na hranicích obehnaných ostnatým drátem do „narušitelů“, se proměnili v legitimní představitele strany, která si do stanov napsala, že neusiluje o svržení demokracie násilnou cestou, takže jen primitiv může zpochybňovat upřímnost jejich záměrů. Skoro jako v roce 1946. Kdy a jak se to vlastně stalo?

Možná ve chvíli, kdy bylo jasné, že český antikomunismus zprava nemusí být jen „primitivní“ nebo opravdu upřímný (což je pro ledaskoho zleva totéž), ale taky hodně pragmatický. Teď zrovna se antikomunistický boj soustředí na frontě u Ústavu pro studium totalitních režimů - jako kdyby odvolání jednoho ředitele znamenalo návrat někam k 24. únoru 1948. To si jistě nemůže myslet ani premiér Nečas, který minimálně nevkusně vykládá cosi o „levicovém“ puči a přípravě na budoucí vládu ČSSD a KSČM. Ano, taková sestava (jedno v jakém maskování) nám nejspíš od příštího roku vládnout opravdu bude. Zasluhu na tom nebude mít Petruška Šustrová ani dočasná ředitelka Pavla Fóglová, ale právě Petr Nečas a jeho strana. Pokud tedy stále ještě předpokládáme, že tu vlády vznikají na základě výsledků voleb.

ODS nikdy nezakládala svůj étos na antikomunismu, ostatně její otec zakladatel a první předseda Václav Klaus se vždy demonstrativně označoval za „nekomunistu“ a svá léta za normalizace popisoval jako kombinaci odpoledního tenisu a večerního koncertu Jiřího Stivína v Redutě. To na primitivní antikomunismus opravdu nevypadá. Uvnitř ODS se nikdy dvakrát nedařilo někdejší disidentům - a těch pár, které bychom snad mohli označit za autentické „antikomunisty“ (předem se raději omlouváme), už z ODS většinou stejně odešlo: třeba Hana Marvanová, Jana Marcová, Jan Ruml, Stanislav Devátý. Alexandr Vondra sice zůstává, nicméně více než antikomunismu, který mu aspoň lze věřit, se teď věnuje letecké dopravě.

ODS je sice kdykoliv připravena vylézt na antikomunistickou barikádu a bránit zem před nástupem rudých hord, ve stejné chvíli v téže ulici je schopná dohodnout s třídním nepřitelem jakýkoliv kšeft: od prezidentské volby po prodej obecních pozemků. Můžeme se na

to dívat i příznivou optikou: také tahle taktika jistě přispěla k tomu, že se z českých komunistů stali líní překupníci hlasů a dle svého klasika „užiteční idioti“, z nichž se občas zvedá žaludek, ale strach z nich dnes opravdu nejde. Představa, že by po něm členové vyžadovali doslovné plnění volebního programu, musí Vojtěcha Filipa budit hrůzou ze sna.

Jenomže pocit bezpečí před komunisty je velmi individuální záležitost. A „antikomunismus“ je naprosto normální, přirozenou a mnoha lidmi hluboce prožívanou reakcí v zemi, kde vedle sebe stále ještě žijí nepotrestaní zločinci se svými oběťmi. Zpochybňovat to může jen primitiv.

Mých dvacet let s Petrem Nečasem

Analytik Jindřich Šídlo se na rozhovorech a stranických sjezdech s Petrem Nečasem setkával 20 let. Teď rekapituluje, jak se vysoký, hubený jedničkář rychle vypracoval na vrchol, než z něj ještě rychleji spadl do největšího politického skandálu.

Nebudu předstírat, že jsem někdy měl s Petrem Nečasem bůhvíjak blízký vztah. A i kdyby, rozhodně bych se k tomu teď nehlásil, to dá rozum. Jen jsme se dvacet let potkávali a naše rozhovory probíhaly v srdečné atmosféře vzájemného chladného porozumění našim rolím.

Ale stejně cítím povinnost podat svědectví, neboť podle nejrozsáhlejší mediální databáze Newton jsem to byl já, kdo poprvé v celostátních médiích zaznamenal slova Petra Nečase pro historii. Stalo se tak v říjnu 1993. Začátek příběhu.

Kuloáry Poslanecké sněmovny vypadaly před dvaceti lety o dost jinak než dnes. Byly přístupné úplně každému, kdo se do budovy dostal, a ten každý tam mohl třeba vesele kouřit. Dohromady s typicky citlivou rekonstrukcí provedenou ještě na sklonku komunismu to tvořilo dost surrealistickou atmosféru, do níž v týdně těsně před svými jednadvacátými narozeninami dorazil ambiciózní začínající reportér týdeníku Respekt, který se rozhodl odhalit všechna zákoutí chystaného zákona o financování politických stran. Správně tušil, že právě tady leží budoucí neuralgický bod české politiky.

Dobře, kecám. Prostě mě tam poslal šéfredaktor Ivan Lamper. Jedním z autorů zákona byl i řadový (dnes by se řeklo „backbencher“) devětadvacetiletý poslanec ODS Petr Nečas. Nikdy jsem ho předtím neviděl, ostatně nejspíš jako skoro nikdo.

„Nečas? Toho poznáš hned. Vysokej, hubenej, typickej jedničkář, nemůžeš se netrefit,“ zní nakonec ten nejpřesnější popis. Takže když konečně vyjde ze sálu, opravdu se nelze zmylit. Ochotný, zjevně má radost, že je o něj zájem. „Strana, která se ve svém financování dopouští podvodů, si zakládá na velký skandál. Černé fondy se většinou provalí,“ říká moudrou moravštinou a já moudře přikyvuji. Jednou se provalí všechno.

Podzim 1995. Nesmělý mladík po třicítce rychle politicky roste a v září 1995 usedá na ministerstvo obrany jako první náměstek pro oblast umravňování lidovců, kterým ministerstvo patřilo. Ministrem sice tehdy byl jistý Vilém Holáň, úřad ovšem řídil další lidovecký náměstek: perspektivní stranický dorostenec Miroslav Kalousek v modelu „s vousy“. Byly to veselé časy velkého přezbrojování, takový plán na miliardovou modernizaci 335 tanků T 72 patřil mezi nejambicióznější zbrojní projekty dekády - a to nejen v českém měřítku.

Nečas a Kalousek si zjevně nesesdli, docela pěkně to ilustrují popisky k jejich fotkám v jednom z článků v Respektu z roku 1996. „Nečas: Děláte to špatně.“ „Kalousek: To se ještě uvidí.“ Vidělo se. O patnáct let později celý velkolepý projekt modernizace tanků v podstatě ukončili - premiér Petr Nečas a ministr financí Miroslav Kalousek.

Květen 1997. Druhá vláda Václava Klause, která rok předtím ztratila ve volbách většinu a přežívala jen díky dobré vůli Miloše Zemana, se snaží zachránit, co jde. Přiznává, že se v Čes-

ku dost krade, jmenuje dokonce „zmocněnce pro boj s majetkovou kriminalitou“ Augustina Hrbotického a podle staré hokejové pravdy „když to nejde, přeházej lajny“ chystá výměny ministrů.

A vedle Ivana Kočárníka a Vladimíra Dlouhého, dvou symbolů let 1992-1997, oznamuje odchod i ministr vnitra Jan Ruml. Jeho nástupcem se má stát dvaatřicetiletý Petr Nečas, který médiím sděluje vybroušenou větu „buď se na té funkci udělám, nebo oddělám“, která se s ním po zásluze potáhne po zbytek kariéry.

Jak to dopadlo, všichni víme, Nečas si po rozhovoru s manželkou všechno rozmyslel, tak jen pro historii je užitečné zaznamenat, jak si jejich setkání poznamenal tehdejší Rumlův náměstek, dnes komentátor Aktuálně Martin Fendrych v knížce Jako pták na drátě: „Pořád mu někdo volal na mobil. Nesnáším lidi, který s tebou seděj a nevypnou to. «Jeden ten telefon,» řekl mi, «byl jeden člověk, který by chtěl jít na vaše místo.» Zdál se mi sympatickejší, ale bez síly. Kupříkladu neměl na chvíli sílu vypnout toho malýho buzeranta v kapse.»

Léto 2002. Špidlova vláda sestavena, do povodní ještě pár dní zbývá. V newsroomu MF DNES se zpravodajští vlčáci pouštějí po horké stopě dění v ODS, která zrovna prohrála druhé volby za sebou. Takže kdo po Klausovi? Jako první nás samozřejmě napadá loajální vzorňák Nečas, během let opoziční smlouvy jeden z nejdisciplinovanějších stranických hardlinerů a už tři roky místopředseda.

A Václav Klaus sám k takovým úvahám povzbuzuje: «Vždycky jsem si vážil kvalit Petra Nečase, pořád bych ho také hodnotil nejvýše z funkcionářů ODS, ale myslím si, že i tady něco chybí,» říká v rozhovorech.

Vytáčím Nečasovo mobilní číslo, stejné od roku 1996 dodnes. Zvoní to dlouho, nic, zkouším znova, konečně zvedá: «Omlouvám se, ale mám dovolenou, nečtu noviny a nedívám se na televizi,» zní z telefonu hlas, který zní - no, něco mezi absolutní únavou a naprostou odevzdaností. Konec rozhovoru.

Říjen 2002. Klausův konec se blíží, hlásí se první adepti do čela ODS, přesně řečeno jediný: ostravský hejtman Evžen Tošenovský. Jdeme se Nečase zeptat, jestli to přece jen není chvíle pro něj. Pozor, šance - a... Nic. «Jsem člen vedení ODS, které neuspělo v těchto volbách. A mám určitou míru sebereflexe. Moje úvahy se nikdy nepohybovaly ve směru k předsednictví ODS. A tvrdím, že předseda ODS musí sedět pět dní v týdnu tady v Praze. A to já nechci.»

No, a pak se Petr Nečas konečně rozhoupe a kandidaturu oznamuje. Do Františkových Lázní, kde při snídani v hotelové restauraci proplouvají pod nohama hostů zlatí kapři, odjíždí v prosinci jako mírný favorit - a dopadne to jako vždycky. Dohoda Mirka Topolánka s Janem Zahradilem kongres rozhoduje a zjevně posmutnělý Nečas jen bezmocně sleduje, kterak hlasovací mašinerie «generuje náhodná čísla» - jak to sám hořce pojmenoval - tedy stále stejné výsledky pro jeho vítězí soupeře.

Nakonec ho vítězové milostivě zvolí aspoň řadovým místopředsedou. Tváří se jako vždycky. Nějak tak smutně: «Pan senátor Topolánek prostě přesvědčil více delegátů než já, tak to chodí,» říká nám. «Vyhrát mohl jen jeden. Já si podporu získával projevy, svými názory a dostalo se mi tolik hlasů, kolik se mi jich dostalo.»

Listopad 2003. Poklidný nevolební kongres ODS v Luhačovicích. Největší vzrušení vyvolává přátelská oficiální návštěva nového předsedy KDU-ČSL Miroslava Kalouska, příjždějího s poselstvím budoucího spojení. Teď vládne s Vladimírem Špidlou, ale potom klidně s ODS.

Kalousek je vstřícný, přijetí také. Před přílišným nadšením varuje jen pár skeptiků, nebo

těch, co Kalouska znají. «Chci prohlásit, pro někoho možná překvapivě, že vítězství Miroslava Kalouska není naším vítězstvím a neměli bychom propadat iluzi. Neposunuje lidovce blíže ODS, protože jak Cyril Svoboda, tak Miroslav Kalousek mají geneticky zakódován archetyp lidoveckého chování - jít s tím, kdo více nabídne,» hřímá Nečas z tribuny. Když vyjde do foyer, je ale zřejmé, že mezi Kalouskem a Svobodou jistý rozdíl vidí: «Svoboda nám za místo ministra zahraničí podepíše místo koaliční dohody prázdný papír. A kde bude chtít Svoboda tři ministerstva, Kalousek šest.»

Večer se pak potkáme v baru a chvíli vedeme řeči tak nějak o všem. Taky o víceletých gymnáziích, s nimiž Nečas pro mě trochu překvapivě nesouhlasí: izolují od sebe děti příliš brzy, vytvářejí sociální bariéry. Kývu, protože to v tu dobu ještě zdaleka řešit nemusím. «No, a kam chodí vaše děti,» ptám se. «Na víceleté gymnázium. U nás v Rožnově není žádná lepší škola.»

Únor 2005. Premiér Stanislav Gross se už několik týdnů snaží vysvětlit, kde najednou vzal milion na svůj byteček na Barrandově. Nakonec celá veselá historka graduje, když se objeví jakýsi Rod, který půjčil peníze strýci Vikovi, ale směnku koupil Simkanič a ten ji spálil. Jasně, ne?

Příběh dorazí do sněmovny v jednom z těch tehdy naprosto nekonečných temných večerů, kdy Kalousek mučí Grosse, aby odstoupil. Opoziční ODS z toho má srandu, jen tedy asi spousta jejích členů přemýšlí, jak to udělat, aby příště nedošlo na ně. V kuloárech stojí Petr Nečas s Ivanem Langerem, a když slyší poslední vývoj, mají dost co dělat, aby se tvářili dostatečně pohoršeně. Nečas se ale nakonec rozčílí snad i doopravdy. Snad jednou dokonce sklouzne i do nespisovné řeči: «To je přesný, to je celý Gross, ten byt procovskej, průchozí obývací, to může mít jen on! A to je fakt premiér!»

Listopad 2012. Premiér a předseda ODS Petr Nečas má pár dní před brněnským kongresem. Co všechno se v tu dobu děje «za oponou», samozřejmě netušíme, ale teď si to lze dohledat v policejních obviněních.

Jdeme s Petrem Honzejkem za Nečasem na Úřad vlády. «Odkud jste?» ptá se ochranka na vrátnici. «Z Hospodářských novin,» hlásíme. «Cože, z hospodářské kriminálky?»

Premiér je navzdory nelehké vnitrostranické situaci v dobrém rozmaru, zdravíme se tradičními úvodními kurtoaziemi «Vy ještě vycházíte?» «Vy ještě vládnete?» a jdeme na věc. Z dnešního pohledu je to dost zábavné čtení. Premiér ví, že se vyhnáním Věcí veřejných z vlády «váha každého poslance prudce zvýšila», tuší, že «značka ODS je nade vše pochybnost poškozena a je třeba to řešit», a obává se, že někteří jeho kritici «mohou upřednostnit svůj osobní zájem před zájmem značky, za kterou byli zvoleni».

Nicméně, nakonec nás ujišťuje, že všechno dobře dopadne: «Je pravda, že původní vládní většina neexistuje a my se tomu musíme pružně přizpůsobit, aby bylo možné efektivně vládnout.»

Jistě, pane premiére. A nakonec se provalí všechno.

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Porota:

Pavla Holcová, zakladatelka Českého centra pro investigativní žurnalistiku / **Marek Vagovič**, redaktor časopisu .týždeň, šestinásobný vítěz slovenské Novinářské ceny / **Zuzana Wienk**, ředitelka slovenské watchdogové nevládní organizace Aliancia Fair Play

Vítěz:

Tajemné zločiny ve Valdicích

Petr Třešňák (Respekt)

www.respekt.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Literárně výjimečně zpracovaný článek otevírá zásadní téma z minulosti, které připomíná, že historie není uzavřená a nelze za ní udělat tlustou čáru. Přestože popisuje emocionálně silné příběhy, autor nesklouzává do patosu a zanechává ve čtenáři hlubokou stopu. Porota oceňuje kombinaci zdrojů a poctivý přístup při hledání respondentů.

Tajemné zločiny ve Valdicích

Petr Třešňák (Respekt)

Mučení a zabíjení už v Československu sedmdesátých a osmdesátých let nepatřilo k běžné praxi režimu. Až na jeden dům. Dodnes se o něm moc neví. Jeho oběti nikdo nezná a pachatelé nerušeně žijí mezi námi. Rozhodli jsme se oživit zapomenutý příběh a vrátit na mapu českých dějin místo, jehož krutost neměla ve své době obdoby. Místo, které ukazuje, co s lidmi dělá velká moc a jak těžko se hledá pozemská spravedlnost. Třetí oddělení ve Valdicích.

V zámku cely zachrastí klíč a Julius Csányi zbystří. Tetovaný dvacátník, původem slovenský Maďar, není tady na oddělení zvláštního dohledu žádný nováček. Do vězení se původně dostal za ublížení na zdraví – porval se v hospodě –, ale vzpurná povaha jej za mříže přikovala na delší dobu, než očekával. Dvakrát napadl dozorce a jednou se pokusil o útěk, takže se z řadové slovenské věznice postupně propracoval až sem – do nejtvrdšího kriminálu v Československu, na nejtvrdší oddělení v něm. Během šesti let získal dost zkušeností na to, aby věděl, že teď po desáté večer chrastění klíče v zámku nevěstí nic dobrého.

Je konec osmdesátých let a situace v totalitní zemi se začíná zvolna měnit. Venku za zdmi

věznice se mluví o přestavbě a o reformách, zbývají necelé dva roky do chvíle, kdy desetitisíce lidí otevřeně vyjádří vládnoucímu režimu nesouhlas v prohlášení Několik vět. Krátce poté se komunistické impérium zhroutí nadobro. Tady na třetím oddělení ve Valdicích, zvláštní budově postavené stranou bývalého klášterního komplexu, se však nemění vůbec nic. Okna dál zakrývají dírkované plechy, které propouštějí do cel jen minimum světla. V promrzlých podzemních kobkách se netopí, o mizivé přiděly jídla se vězni dělí s potkany. A nečekaná návštěva dozorců na cele má zpravidla předvídatelný důvod.

„Bachaři vešli dovnitř. Byli tři, to si pamatuju,“ vzpomíná někdejší kriminálník v pražské restauraci na čtvrt století staré události. S hlavou stříženou nakrátko, v kožených kalhotách a bohatě tetovanými pažemi pořád působí docela výhrůžně, ačkoli už před pěti lety zpřetrhal vazby s podsvětím a živí se poctivě. Celkem má odsezeno devatenáct let, většinou za rvačky, přestřelky nebo držení zbraní. „Poslali mě ven na chodbu a zůstali na cele s klukem, který se mnou seděl. Chodili za ním takhle často,“ vypráví Csányi. „Slyšel jsem, jak ho strašně tlučou. Nevím, jak dlouho to trvalo, jestli dvacet minut nebo dýl. V takové chvíli člověk nevnímá čas.“

Usrkne černou kávu a z levného tabáku si balí další cigaretu. Má špatnou paměť, po letech strávených na drogách a po kriminálech si jméno svého někdejšího spoluvězně už nepamatuje. Byl prý menší, tak „padesát kilo i s botama“, a na zvláštní oddělení ho přeřadili proto, že obtěžoval manželku náčelníka věznice neslušnými dopisy. To byl také důvod pozornosti dozorců. „Pak vyšli bachaři ven a jeden z nich mi podává cigarety,“ vzpomíná Csányi. „Nevzal jsem si je, na cele bylo zakázáno kouřit. Říkal jsem si – vezmu je, a oni mě rovnou zabijou.“

Julius Csányi vchází zpátky do své cely a v pološeru hledá očima spoluvězně. Pak pochopí důvod nezvyklé pohostinnosti. Okna jsou tady vysoko nad podlahou a z vnitřní strany je kryje masivní mříž. Na ní visí bezvládné tělo s hadrovou smyčkou kolem krku. Na podlahu za ním dopadne paklík cigaret a ozve se hlas dozorce: „Zavolej nás tak za tři hodiny.“ Bouchnou ocelové dveře a zvuk polobotek klapajících o dlažbu pomalu slábne. „Šly na mě amoky, řval jsem, že si snad dělají srandu,“ líčí někdejší kriminálník. „Pak jsem si sedl na postel a kouřil jednu za druhou.“

Valdice ve Valdicích

Tenhle příběh, k němuž se ještě později vrátíme, se ve Valdicích pravděpodobně odehrál na podzim roku 1987. Budova kázeňských trestů, v níž Julius Csányi strávil víc než rok, podobného násilí zažila v minulosti hodně. Dvoupatrový dům s podzemními samovazbami a dvěma patry malých cel na ochozu byl postaven v polovině 19. století a od počátku sloužil pro izolaci nejtěžších delikventů. Za protektorátu si v něm zřídilo vyšetřovnu gestapo, v padesátých letech tady Státní bezpečnost mučila katolické kněze.

Během normalizace jsou Valdice spolu se slovenským Leopoldovem nejtvrdějším kriminálem v Československu. Náčelníkem věznice je jmenován Antonín Kyndl, kovaný komunista, který v padesátých letech působil jako příslušník SNB v lágru v Jáchymově. Vládnoucí režim sem posílá méně politických vězňů než v minulosti, bývalý klášter u Jičina se stává především odkladištěm nebezpečných lupičů, sexuálních deviantů, násilníků a vrahů. Budova kázeňských trestů pak slouží jako takové „Valdice ve Valdicích“, místo, kam soud nebo vedení věznice umísťuje nezvladatelné, nebezpečné či jinak nepohodlné vězně. Důvody k ubytování tady jsou různé – najdeme tu agresivní psychopaty, kteří napadají ostatní, útekáře, ale také lidi, kteří si příliš stěžují, odmítají dozorcům nebo neplní pracovní normy.

Většinu osazenstva třetího oddělení, jak zní nový administrativní název, tvoří víckrát trestaní kriminálníci. Opovrhovaní a nedůvěryhodní desperáti z okraje společnosti se samozřejmě po návratu na svobodu nehrnou k tomu psát o dění ve věznici zprávy pro Svobodnou Evropu,

obvykle se brzy propadají do dalšího kolotoče zločinu a trestu.

O „domě hrůzy“, jak třetí oddělení překřtil jeden z mála politických vězňů, kteří jím od počátku sedmdesátých let prošli, historik Milan Hübl, se tak venku za vězeňskou zdí mnoho neví. I v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století tu přitom panují poměry srovnatelné s velkým terorem padesátých let: každodenní bití, záhadné sebevraždy vězňů, hlad a zima. Když se na fotografiích z revolučních Valdic v roce 1989 objevuje vyvěšený transparent „Zrušit II. odd.“, jen málokdo z obyvatel čerstvě svobodného Československa tuší, o čem je řeč. „A tohle se nezměnilo dodnes,“ myslí si Ivan Růžička, někdejší vězeň, který se během revoluce stal hlavním mluvčím kriminálu. „Když lidem vyprávím o tehdejších Valdicích, nechtějí mi věřit.“

Rodina

Ať už se člověk „za plechama“, jak se mezi vězni kázeňské budově kvůli pobitým oknům říká, ocitl z jakéhokoli důvodu, seznámení s pravidly obstarává přivítací rituál. „Bachaři každého vítali výpraskem v přijímací kanceláři,“ vzpomíná Jiří Wolf, další z nemnoha politických vězňů, který se sem dostal koncem sedmdesátých let. „Vězeň se musel vysvléct donaha a ohnout do pravého úhlu. Jeden dozorce mu sedl rozkročmo kolem hlavy a druhý ho mlátil silným koženým opaskem přes zadek a záda. Cikáni dostávali dvacet ran, běloši patnáct. Každý si musel sám počítat a kdo se spletl, začínal znovu. Kdo se bolestí pomočil, musel všechno ze země slízat. Také jsem lízal vlastní chcanky.“

Bití obušky a předváděcími řemínky je tady na denním pořádku. Další oblíbenou formou trestání vězňů je pak tzv. lešťák, těžká bedna s připevněnými kartáči, jimiž se leští podlaha. Dozorci si na ni sedne a vězeň musí náklad tlačit po chodbě sem a tam, dokud nepadá vyčerpáním. „Byli to sadisti,“ vzpomíná na své zážitky s bachaři třetího oddělení Julius Csányi. „Na cele jste si nesměl sednout, to by vás okamžitě tloukli. Takže celý den chodíte sem a tam, večer padáte únavou. Okamžitě usnete a v noci vám najednou skočí na hlavu rozzuřený policejní pes s košíkem. Nedovedete si představit, jaké to jsou rány.“

Velkou roli v chodu třetího oddělení hraje alkohol. Slouží tu stálá sestava dozorců, k níž se přidávají v rámci směn kolegové z jiných částí kriminálu a berou to jako příležitost k povyražení. „Oni tam strašně chlastali a pak mlátili mukly pro zábavu,“ popisuje revoluční mluvčí Ivan Růžička své zkušenosti. „Tam na třetím se všichni chovali nejhůř, i bachaři, kteří by si to jinde nedovolili.“

Socialistické vězeňství dává odsouzeným možnost si na chování příslušníků Sboru nápravné výchovy stěžovat, navenek má své formální postupy kontroly. Jenže realita je jiná. Valdičtí bachaři jsou jako jedna rodina. Bydlí ve stejné vsi, chodí do stejné hospody, ve věznici pracují jejich rody po generace. Vždycky se navzájem podrží. Milan Janča, další politický vězeň, se zkusil ohradit proti zacházení dozorce Vlastimila Michálka. „Stříkal mi kasr do očí, podrážel mi spoutanému nohy na vycházce a hlavně mě často vši silou kopal do kostrče,“ vypráví bývalý disident, který už léta žije v Mnichově a zdravotní následky pobytu ve Valdicích si nese dodnes.

Záznam o prošetření Jančovy stížnosti z 28. listopadu 1977 dobře ilustruje, jaké byly šance dovolat se pomoci. „Ve své výpovědi se snažil příslušníka hrubě pomluvit, že ho mlátí obuškem a pěstmi, že mu podráží nohy, což se nezakládá na pravdě,“ konstatuje prošetřující kapitán Švéda. „Jde o odsouzeného psychopata, který nenávidí socialistické zřízení a příslušníky SNV. Použití mírnějšího prostředku považuji za oprávněné.“ Výsledek stížnosti – patnáct dnů samovazby pro stěžovatele.

Třetí oddělení se během normalizace stává postrachem celých Valdic. A nejen kvůli fyzickému týrání. Dům hrůzy skrývá ještě jednu hrozbu: pro někoho z něj nevede cesta zpět.

Magorova modlitba

„Prosím tě, Bože, nenech zabít Honzu Staňka. Prosím tě, pokud ho zabijí, přijmi ho do svého království bez výhrad.“ Kdo četl básně Ivana Martina Jirouse z valdické věznice, nemohl přehlédnout tuhle modlitbu, v níž básník naléhavě prosí Boha o záchranu muže, který je „zbit v předpekli“. Staněk – v jiné Jirousově básni charakterizovaný jako „hráč a zloděj“ – se s duchovním otcem českého undergroundu seznámil ve valdické cele. Spřátelili se a Jirous pak svému kamarádovi čas od času recitoval na vězeňském dvoře poezii.

Jsmo o čtvrt století dál ve sněhem zakryté a zpola vylidněné vesnici v polích nedaleko Žatce. Kouřící komín nad jedinou obyvatelnou místností vyhořelého statku na kraji vsi dává tušit, že Jirousovy modlitby byly vyslyšeny. Jan Staněk přežil.

Někdejší žižkovský zloděj otevírá dveře a hned v úvodu návštěvu informuje, že má za sebou náročnou noc. Včera se rozešel s družkou a celou noc propil. „Pořád žiju divokej život,“ pokývá muž hlavou a z dřevěné krabice nabírá do papírku tabák, „i když už dávno nekradu, dneska rozebírám vyřazený motůrky a prodávám měď.“ „No,“ dodává po chvíli, „já bych i krad – ale všude jsou alarmy.“

Léta života na společenském dně se na kondici potetovaného šedesátníka podepsala, přesto není těžké pochopit, proč si Ivan Jirous tohohle chlapíka ve věznici zamiloval. Jan Staněk je živočišný sympaťák, v němž se charisma snoubí s jistou plebejskou hrdostí. Když vzpomíná, jak v roce 1975 „udělal kasu“ na ministerstvu kultury a dva roky si užíval nakradených sto třiceti tisíc, což byla tehdy obrovská suma peněz, zní to skoro romanticky. Pak ho ale chytili a šel – už podruhé – sedět do Valdic. Romantika skončila. Svůj trest si odpýkával na běžných odděleních, ve velké cele pro desítky vězňů se v polovině osmdesátých let seznámil s disidenty Ivanem Jirousem a Jiřím Gruntorádem. Odseděl si devět let a problémy se mu většinou vyhýbaly. Až do jednoho lednového rána roku 1987, pouhé dva měsíce před výstupem.

Coby zkušený valdický mazák si tehdy pořídil civilní trenýrky, což bylo sice porušení předpisu o povinném nošení erárního prádla, ale u vězňů na konci trestu se vcelku tolerovalo. Dozorci Petr Plodek, který Staňka v modrých trenkách nachytil, měl však přísnější pohled na věc. Plodek většinou nesloužil na třetím oddělení, přesto ve vzpomínkách vězňů patří k nejhorším valdickým dozorcům, ostatně po revoluci právě na něj mířilo nejvíc stížností a podnětů k vyšetřování. „Řek mi, ať se sbalím, že půjdu na samovazbu,“ vypráví Staněk. Když si balil „kouli“, jak se osobním věcem zabaleným do deky říkalo, oba muži spolu na cele osaměli. Stáli tváří v tvář v úzké uličce mezi palandami.

„Dal mi ránu pěstí,“ líčí Staněk. „Myslel jsem na to, že jdu za chvíli domů, tak jsem se snažil předstírat lítost, abych si to nezkazil. To byla chyba, dráždilo ho to.“ Přišla druhá rána a po ní třetí. Vězni se zatmělo před očima a něco se v něm zlomilo. „Najednou mi bylo všechno jedno. Natáh jsem Plodkovi pěstí, že odletěl několik metrů a zůstal ležet pod umyvadlem. Pak jsem na něj skočil a ztlouk ho do krve.“

Za pár minut oddělení ječí alarm, který kdosi zmáčkl, a odsouzený zmateně běhá po prázdné chodbě mezi celami. Není kam utéct. Na místo přibíhá pohotovostní komando, muži vyzbrojení dlouhými bílými obuškami. Táhnou Staňka do uzavřené místnosti a tam začíná výprask. „Řezali do mě tak, že by mě určitě zabili, a nebyl bych první ani poslední,“ myslí si někdejší vězeň. „Zachránilo mě to, že jsem v jednu chvíli začal dělat mrtvého.“

Bezvládné tělo vlečou bachaři přes vězeňský dvůr na třetí oddělení. Staněk přichází k vědomí po pár hodinách v podzemní samovazbě, odkud se dlouho nepodívá ven. Za napadení Petra Plodka dostane tři roky kriminálu navíc. „Zuby jsem měl vražené dozadu a pořád jsem si je narovnával, aby mi nevypadly,“ vzpomíná na probuzení. „Oči slepené hnísem, ty jsem si každý ráno musel roztrhnout. A deka mi vždycky přes noc zarostla do mokvajících kůže,

takže jsem ji musel strhnout. Ale přežil jsem. Hodně lidí takový štěstí nemělo.“

Souložit už nebudeš

Není snadné ho najít. Za poslední léta se několikrát stěhoval, změnil si jméno a svou adresu úzkostlivě tají. Tam, kde sousedé zjistili jeho pravou totožnost, dlouho nevydržel. Odpor a strach jsou příliš velké a nepomáhá ujišťování lékařů, že už není nebezpečný. V paneláku na sídlišti jednoho severomoravského města, kde bydlel ještě před rokem, se zkusíme ptát sousedů. Používáme nové jméno, ale podsaditý třicátník u domovních dveří ví hned přesně, o koho jde. „Myslíte Straku? Toho vraha?“ říká s neskrývaným zhnusením. „Tak ten už tu naštěstí nebydlí.“

Jiří Straka, známý jako spartakiádní vrah, vyděsil českou veřejnost v roce 1985 sérií znásilnění a vražd žen. Protože nebyl plnoletý, unikl trestu smrti. Podruhé pak způsobil rozruch, když byl v roce 2004 propuštěn z psychiatrické léčebny na svobodu a hojně se diskutovalo, zda může ještě někomu ublížit. Jen málo se však ví o tom, co se dělo v mezích – především poté, kdy byl po vynesení rozsudku převezen z vazební věznice na novou adresu. Třetí oddělení ve Valdicích.

„Vím, že udělal hrozný věci, ale musím říct, že ho mám dneska svým způsobem rád,“ přemýšlí Julius Csányi, který se tady s Jiřím Strakou potkal. „Ten kluk si za to neuvěřitelně vytrpěl.“ Do budovy kázeňských trestů se odsouzený vrah dostal v sedmnácti letech a okamžitě se stal středem zájmu. To se sexuálním deviantům ve věznicích stává odjakživa, tady hrál ovšem roli i věk. „Bachaři si rádi vybírali slabší kusy,“ vysvětluje Jan Staněk, který Straku také poznal, „a on patřil za plechama k nejmladším.“ Podle svědectví pamětníků se hlavními mučiteli spartakiádního vraha stala dvojice obávaných dozorců osmdesátých let Jan Satrapa a Jiří Jonáš. „Pravidelně ho ztloukli do bezvědomí a pak hodili na celu,“ vypráví Csányi, „jednou jsem viděl, jak ho na chodbě dobili, skákali po bezvládném těle jako opice a kopali ho do varlat.“ Podle tvrzení dalších vězňů dozorci nutili Jiřího Straku pít vlastní krev a moč, navzájem se bít řetězkovými pouty se spoluvězněm nebo ho polévali vařící vodou z konvice.

On sám v minulosti médiím řekl, že se ho bachaři pokusili oběsit a vykastrovat. „Jednou, když si mě vzali do parády a mlátili mě, mi jeden řekl: ‚Žiješ, ale souložit už nebudeš.‘ A nakořpal mi přirození tak, že jsem měl bolesti. A to vlastně utvrdilo to moje rozhodnutí podrobit se kastraci,“ vyprávěl v pořadu České televize Reportéři.

Dozvědět se o třetím oddělení víc od něj samotného dnes bohužel nelze. Po delším hledání se nám sice podařilo třiačtyřicetiletého muže najít, ale rozhovor – jako v posledních letech pokaždé – odmítl: „Je to součást minulosti a já už se k ní nechci vracet.“

Konec příživníka

Osud spartakiádního vraha ukazuje, že násilí v tajemném domě necelých sto kilometrů od Prahy s blížící se revolucí neustávalo. Naopak. Jak osmdesátá léta postupují, sílí ve valdicke věznici ještě jeden zlověstný fenomén. Na třetím oddělení už dlouhá léta přebývá několik zoufalých mužů, které tu vězeňský systém de facto drží na doživotí, ačkoli původně dostali třeba jen dva roky za vykradenou trafikku. Okresní soud v nedalekém Jičíně jde správně věznice prakticky ve všem na ruku, vězni nemají žádnou šanci se bránit. Bachařům stačí si cokoli vymyslet nebo využít nějaký z účelových socialistických paragrafů.

Odsouzený zloděj Miroslav Kondr takhle například dostane u soudu rok vězení navíc za to, že je ochotný svědčit proti dozorcovi Plodkovi, který zbil jednoho vězně – Plodek ho zažalu-

je za „útok na veřejného činitele“ a vyhrává. Ladislavu Jelínkovi, který šel do vězení za to, že ukradl kolo a pětkrát odešel z restaurace bez placení, se natáhne trest na osm let a nakonec ho najdou v cele třetího oddělení oběšeného. Příklady je spousta, ale vůbec nejlépe děsivou povahu valdického soukolí vystihuje případ vězně Miroslava Králíka.

Do kriminálu se introvertní blondýn dostal v roce 1976 v pouhých jednadvaceti letech, protože neměl stálé zaměstnání. V řeči socialistického práva šlo o paragraf příživnictví, jeden z oblíbených nástrojů k potírání lidí, kteří se nechtěli přizpůsobit režimu. Ve vějíři komunistických paragrafů to byl lehčí trestný čin, jež si odsouzení odpýkali v relativně mírných věznicích. Králík byl ale paličatý podivín, který odmítal se svými vězňiteli spolupracovat, často jim nadával a především zatvrzele odmítal pracovat – což bylo tehdy v kriminále povinné. „Prostě říkal, že na bolševiky makat nebude,“ vzpomíná Jan Staněk, jenž s Králíkem nějaký čas seděl na cele.

Důsledky byly tragické. Pohled do Králíkova vězeňského spisu, který je dnes uložen v Národním archivu v Praze, ukazuje, že rebelující vězeň byl za mřížemi znovu a znovu zavírán na samovazbu a navíc celkem devětkrát odsouzen – jednou za fyzické napadení, jinak za nadávky dozorcům a maření úředního rozhodnutí odmítáním práce. Z mírnějšího vězení se tak velmi brzy propočoval až na třetí oddělení ve Valdicích. A původní dvouletý trest se mu protáhl na patnáct let.

„Na cele č. 103 nás začal odsouzený urážet hlasitými nadávkami, že jsme gestapáci, buzeranti a zkurvysyni. Když od tohoto jednání neustoupil ani po opětovné výzvě, použil ppor. Šepek služební obušek v míře nezbytně nutné,“ popisuje služební záznam z července 1982 jeden z mnoha Králíkových dnů na třetím oddělení. „Bachaři ho nenáviděli a strašně ho týrali,“ vzpomíná Jan Staněk. „Nedali mu třeba několik dnů najíst a pak dostal chleba namočený do vody, z čehož se samozřejmě za chvíli podělal.“

Teror a léta života na miniaturní cele si vybraly svou daň. Koncem osmdesátých let začal mít Miroslav Králík těžké psychické problémy, přestal mluvit a komunikovat s lidmi. V létě roku 1988 přivolaný psychiatr konstatuje, že odsouzený pro svůj psychický stav není schopen vykonávat práci navlékání skleněných perlí. Našli ho v září 1989 mrtvého v cele pod umyvadlem. Jako oficiální příčinu úmrtí vězeňský lékař uvedl selhání srdce – bylo mu třicet čtyři let.

Od té doby je nemám

Jen dva měsíce po jeho smrti se na chodbách třetího oddělení začíná šuškat, že se v Praze něco děje. Z vězeňského rozhlasu, který každý večer z amplionů vysílá hlášení a ideologické pořady, se náhle ozývá jméno Jana Staňka – má se připravit, půjde do velké kulturní místnosti na první oddělení. Když pro něj dozorci přijdou, poprvé po třech letech opouští dům hrůzy. Podle zvyklostí půjde na medvěda, tedy se spoutanýma rukama přicvaknutýma k pasu. Přecházejí vězeňský dvůr a eskorta vchází do kulturní místnosti. Končí listopad 1989, hala je plná lidí, v čele sedí zástupci Občanského fóra – Petr Uhl, Martin Mejstřík, zmocněnkyně pro vězeňství Jiřina Voňková. Stovky spoluvězňů hledí na vyzáblého muže ve dveřích, který strávil většinu posledních dvou let v podzemní kobce. Je pro ně hrdinou. Byl to on, kdo seřezal nenáviděného bachaře Plodka, a proto byl vybrán jako revoluční mluvčí za nejtemnější část věznic.

„Staněk pouta dolů!“ zakřičí kdosi. Přidávají se další. „Staněk pouta dolů!“ Dozorci nechápavě stojí. Vedou jednoho z nevyzpytatelných obyvatel oddělení zvláštního dohledu. Muže, který poslední tři roky neopustil celu nespoutaný. Nejsou zvyklí, aby jim vězni nařizovali, co mají dělat. Jenže brzy je jasné, že doba se změnila a tohle nepůjde zastavit. „Staněk pouta dolů!“ duní sálem ohlušující skandování. Eskortu váhavě odemyká řemínek na vězňově zápěs-

tí.

Je únor 2013, dvacet tři let od té chvíle. Jan Staněk od začátku novinářské návštěvy vzpomíná jen vestoje. Prý už se v životě naseděl dost. Teď poprvé klesne do křesla. „Byl to nejkrásnější moment mého života,“ říká pohnutě. „Sundali mi pouta a od té doby je nemám.“ Starému kriminálníkovi se zlomí hlas a usedavě pláče.

Šlechtici a ti druzí

Revoluce vtrhla do Valdic a násilí na třetím oddělení okamžitě ustalo. Vedení věznice se vyměnilo, začaly se chystat prověrky dozorců. Ti nejsurovější se stáhli, někteří byli rychle přerazeni mimo dosah vězňů.

Než se ale dostaneme k porevolučnímu pokračování, stojí za to položit si otázku, proč se vlastně krutý systém v budově kázeňských trestů zrodil a udržel. Husákova normalizace byla sice totalitou, na druhou stranu éru brutálního mučení mělo Československo už za sebou. Když se zeptáte pamětníků, proč je dozorci mlátili, obvyklá odpověď zní – z rozmaru, z pocitu nadřazenosti, z povýšenosti. „Byli to šlechtici,“ vystihuje to na jedné dobové nahrávce z roku 1990 odsouzený s přezdívkou Belmondo.

Chování ke slabším evidentně souvisí s tím, jakou hodnotu jim společnost přisuzuje. A na třetím oddělení rozpor mezi oběma stranami nemohl být větší: příslušníci Sboru nápravné výchovy byli většinou příkladní komunisté, kriminálníci, kteří se pracovali až sem, naopak naprostý odpad společnosti. „Postoj bachařů se projevoval už oslovením, běžně vám říkali zmrde nebo zkurvysynu,“ vypráví Ivan Růžička.

Více než deset bývalých vězňů, jejichž svědectví se nám podařilo získat, je pevně přesvědčeno, že předrevoluční dozorci minimálně několik odsouzených ubili a pak smrt fingovali jako sebevraždu. V kázeňské budově se každý zvuk rozléhal, takže všichni dobře věděli, kdy a kdo dostává výprask. „Když jste se pak ráno dozvěděl, že se ten mlácený člověk oběsil, bylo to jasné,“ vysvětluje Staněk. Ivan Růžička ho doplňuje: „Tehdy se bachaři vůbec netajili tím, že vás mohou zabít.“

Málokdo ovšem viděl vraždu na vlastní oči. Výjimkou je Julius Csányi v případě, který jsme popsali v úvodu textu. Tuhle smrt se však nepodařilo dohledat v archivech – v době, kdy Csányi ve věznici pobýval, valdická kniha zemřelých neeviduje žádné podobné úmrtí. Nemusí to ještě nic znamenat – v knize chybí například také záznam o prokazatelné smrti vězně Františka Černého z března 1973, jemuž dva dozorci na třetím oddělení způsobili obušky smrtelné zranění. Jde o jeden z mála případů, kdy se bachaři během normalizace dostali až před soud, byli ale osvobozeni.

Pamětníci třetího oddělení považují vraždy spáchané bachaři za jistou věc, prokázat je však není jednoduché. Část kriminálníchků si může vymýšlet nebo přebírá informace z druhé ruky, vězni se samozřejmě napadali i mezi sebou. Poměry ve věznici byly navíc natolik otřesné, že tu skutečně docházelo k řadě sebevražd bez pomoci dozorců. Rozlišit je po letech s jistotou prakticky nelze.

Většina důvěryhodných svědků má ovšem v paměti stejná jména mužů, jejichž sebevraždy byly prý jen dodatečným krytím bachařského násilí. „Moravanský, Zubko, Kordanič, Jelínek, tyhle všechny ubili bachaři ve Valdicích a pak je oběsili,“ vypočítává přesvědčeně Jan Staněk. Stejná jména a několik dalších se objevila také v roce 1990 na pietním památníku, který v prostorách vycházkové klece u třetího oddělení vytvořil sochař Jiří Sozanský. „Napsali je tam tehdy sami vězni,“ říká umělec.

Bez cizího zavinění

K většině jmen obětí jsou ve slovenských a českých archivech k nalezení jejich osobní spisy. Dokumentaci vedlo vedení věznic, takže samozřejmě oficiální závěr úmrtí zní vždy „bez cizího zavinění“. Pozorná četba nicméně pochybnosti vyvolává. Tak třeba mladý slovenský Rom Julius Zubko, který byl podle rozšířeného mínění vězňů v březnu 1981 umlácen za neposlušnost na třetím oddělení bachařem Jaroslavem Šrédlem, skutečně v době svého oběšení nebyl v dobrém fyzickém stavu. Pitevní zpráva konstatuje mimo jiné krvácení do ústní sliznice, krevní výrony na ledvinách, krevní výrony v měkkých lebečních pokrývkách, otok mozku, krvácení do svaloviny zad, levého ramene, paže a hýždě.

Podobně znejistující jsou i další spisy. Recidivista Odon Kordanič se v červnu 1988 uškrtil sám páskem – utáhl si ho na krku a druhý konec zůstal volný. Je takový způsob sebevraždy představitelný? Miloš Potoček v červenci 1984 spolkl zavírací špendlík, aby se dostal do nemocnice, ale na rentgenu lékař nic nenašel, takže mu nevěřil. Potoček zemřel o pár dní později na vnitřní krvácení. Zmíněný Miroslav Králík skonal údajně na zástavu srdce ve čtyřiatřiceti letech. A nejpodivnější smrt: veterán třetího oddělení Josef Železný, který tu strávil skoro sedm let, se oběsil odpoledne 4. ledna 1990, tedy v čase, kdy se poměry ve Valdicích uvolnily a probíhala Havlova amnestie. „Znal jsem ho dobře, byl to člověk, kterej se o sebe staral. Ten chtěl žít – a najednou visí?“ říká Jan Staněk. Podle rozšířeného mínění Železný zemřel proto, že o minulosti třetího oddělení věděl příliš mnoho.

Pohled do archivů ukazuje ještě jednu podivnou okolnost: u tří posledních sebevražd figuroval vždy stejný spoluvězeň na cele, jistý Miroslav Landa. Vzhledem k tomu, že kázeňskou budovu obývalo tehdy kolem stovky vězňů, je to zajímavá náhoda. „Všichni jsme si mysleli, že v tom jede s bachaři, ale dokázat se to nedá,“ shrnuje Ivan Růžička.

Dokázat z valdické minulosti cokoli se zdá mimořádně obtížné. Těsně po revoluci, kdy vězni sepsali obrovské množství stížností na dozorce, se rozbíhá vyšetřování. Vzniká dokonce zvláštní skupina vojenské prokuratury, která prošetřuje přes šedesát valdických bachařů kvůli chování před revolucí. Část z nich je časem i obviněna ze zneužití pravomoci veřejného činitele. Ovšem kauza se táhne mnoho let a postupně se drobí na spoustu dílčích případů, jež si mezi sebou přehazují jednotlivá státní zastupitelství. Někteří bývalí vězni si vymýšlejí nebo protiřečí, spousta z nich po letech nepřijde svědčit.

Vyšetřovatelé z logiky své práce už neřeší hrůzný celek, ale jednotlivé kopance a facky, k jejichž prokázání často chybějí svědci či důkazy. Kdo kdy koho bil a kdo to může dokázat? Bývalí dozorcí mají šikovné právníky a najít trhliny ve vzpomínkách společenských outsiderů není tak těžké.

Šest let po revoluci je kauza Valdice uzavřena. Většina trestních stíhání je zastavena, několik málo případů sice dojde až k soudu, ale výrok „vinen“ si nakonec z předlistopadových dozorců nevyslechne ani jeden.

Pán zeleně

Když předposlední březnové úterý roku 2009 schvalovalo valdické zastupitelstvo na pravidelné schůzi druhý bod svého programu, jeden muž hlasoval proti. V zastupitelstvu působí už třetí volební období a obvykle se jeho názor nevymyká většině. V obci je to známý a oblíbený občan. Od začátku devadesátých let, kdy skončil ve státních službách, hledal nové uplatnění a našel jej v péči o zeleň. Nejprve vedl zahradnictví a prodával květiny a sazenice. Časem povýšil a dnes pracuje jako vedoucí veřejné zeleně v Technických službách města Jičína. Muž s pověstí pracovitého šéfa má pod sebou sedmnáct zaměstnanců. „Copak mu chce-

te?" ptá se kolegyně, když jeho kancelář nacházíme zamčenou. „Potřebujete pokácet strom?" Aniž by čekala na odpověď, zvedá telefon a ochotně domlouvá schůzku. „Bude tu do dvaceti minut."

Ono hlasování, v němž zahradnický šéf jako jediný zvedl ruku proti, se týkalo stavby pomníku politickým vězňům valdické věznice. Bronzová socha připoutaného vězně, na nějž doráží policejní pes, měla stát před vchodem do kriminálu – a skutečně tam nyní stojí. Rozladěný zastupitel se během rozpravy vyjádřil, že mu „památník připadá nadnesený, spíše by se v dnešní době měla projevit skromnost". Chtělo by se dodat, že neskromný byl spíš tento protest. Žádný jiný zastupitel než Jan Satrapa totiž nemohl z vlastní zkušenosti lépe vědět, že ve srovnání se skutečným týráním tenhle památník „nadnesený" opravdu není.

Jak je vidět, jeden z obávaných dozorců třetího oddělení se dokázal po revoluci uplatnit v lokální politice a městských službách a minulost zamést pod koberec. Ani Satrapovi spolupracovníci dnes většinou netuší, co správce jičínské zeleně dělal před rokem 1989 v podzemních samovazbách. Mohutný muž přijíždí do své kanceláře, a když zjistí, že návštěvě nejde o kácení stromů, ale o výkon dávné služby, viditelně znervózní. „Proč o tom chcete mluvit, to je snad uzavřená věc," namítá Jan Satrapa chvějícím se hlasem. Do valdické věznice nastoupil prý někdy kolem roku 1976 a na třetím oddělení sloužil celkem osm let. Že by v té době bil vězně, vylučuje. „Samozřejmě, nějaké zákroky byly, ale všechno podle zákonů," trvá na svém. „Přece probíhalo vyšetřování a nic se neprokázalo."

Podle Jana Satrapy se valdičtí dozorcí stali obětním beránkem převratu v roce 1989. „Tehdy byl tlak někoho pozavírat, a tak Petr Uhl a Dagmar Burešová říkali vězňům, říkejte si, co chcete, všechno vám projde," vysvětluje. „Vězni na nás byli domluvení." O moc dál se v rozhovoru se zastupitelem Satrapou nedá dostat. Některá jména mrtvých ze třetího oddělení zná, ale neví vůbec nic o tom, jak dopadli. Jiřího Straku na třetím oddělení zažil, nikdy mu však neublížil. „Kolegové se na něj jen chodili dívat jako na odstrašující příklad z morálního hlediska." Na konci Jan Satrapa prohlásí, že podobná štvance na nevinné lidi už tady jednou byla – když během pražského jara stíhali dozorce z padesátých let.

O pár kilometrů dál v Sobotce nacházíme jeho bývalého parťáka Jiřího Jonáše. Je v invalidním důchodu po třech infarktech. „Všechna obvinění proti nám jsou vymyšlená," sděluje ve dveřích svého domku. „To starší vězni naváděli ty mladší, ať říkají takové věci, dávali jim za to tabáček." Po chvilce hovoru se panu Jonášovi začne dělat špatně od srdce, takže schůzka končí.

Petr Plodek žije na sídlišti v Jičíně a rozhovor odmítá rovnou do domovního zvonku. Posledním pokusem promluvit si s muži, kteří v budově kázeňských trestů nosili uniformu, je pak návštěva Vlastimila Michálka. Čtyřiašedesátiletý penzista pracoval ve věznici až do roku 2003, teď bydlí ve Valdicích přímo naproti bývalému třetímu oddělení. Je brzké odpoledne a nacházíme ho v početné společnosti přátel v místní restauraci Gól. Rozhovor se od začátku nevyvíjí dobře. Michálek sice nedůvěřivě přitaká, že na oddělení sloužil, ale zmínka o porušování lidských práv ho evidentně rozdráždí.

Když padne otázka, zda někdy kopal vězně Milana Janču do kostrče, bývalý dozorce začíná zuřit. „Teď jste mě teda nasral," vstává rázně od stolu a vrací se ke své společnosti. „Ten mě teda nasral, prý jestli jsem netýral na třetím nějakého vězně," křičí cestou. „Teď si dám kořalku a všechno to tady rozmlátím." Ostatní hosté se za chvíli přidávají. „Táhněte do hajzlu, tady nemáte co dělat," ozývá se od štamgastského stolu. Atmosféra houstne. Je čas odejít.

Zpátky na třetím

Je chladné zimní dopoledne a ředitel Jiří Mach vede návštěvu přes vězeňský dvůr. Pod okny cel se válejí nedopalky, prázdné pet lahve a listy z pornočasopisů. Kostel se svatým Hugem a labutí, která Ivana Jirouse inspirovala k názvu pro sbírku tajně zde sepsovaných básní, se právě opravuje.

Jiří Mach nastoupil do Valdic před dvěma lety po velké přepadové kontrole, jež mezi vězni odhalila drogy, zbraně a mobilní telefony a stála křeslo bývalého ředitele. Mach, který má pověst schopného manažera z předchozího angažmá na Mírově, cestou vypráví o změnách, jež zavádí. Posílil komunikaci vychovatelů s odsouzenými, domluvil práci pro doživotní trestance, postavil jídelnu, takže si tisícovka mužů nemusí nosit jídlo do cel. Snaží se prý o větší otevřenost, a tak po nějaké době vyjednávání kývl i na nezvyklý novinářský požadavek – navštívit nejprísněji strážný sektor, jaký v českém vězeňství najdeme.

Zachrastí klíče a ocitáme se uvnitř. Masivní dveře cel, dlažba na podlaze, nezaměnitelné vysoké okno, na nějž podle legendy jeden z odsouzených před bachaři utekl a oni na něj s obuškami dole čekali, dokud nespádl. Bývalé třetí oddělení je dnes po částečné rekonstrukci, ale tísnivá atmosféra zůstala. Porevoluční prověrky strážných se ve Valdicích nedělaly příliš důkladně, takže řada dozorců, obviňovaných z násilí, pracovala v kriminále ještě deset i patnáct let po listopadu.

Účel budovy se vlastně nezměnil. První patro obývají odsouzení na doživotí, jmenovky na kabátech připomenou známé mediální kauzy – jeden ze zimníků patří například heparinovému vrahovi Petru Zelenkovi. V horním patře pak vykonávají trest nebezpeční vězni, kteří jsou agresivní vůči ostatním. Pouta zavěšená na dveřích naznačují, kdo nesmí ven s volnými rukama – teď už je to jen pár urostlých a impulzivních chlapů, zdaleka ne všichni. „Možné násilí příslušníků vůči odsouzeným se pečlivě hlídá,“ vysvětluje rozhodně ředitel Mach. „Mám takovou zásadu, že pokud se mnou chce jakýkoli odsouzený osobně mluvit, maximálně do týdne si na něj udělám čas. A když si stěžuje, nechám to prošetřit.“

To je rozhodně uklidňující zpráva. Scházíme do suterénu, nejtemnější části někdejšího třetího oddělení. Samoty, jak se malým celám říkalo, znamenaly zimu, hlad a společnost potkanů, jež si někteří vězni ochočovali pro zábavu a jiní je jedli v naději, že dostanou žloutenku a na chvíli si odpočinou v nemocnici. Dnes jsou zrušené, nahradil je sklad drogerie, malá tělocvična a místnost pro návštěvy.

„A co to vlastně píšete?“ ptá se Jiří Mach. Pak chvíli poslouchá starý příběh o násilí, mužích uvězněných v soukolí kázeňských trestů, záhadných úmrtích. „Možná je to tím, že jsem tady krátce, ale nikdy jsem o tom neslyšel,“ zavrtí hlavou. „Tady ve Valdicích o něčem takovém nikdo nemluví.“

Nominace:

Série článků Tajemná krabička losovala zakázky za miliardy

Vojtěch Blažek (Hospodářské noviny)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje důslednost, s jakou autor sleduje personální vazby v závažné kauze s obrovským dopadem na veřejné finance a věnuje se jí až po soudní rozhodnutí. Komplikované téma přitom podává čtivě, srozumitelně a s nadhledem.

Série článků Tajemná krabička losovala zakázky za miliardy

Vojtěch Blažek (Hospodářské noviny)

Zakázky za miliardy losovala tajemná krabička

HN objevily další příklad podezřelého výběru vítězů veřejných zakázek

Nenápadná černá krabička s displejem a třemi knoflíky až do loňska určovala, kdo si sáhne na miliardy z veřejných financí. Bylo to losovací zařízení využívané společností Allowance, jednou z největších na trhu, která pro města a úřady organizuje na klíč soutěže.

Jenže jak ukázalo pátrání HN, existuje vážné podezření, že soutěže nemusely být férové. Předně jen pár zasvěcených dodnes ví, jak vlastně zařízení fungovalo: organizátoři soutěží vždy úzkostlivě tajili, jaký program krabičku řídí. A přestože losovačky navenek vypadaly průhledně, ve skutečnosti je skrytě ovládal řetěz navzájem propojených firem.

Podle hrubých propočtů krabičkou protekly nejméně tři miliardy na opravy silnic nebo budování vodovodů. Mimochodem: šlo o stejné zařízení, jaké hrálo zásadní roli v zakázkách exhejtmána Davida Ratha, které teď vyšetřuje policie.

Neotvíváme ani nefotíme

Elektronické losovadlo určovalo, které z firem se dostanou do finále soutěže, a budou tedy moci podat závaznou nabídku. Firma Allowance si na samotné losování najímala spřátelenou firmu Ve-Zak. Podle Miroslava Cák, právníka stavební společnosti Skanska, se organizátoři losování vždy bránili krabičku otevřít a nechat kohokoli prověřit, jaký software ji ovládá. Natožpak změnit čísla, která uchazečům ještě před losováním přiřadili. Podle Skansky je to nepřímý důkaz, že se losování odehrávalo jen naoko. „Pak už mi zakázali, abych si tu krabičku byť jen vyfotil,“ vzpomíná Cák.

Stejně zkušenosti mají i zástupci stavební společnosti Alpine Bau. „Každé losování provázely naše velmi vážné pochybnosti,“ potvrzuje firemní právník Tomáš Grulich. Losovadlo ovládal majitel firmy Ve-Zak Otakar Čmelinský, o podrobnostech ale mluvit nechce: „Nemám co říct. Na shledanou.“ Právě o Čmelinského se zajímají detektivové i kvůli Rathovým zakázkám. Když si ovšem loni pro losovací zařízení přišli, Čmelinský jim tvrdil, že mu ho někdo ukradl.

Zajímavé také je, kde se vlastně losovací zařízení vzalo. Nepochází od žádného specializovaného výrobce, ale dodala ho společnost Centador. Zdravotně postižení lidé v ní například

balí různé zboží a dělají drobné práce.

Všichni aktéři losovaček jsou přitom na sebe navázaní: zaměstnanci Allowance při některých zakázkách vystupovali jménem Ve-Zak. A jednatel firmy Centador - té, která krabičku dodala - se zase v jiné společnosti potkává se zakladatelem Allowance Davidem Libigerem. „Personální propojení firem je čistá spekulace,“ namítá přesto Libiger. Skanska i Alpine Bau si loni na losování i na pochybný původ krabičky stěžovaly u Úřadu pro hospodářskou soutěž. Ale neúspěšně.

Losovačky - symbol korupce

Losování zakázek se kvůli mnoha podezřením stalo v Česku symbolem korupce. Před čtvrtrokem policisté obvinili 15 lidí kvůli zmanipulování zakázek v miliardové hodnotě. Najatá administrátorská firma měla v notebooku speciální losovací program, který šlo tajně přenastavit. A software pak po sobě i zametl stopy. Losovačky skončily loni v dubnu s upraveným zákonem o veřejných zakázkách.

PŘÍBĚH LOSOVACÍ KRABIČKY

Firmy Allowance nebo i ML Compet, známá z kauzy hejtmana Davida Ratha, ji používaly na losování finalistů veřejných zakázek.

Nikdo se nemohl přesvědčit, co v losovacím zařízení vlastně je ani jak jeho software funguje.

Losovadlo dodala firma, která nemá s výrobou podobných zařízení žádné zkušenosti.

Stavební firmy si na neprůhledné losování stěžovaly u antimonopolního úřadu - neúspěšně.

Když si pro krabičku přišli loni detektivové, její majitel prohlásil, že si ji odnesli „dva neznámí muži“.

Krabička prokazatelně rozhodla o zakázkách nejméně za tři miliardy.

První třídou do světa losovaček: miliardy rozdělovala krabička, která záhadně zmizela **Fokus**

První firma celou zakázku řídí. Druhá dodá počítač zabudovaný do plechové krabice. Třetí s ním vylosuje jména pěti vyvolených zájemců, kteří dostanou šanci soutěž vyhrát.

Tři firmy, navzájem propojené, měly v Česku v posledních letech vliv na miliardové zakázky. Přesněji na zakázkové losovačky - suverénně nejzpochybňovanější způsob, jak vybrat vítěze soutěže na opravu rozbité silnice nebo postavení nového pavilonu v nemocnici.

I když jsou losovačky skoro už rok zakázané, znovu se teď dostávají na scénu. HN zmapovaly příběh, v jehož středobodu leží právě ta nenápadná krabice se třemi knoflíky - losovací zařízení, jímž podle velmi střízlivých propočtů protekly nejméně tři miliardy.

A těmi firmami jsou společnosti kolem eseróčka Allowance, známého administrátora veřejných zakázek. Pod sloganem „První třídou do světa dotací“ si ho městští radní i šéfové státních společností najímají, když chtějí někoho, kdo soutěž zorganizuje, vyřídí únavné papírování a doporučí vítěze. Losovačky, které Allowance s pomocí počítače v krabičce provádělo, ale skrývají hned několik indicií, že ve skutečnosti nemuselo jít o férový výběr.

Překlep - jako signál počítači?

Z okna řadového domu v pražských Kobylisích se vyklání matka podnikatele Otakara Čmelinského. „Tak říká, že s vámi nebude mluvit,“ vzkazuje s mobilem u ucha.

Osmatřicetiletý Čmelinský je mužem, který se svou firmou Ve-Zak pro Allowance zajišťoval losování při desítkách zakázek. Na vysvětlenou: podle zákona mohli zadavatelé tendrů

omezit losováním počet firem - tak aby nemuseli složitě vybírat třeba ze třiceti nabídek.

Svědectví firem, které se Čmelinského losovaček zúčastnily, i na webu zveřejněná rozhodnutí Úřadu pro hospodářskou soutěž, kam si neúspěšní zájemci stěžovali, dávají obrázek, jak losování vypadala. Když například chtěly firmy vědět, na jakém principu zařízení běží, měly smůlu. „Nikdy jsme neměli možnost se do toho zařízení podívat, i když jsme o to opakovaně žádali,“ říká Miroslav Cák, právník Skansky. Když firmy zapochybovaly, jestli losování není zmanipulované, Čmelinský jim ukázal potvrzení, že přístroj prošel testem státního Elektrotechnického zkušebního ústavu. Firmy samozřejmě namítaly, že zpráva, že software uvnitř není možné přeprogramovat, je stará několik měsíců. A že nikdo neví, kdo a co mohl mezitím přenastavit. Další argument Čmelinského: do přístroje se nikdo nedostane, protože ho na zadní straně chrání plomba. Byla to pravda, avšak nešlo o žádnou úřední pečeti, ale obyčejný plastový pásek.

V polovině roku 2011, při losovačce na opravu náměstí v Šestajovicích u Prahy za 9,5 milionu, už ale firmám došla trpělivost. Právník Skansky si všiml, že pokaždé, když Čmelinský do počítače zadává čísla přiřazená uchazečům, v jednu chvíli udělá překlep - a vrátí se o jeden krok zpět. Udělal to i tentokrát a firmy začaly protestovat, že je to určité signál spouštějící algoritmus, který losování zmanipuluje. Čmelinský podlehl a na nátlak firem losoval znovu - už však bez překlepu. Ten den pak všechny další losovačky zrušil a posunul termín i těch pozdějších.

Zeptat se Čmelinského na průběh losování není možné. Sice se nakonec HN sám ozval, ale jen aby zopakoval, že se o losovačkách nechce bavit. Podobně David Libiger, jehož firma Allowance si jako hlavní administrátor zakázek Čmelinského Ve-Zak na losování objednávala. Libiger rozhovor odmítl a vyžádal si písemné otázky. Na většinu z nich neodpověděl. Jen ujistil, že o losovací krabičky nepochyboval. „Společnost Ve-Zak měla certifikát na svoje zařízení od Elektrotechnického zkušebního ústavu, což je jediná autorita v České republice, která ověřuje, zda se jedná o nezávislý generátor náhodných čísel,“ napsal Libiger.

Začíná to i končí u Allowance

V příběhu chybí ještě třetí postava: kladenská firma Centador, chráněná dílna zaměstnávající lidi s omezenou pracovní schopností. Vyrábí například hliníkové rámy nebo plastové i kovové krabice. A právě Centador celé zařízení dodal.

Jak to zvládl podnik, který s počítači nemá nic společného? Prý se na ně obrátila Čmelinského losovací firma Ve-Zak, takže si u oborníků z jiné firmy objednali počítač se softwarem a zabudovali ho do krabice. Po každém losování pak podle jednatele firmy Jiřího Sáka jeho zaměstnanec zazaložoval data a zařízení znovu zaplomboval.

Tedy Sáko jiným slovy líčí poněkud složitou transakci: firma Allowance si na losování najala další firmu (Ve-Zak), která oslovila další firmu, která ani není z oboru (Centador), jestli nemá losovací zařízení. A tahle třetí firma (Centador) se obrátila na čtvrtou firmu - tentokrát už skutečného počítačového experta, aby jí losovadlo dodal.

Bližší pátrání ale ukáže, že tenhle řetěz nemusel vzniknout náhodou. Administrátor Allowance a losovací firma Ve-Zak k sobě mají blízko i jinak. Při loňské zakázce na vodovod v Kolíně vystupovali zaměstnanci Allowance jako zástupci Ve-Zaku. A nechávali si i posílat dokumenty na adresu Allowance, jako by šlo o jednu společnost. A Jiří Sáko, jednatel firmy Centador, která se nevysvětleným způsobem dostala k půjčování losovacího zařízení, se zase přes jinou společnost potkává při podnikání s Davidem Libigerem. Krom toho Iva Rosenbaumová, manželka Libigerova manažera, je spolumajitelkou Centadoru.

Takže mohlo jít o plán, aby bylo možné kontrolovat od začátku do konce zakázky sprá-

vované Allowance. A krabička? Protože porcovala i některé zakázky kolem stíhaného hejtmana Davida Ratha, chtěli ji detektivové už loni prozkoumat. Zřejmě se jim to nikdy nepovede: podle Lidových novin totiž Čmelinský policistům řekl, že mu ji ukradli maskovaní muži.

Kdo je kdo v losovačkách

Allowance

Jedna z největších administrátorských firem. Úřady, státní firmy a města si ji najímaly na organizování zakázek na klíč. Tedy včetně losování. Zakladatelem a výkonným ředitelem je David Libiger, bývalý náměstek Státního fondu životního prostředí a dodnes asistent poslance Jaroslava Foldyny z ČSSD.

VE-ZAK

Firma, kterou si administrátoři z Allowance najímali na losování. Vlastní ji Otakar Čmelinský. Ve-Zak losoval i některé podezřelé středočeské zakázky Davida Ratha. Když policisté chtěli losovací zařízení prověřit, Čmelinský tvrdil, že mu ho ukradli maskovaní ozbrojenci. Mezi Allowance a Ve-Zak existuje propojení: někteří zaměstnanci vystupovali v minulosti jménem obou firem.

Centa dor

Společnost dodala losovací krabičku. Nejde ale o IT firmu, ale společnost, která zaměstnává zdravotně postižené například na výrobu hliníkových rámu nebo na balení nejrůznějších výrobků. Losovací zařízení si prý objednala u dodavatele, jehož jméno nechce zveřejnit. I Centador je napojený na Allowance: manželka jednoho z manažerů Allowance je podílnicí v Centadoru.

?????

Firma, která skutečně dodala losovací zařízení. Vlastně se jednalo o přenosný počítač, který pak ve firmě Centador umístili do krabice, zaplombovali a půjčovali na losování. Kvůli obchodnímu tajemství nechce nikdo sdělit její jméno. Pochybnosti o férovosti losování všichni aktéři odrážejí tím, že zařízení zkontroloval Elektrotechnický zkušební ústav.

LOSOVACÍ ZAŘÍZENÍ

Zakázka Kanalizace Zdice-Chodouň Investor Mikroregion Litavka 137 milionů

Zakázka Revitalizace brownfield, kasárna Hamrníky Investor město Mariánské Lázně 47 milionů

Zakázka Raspenava, oprava komunikace po povodni Investor město Raspenava 172 milionů

Zakázka Silnice ChlumecOlešník Investor Diamo, státní podnik 68 milionů

Zakázka Čistírna odpadních vod Senice Investor obec Senice na Hané 123 milionů

Zakázka Oprava mostu v Benátkách nad Jizerou Investor Středočeský kraj 56 milionů

Zakázka Obchvat Domaželic Investor Olomoucký kraj 320 milionů

Zakázka Most Dačice Investor Jihočeský kraj 67 milionů

Zakázka Cyklostezka Želatovice Investor obec Želatovice 81 milionů

Zakázka Revitalizace náměstí v Čelákovcích Investor město Čelákovice 42 milionů

Krabičku, jež rozhodovala o miliardách, nikdo nehlídal **Veřejné zakázky**

O zakázkách rozhodl počítač, nikdo ale neví, zda férově **Počítač zkoumali experti. Za losování neručíme, brání se ale**

Potvrzeno: jedna černá plechová skříňka se zabudovaným počítačem celé roky rozhodovala o miliardových zakázkách. Bez kontroly a bez jistoty, jestli je vše férové.

HN popsaly, jak vítěze desítek veřejných soutěží v Česku vybíralo v minulosti losovací zařízení firmy Ve-Zak. Krabička s displejem a třemi tlačítky, do níž nikdo nesměl nahlédnout.

Nyní ale padá hlavní argument organizátorů losovaček. A sice, že přístroj schválili odborníci ze státního Elektrotechnického zkušebního ústavu. Navíc prý počítač chránila oficiální plomba, aby ho nikdo nemohl otevřít a přeprogramovat.

Jenže vedení zkušebního ústavu popírá, že jeho razítko automaticky znamená, že losování nemohlo být zmanipulované. Ústav sice před uvedením do provozu posuzoval, jestli přístroj skutečně vybírá čísla náhodně. A jestli software není možné nějak na dálku řídit. Ovšem už neručí za to, jak později doopravdy vybíral firmy v soutěžích na opravy silnic, stavby cyklostezek nebo vodovodů.

„Bohužel už nemáme možnost zjišťovat, co se s výrobkem dál děje,“ řekl Jarmil Mikulík, obchodní náměstek ústavu.

Plomba z hobbymarketu

Tak trochu tajemná krabička se používala při zakázkách, které organizovala společnost Allowance – zavedená firma, kterou si starostové nebo státní úřady najímali, aby jim zajistila zakázky na klíč, od žádosti o dotaci až po výběr stavební firmy.

A to včetně velmi sporného losování, kdy nabídku nesměli podat všichni zájemci, ale jen zpravidla pět nebo deset vyvolených, jejichž číslo se objevilo na displeji.

David Libiger, výkonný ředitel Allowance, upozorňoval právě na atest od státního zkušebního úřadu. „Společnost Ve-Zak měla certifikát na svoje zařízení od Elektrotechnického zkušebního ústavu, což je podle mých informací jediná autorita v České republice, která ověřuje, zda se jedná o nezávislý generátor náhodných čísel,“ napsal HN před dvěma týdny.

Oficiální stanovisko Elektrotechnického zkušebního ústavu je však jasné. „Podle objednávky nebylo předmětem zkoušky posouzení procesu losování,“ uvedlo vedení ústavu. Krabička také měla na zadní části plombu, díky níž byla podle organizátorů losovaček zabezpečená. Ve skutečnosti ale nešlo o státní pečeť, nýbrž obyčejný plastový pásek, který se dá koupit v každém hobbymarketu. „Elektrotechnický zkušební ústav žádným způsobem neověřoval funkčnost a trvanlivost plombování přístroje vůči neoprávněnému zásahu,“ distancoval se od plomby i náměstek ústavu Jarmil Mikulík.

Společnosti Skanska a Alpine Bau před časem podaly žalobu, protože podle nich losování nebyla průhledná. Zástupci firmy Ve-Zak, která na objednávku administrátora zakázky Allowance samotné losování prováděla, totiž odmítali krabičku otevřít nebo změnit firmám předem rozdaná čísla.

S notářem za zády

Podle velmi hrubých odhadů protekly krabičkou zakázky za tři miliardy. Pravděpodobně ale ještě mnohem víc. Losování se konala od roku 2008 do loňska, kdy zákon losovačky zakázal.

Starostové, kteří si Allowance na zakázky najímali, většinou s HN nechtěli o losovačkách mluvit. A ti ostatní hovořili téměř stejně. „Nevznikly žádné pochybnosti,“ řekl například Vlastimil Adámek, starosta Jindřichova u Sokolova, kde krabička vybírala finalisty soutěže na vodo-
vod za 26 milionů.

„U losování byl i notář,“ připomíná zase Jana Bauerová, starostka Vrutice na Litoměřicku, která budovala za 23 milionů kanalizaci. Že byl u losování notář, ale v tomhle případě prakticky nic neznamená. Notář totiž zaznamenával jen to viditelné, co se u výběru děje, nezkoumal, jak fungoval počítač.

Po stížnostech nespokojených a neúspěšných firem losování potvrdil i šéf antimonopolního úřadu Petr Rafaj. Ve stručnosti proto, že nikde nebylo podrobně napsané, jak má losovací počítač vypadat. „Zákon ani jiná právní norma blíže neupravuje podmínky, které musí jednotlivé typy losovacích zařízení splňovat,“ rozhodl.

Nejen losování, ale i původ krabičky je zastřený. Firma Allowance si na losování najímala společnost Ve-Zak. Té zase přístroj dodala chráněná dílna Centador, zaměstnávající postižené. Tedy žádná zavedená IT firma. „Nemám k tomu co říct,“ vzkázal majitel Ve-Zaku Otakar Čmelinský, kterého loni vyslýchala i policie. Losoval totiž zakázky, které detektivové prověřují v případě Davida Ratha. A policisty překvapil: přístroj už prý nemá, ukradli mu ho maskovaní muži.

více ke kauze na zpravy.ihned.cz

Losovačky podle firem Allowance a Ve-Zak

Vysoutěžené miliardy

Zakázky nejméně za tři miliardy prošly přes zařízení, které používala firma Allowance. To v případě, že úřady nechtěly pustit do soutěže všechny zájemce, ale pouze vylosovaly několik finalistů, kteří směli podat nabídku.

Tři tlačítka a displej

Losovadlem byl počítač schovaný do plechové krabice s displejem a třemi tlačítky. Některé velké stavební firmy měly pochybnosti, jestli losování není zmanipulované. Nevědělo se, jak zařízení funguje a jaké používá programy. Losování prováděla najatá firma Ve-Zak.

Propojené firmy

Losování ovládal řetězec firem, které jsou personálně propojené. Od firmy, která losovadlo vyrobila, přes firmu, která zakázku řídila, až po tu, jež provedla losování.

Dědictví losovaček: Česko může přijít o další evropské miliardy

Veřejné zakázky

Soud zpochybnil desítky zakázek, které losoval počítač firmy Ve-Zak

Kalouskovi auditori rozjedou kontroly, hrozí vrácení dotací

Nic nenasvědčovalo, že právě zakázka na obchvat moravské vesnice Domaželice bude něčím mimořádná. Zástupci 14 firem se zkrátka v určený den přijeli podívat, jestli budou mít štěstí a postoupí do finále 300milionového tendru. V hlavní roli byl jako obvykle počítač s lo-

sovacím programem.

Klasická losovačka, jakých byly před dvěma lety stovky, má teď ale průlomové pokračování. Na jeho konci může Česko přijít o další miliardy z evropských dotací.

Právníci stavební společnosti Alpine Bau si na losování stěžovali a pak podali i žalobu. A před měsícem vyhráli – podle soudu byla losovačka jednoznačně neprůhledná. Středem příběhu je právě počítač umístěný do černé schránky s displejem. Jak už v únoru vypátraly HN, šlo o přístroj firmy Ve-Zak, která losovala i policií vyšetřované zakázky hejtmana Davida Ratha.

Takhle férová zakázka nevypadá

Firma Ve-Zak a její počítač fakticky rozhodovaly, komu poplynou miliardy od krajů, měst i státních podniků. Jak to fungovalo: město plánovalo novou kanalizaci a zakázku si nechalo na klíč připravit od jedné z mnoha administrátorských agentur, která tendr připravila jako losovačku – nabídku tedy nemohl podat každý zájemce, ale jen ten vylosovaný. A výběr zajistila krabička firmy Ve-Zak.

V případě zakázky z roku 2011 na obchvat Domaželic se vyslanci společnosti Alpine Bau v den losování zasekli: chtěli si zkontrolovat, co vlastně ve schránce je a jak aplikace funguje. A ještě žádali, aby majitel krabičky Otakar Čmelinský před losováním změnil čísla rozdaná jednotlivým firmám – aby si ověřili, že finalisté nejsou předem naprogramováni. Oboje Čmelinský odmítl, spustil počítač – a firma Alpine Bau mezi vyvolenými nebyla. „Odmítnutí přečíslování před zahájením losování postrádá racionální zdůvodnění a pochyby o způsobu losování skutečně posiluje,“ napsal brněnský krajský soudce David Raus v rozsudku. A dodal, že takhle průhledné losování nevypadá: „Zájemci se totiž nejvýše mohli na losovací zařízení podívat, respektive zvenčí si je prohlédnout, nikoli provést efektivní kontrolu zařízení.“

Auditoři už chystají kontroly

Rozsudkem se zakázka neruší, ostatně stavba obchvatu už běží. Úřad pro hospodářskou soutěž, který původně stížnost Alpine Bau zamítl, by ale podle rozsudku měl znovu rozhodnout, že zakázka nebyla férová. Úřad už sice podle mluvčího Martina Švandy poslal stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu, dá se ale čekat, že ten rozsudek potvrdí. Dlouhodobě rází názor, že při losování nesmí vzniknout žádné pochybnosti.

Losovačky sice jako symbol ohýbání zakázek loni ze zákona vypadly, právě tenhle případ ale může mít dalekosáhlé následky. Losovadlo firmy Ve-Zak se používalo v desítkách, možná stovkách zakázek. HN už dříve dohledaly jejich část – šlo o necelé tři miliardy. A protože to byly často zakázky za evropské peníze, je možné, že města a kraje budou muset dotace vrátet. Když je totiž férovost tendru zpochybněna, auditoři ministerstva převedou chyby na peníze – a o tolik se pak dotace zkrátí. „Z tohoto pohledu budou přistupovat i k případům, kdy bylo využito netransparentní losování ve smyslu aktuálního rozsudku,“ potvrdil mluvčí ministerstva financí Jakub Haas.

Potíže tuší i Daniel Braun, náměstek ministerstva pro místní rozvoj, zodpovědný za evropské dotace. „Mohlo by to mít značný dopad na veřejné rozpočty,“ odhadl náměstek. Je navíc jisté, že další rozsudky kolem Ve-Zaku budou následovat. Žaloby totiž kvůli podezřelým losovačkám podala také společnost Skanska.

Majitel losovacího počítače o zakázkách mluvit nechce. „Nemám co říct. Na shledanou,“ položil telefon. Když za ním loni přišli detektivové vyšetřující Rathův případ a chtěli si zařízení odnést, tvrdil, že si zařízení odnesli neznámí maskovaní muži.

Záhadná krabička na dotace

3 miliardy Kč podle střízlivých propočetů tajemná krabička měla vliv na tendry v hodnotě nejméně tří miliard.

Jde na první pohled o nenápadnou skříňku se třemi tlačítky, v níž je uložený počítač. Používala se na losování finalistů stamilionových zakázek.

Podle střízlivých propočetů měla vliv na tendry v hodnotě nejméně tří miliard, pravděpodobně však jde o víc. Nejčastěji zařízení používala společnost Allowance, která nabízí úřadům a městům zajištění zakázek na klíč.

Krabička patřila firmě Ve-Zak podnikatele Otakara Čmelinského. Když se o ni začala zajímat policie v kauze zakázek exhejtmana Davida Ratha, Čmelinský prohlásil, že mu ji ukradli neznámí maskovaní muži.

Losování s pomocí tohoto počítače skončilo loni v dubnu, kdy zákon o zakázkách losovačky definitivně zakázal.

HN už v únoru vypátraly, že losování byla podezřelá. Zástupci firmy Ve-Zak například nikdy nedovolili schránku otevřít ani zkontrolovat, co je vlastně uvnitř. Zakázáno bylo i focení.

Podle organizátorů losovaček byl počítač schválený Elektrotechnickým zkušebním ústavem. Ve skutečnosti ale vedení ústavu odmítlo ručit za férovost losovaček.

Některé firmy s pomocí tohoto zařízení vyhrávaly nápadně často: kdykoli se do soutěže přihlásily, počítač je vylosoval. Jiným naopak nestačilo ani deset pokusů.

HN zjistily, že losovačky ovládal uzavřený řetězec firem: Allowance zakázku organizovala, spřátelená firma Ve-Zak prováděla losování a přístroj dodala společnost Centador, která je s Allowance personálně propojená.

Podezřelé losovačky: v ohrožení je miliarda z EU

Veřejné zakázky

Staly se symbolem korupce při zakázkách - proto jsou od loňska zakázané. Losovačky finalistů veřejných soutěží ale znovu ožívají, byť jinak: HN spočítaly, že Česko kvůli nim může přijít nejméně o miliardu evropských dotací. Jde o peníze, za které se už postavily čističky, cyklostezky nebo silnice. A to je ještě suma, která se drží spíš při zemi.

Velmi pravděpodobně to budou následky průlomového rozsudku, o němž HN napsaly minulý týden. Stavební firma Alpine Bau zažalovala losování, které se odehrálo před třemi lety přes podezřelý a nekontrolovatelný počítač. Soud prohlásil, že nebylo fér. A na takhle silné zpochybnění výběrového řízení obvykle Brusel reaguje příkazem na vrácení peněz.

Zakázky na klíč

„To si vůbec neumím představit,“ nepřipouští si takovou možnost Pavel Lžičar, starosta Raspenavy na Liberecku, která v losovačkové soutěži vybrala firmu na opravu silnic a jednoho mostu zničeného povodní. Za 212 dotačních milionů.

Evropští auditoři už potvrdili, že se na tyto problémové losovačky zaměří. „Může to vést i k dalšímu pozastavení vyplácení euromiliard z již schválených projektů,“ myslí si Jiří Fiala, jehož web Fondy EU se zaměřuje na monitorování dotací.

Brněnský soud zpochybnil losování, která prováděla černá schránka se třemi tlačítky a displejem patřící firmě Ve-Zak. Kolik jich bylo, lze zjistit jen velmi obtížně. Majitele VeZaku Otakara Čmelinského a jeho počítač si totiž na losování najímaly takzvané administrátorské

společnosti, pověřené radnicemi a úřady, aby pro ně zorganizovaly zakázku na klíč. A zatímco administrátorské firmy jsou ve veřejných dokumentech uvedené, losovatel Čmelinský nikoli. HN mají přesto seznam, byť neúplný, zakázek, na které měl vliv. Jde o tendry za víc než miliardu, financované buď z regionálních operačních programů, nebo ze Státního fondu životního prostředí.

Například v Senicích na Hané losovali touto krabičkou finalisty tendru za 100 milionů. „Kdyby tam bylo něco špatného, tak už by to dávno kontroly našly,“ diví se starosta Michal Tichý. „Jsme vesměs laici, zkušenosti nemáme. Takže proto jsme si najali odbornou firmu,“ doplňuje starostka Eva Šimrová z Loděnic na Berounsku, kde budovali kanalizaci za 26 milionů.

Uzavřený kruh

Nejde jen o počítač, ale také o průběh losování. Firma Alpine Bau zažalovala, že neměla možnost si prověřit, jak vlastně počítač funguje. Krabička se nesměla fotit ani otevřít. Tedy ani zkontrolovat, zda program není předem nastavený tak, aby vylosoval ty správné uchazeče. Majitel přístroje Čmelinský se vždy při losování odvolával na přítomnost notáře, který účastníkům losovačky počítač popsal.

Podle soudce Davida Rause to ale nic neznamenalo: „Notář ve svém zápisu fakticky neověřoval či nezachycoval stav losovacího zařízení, nýbrž pouze prohlášení moderátora losování o tom, že losovací zařízení určité technické vlastnosti má.“ Podle soudce sílí i podezření z netransparentnosti chování losovatelů - nedovolovali například změnit čísla předem rozdaná soutěžícím firmám. Což opět vede k podezření, jestli čísla pozdějších vítězů nebyla do počítače zadána už dříve.

HN už v únoru vypátraly pozadí losovaček firmy Ve-Zak. Zakázky ovládal skrytý řetězec: administrátorskou firmou, která pro radnici zakázku zajišťovala, byla nejčastěji společnost Allowance, jedna z největších v branži. Je personálně propojená s majitelem losovacího přístroje Čmelinským z Ve-Zaku. A samotný počítač dodala společnost Centador, opět přes spolumajitele napojenou na Allowance. Centador přitom ani není IT firmou, zaměstnává invalidy na drobné práce.

„Společnost Ve-Zak měla certifikát na svoje zařízení od Elektrotechnického zkušebního ústavu, což je jediná autorita v Česku, která ověřuje, zda se jedná o nezávislý generátor náhodných čísel,“ hájí férovost losování David Libiger z Allowance. Jenže ústav za losovačky nechce mít zodpovědnost. Prý sice vydal certifikát, ale nemůže ručit za to, že někdo do programu poté nezasáhl. „Bohužel už nemáme možnost zjišťovat, co se s výrobkem dál děje,“ vysvětluje Jarmil Mikulík, obchodní náměstek ústavu. Navíc plomba, která jistila zadní kryt schránky, byla jen obyčejným plastovým páskem - ne úřední pečetí.

Losovatel Čmelinský o svém počítači mluvit nechce, ani o losovačkách, které prováděl pro Středočeský kraj. Policistům, kteří vyšetřovali korupci hejtmana Davida Ratha, řekl, že mu ho ukradli maskovaní muži.

Může to vést i k dalšímu pozastavení proplácení euromiliard z již schválených projektů. Jiří Fiala expertní web Fondy EU

Losování nebylo fér. Zakázky za miliardy jsou zpochybněné **Veřejné zakázky**

Zakázky řídil podezřelý počítač, rozhodli nejvyšší soudci **Je možné, že Brusel Česku nevyplatí část dotací**

Už je to jisté: desítky výběrových řízení mají odteď soudní punc pochybných losovaček, jimiž neprůhledně protekly miliardy korun. A to i z evropských dotací.

Nejvyšší správní soud definitivně rozhodl spor o zakázku, jejíž finalisty losoval záhadný počítač firmy Ve-Zak ukrytý v černé krabici, do níž nesměli zástupci firem nahlédnout ani nechat zkontrolovat počítačový program.

„Okolnosti případu vzbuzují odůvodněné pochybnosti o transparentnosti a férovosti losování,“ napsala do rozsudku předsedkyně senátu Lenka Kaniová.

Dopad tohoto rozsudku je mnohem závažnější, než by se mohlo zdát. Tahle krabice, jejíž férovost při losovacích zakázkách zpochybnil HN už letos v únoru, měla vliv na desítky, možná stovky výběrových řízení. Objevuje se například i v korupční kauze Davida Ratha.

Ale především: po celé zemi vybírala vítěze nákladných zakázek na budování čističek a kanalizací z evropských peněz. A proto je reálně možné, že města a vesnice po tomto rozsudku o významnou část dotací přijdou. Zda tomu tak bude, se ukáže až při kontrolách dotací, přičemž by ale kontrolní orgány měly k tomuto rozsudku přihlédnout.

Otevřít počítač? Zamítá se

Zakázku na stavbu 300milionového obchvatu moravských Domaželic dotáhla k nejvyšší soudní instanci stavební společnost Alpine Bau.

Její zástupci se nechtěli smířit s tím, že si při losování nemohli ověřit, jak se vlastně vybírají čísla přiřazená firmám přihlášeným do tendru.

Na vysvětlenou: losování se až do loňského zákazu používalo pro omezení počtu zájemců. Například když se do tendru přihlásilo 15 firem, zadavatel zakázky, tedy třeba město nebo kraj, nechal vylosovat pět uchazečů, kteří nakonec směli podat nabídku.

Losování zajišťovaly administrátorské firmy, které městům na klíč veřejnou zakázku zorganizovaly a také pomohly vyhodnotit podané nabídky uchazečů. V tomto případě losovala krabice společnosti Ve-Zak, která se nechávala různými administrátorskými firmami najímat.

Zástupci firmy Alpine Bau tehdy chtěli, ať majitel losovací společnosti Ve-Zak Otakar Čmelinský alespoň na poslední chvíli změnil čísla přiřazená jednotlivým firmám. Aby se vyloučilo, že je vše předem domluvené. Čmelinský ani tohle nedovolil.

Nyní tedy má Alpine Bau rozsudek, že losování bylo neférové. K opakování soutěží, včetně té její – výstavby obchvatu Domaželic – však už nedojde: jsou uzavřené a společnosti, které zvítězily, se pustily do práce.

Kdo losoval, bude mít problém

Nikde není přesně vyčísleno, na kolik zakázek měl losovací počítač Ve-Zaku vliv. HN před tři čtvrtě rokem spočítaly menší část – většinou čističky a silnice. Částka činila tři miliardy, z toho miliardu tvořily akce financované z Bruselu.

A to je druhá část problému: podle přísných eurodotačních pravidel musí být veřejná soutěž úplně čistá – bez pochybností z manipulací. Když se takové podezření objeví, může zadavatel soutěže dostat až o čtvrtinu méně peněz.

„Vzhledem k soudnímu rozhodnutí je možné, že u takto realizovaných veřejných zakázek přijdou finanční korekce,“ připustil mluvčí ministerstva financí Ondřej Šrámek.

Notář nic neznamená

Nejčastěji s Čmelinským a jeho losovacím počítačem spolupracovala firma Allowance, jednička administrátorského byznysu. Její výkonný ředitel David Libiger říká, že o losování nikdy nepochyboval. Předně proto, že u losování byl vždy notář.

Jenže na tento argument mu nyní Nejvyšší správní soud odpověděl jednoznačně: na notáři vůbec nezáleží, ten pouze do zápisu zaznamenal to viditelné, co se v místnosti odehrálo. Jestli počítač byl, či nebyl nastavený tak, aby vylosoval předem dohodnuté firmy, však notář neřešil.

„Skutečnost, že o průběhu losování byl sepsán notářský zápis, proto automaticky nemůže znamenat, že losování proběhlo férově,“ rozhodli nejvyšší správní soudci.

Dalším Libigerovým argumentem bylo, že počítač měl plombu, která ho chránila před neoprávněným otevřením. A nadto atest od Elektrotechnického zkušebního ústavu. Jenže plomba byl ve skutečnosti jen obyčejný plastový pásek z hobbymarketu a také vedení Elektrotechnického ústavu se ozvalo, že rozhodně nemůže vyloučit, že někdo po udělení atestu počítač nepřeprogramoval.

HN také rozkryly, že zakázky administrované Allowance řídil uzavřený okruh lidí. Tato firma zařídila dotaci a nastavila podmínky tendru a spřátelený Čmelinský provedl losování počítačem, který dodala další firma personálně propojená s Allowance.

Losovadlo využíval za hejtmana Ratha i Středočeský kraj. Když chtěli počítač prozkoumat detektivové vyšetřující Rathův případ, Čmelinský jim řekl, že už počítač nemá – prý mu ho někdo ukradl.

3 MILIARDY Losovací zařízení rozhodlo o zakázkách za nejméně tři miliardy korun. Z toho miliardu tvořily projekty spolufinancované z evropských dotací.

TAJEMNÉ ZAŘÍZENÍ Nenápadná černá krabička s displejem a třemi knoflíky až do loňska určovala, kdo si sáhne na miliardy z veřejných financí. Elektronické losovadlo určovalo, které z firem se dostanou do finále soutěže, a budou tedy moci podat závaznou nabídku.

Nominace:

Série článků Neprůhledné miliony z byznysu aneb Zemanova cesta na Hrad

Marie Valášková Bastlová, Barbora Strnadová (Hospodářské noviny)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Jde o ojedinělou práci s otevřenými zdroji, na kterých jsou odhalení postavené, což vybočuje ze současné investigativní praxe. Porota oceňuje, že v mezivolebním období se autorky systematicky zaměřily na financování politiky a pokusily se z veřejně dostupných informací vytěžit maximum.

Série článků Neprůhledné miliony z byznysu aneb Zemanova cesta na Hrad

Marie Valášková Bastlová, Barbora Strnadová (Hospodářské noviny)

Zemana sponzorují přátelé z byznysu

Marie Valášková Bastlová

Téměř pětinu darů poslal i zemanovi lidé ze dvou podnikatelských skupin.

Ještě před prvním kolem prezidentské volby se Miloš Zeman chlubil, že peníze na svoji kampaň vybírá po „obamovsku“, tedy hlavně od malých dárců. Z údajů zveřejněných na jeho transparentním volebním účtu vyplývá něco jiného.

Z darů menších než padesát tisíc korun Zeman vybral pouze 910 tisíc korun, tedy méně než desetinu z celkových příspěvků.

Podrobný pohled na seznam jeho středně velkých sponzorů pak ukázal ještě jednu zajímavost – řada z nich se navzájem zná z byznysu.

První skupina – podnikatelé angažovaní ve firmě K. L. H. Holding – na kampaň v několika splátkách poslala 1,35 milionu korun. Druhá skupina – sedm byznysmenů napojených na podnikatele Tomáše Rosenbrejera – přispěla částkou 700 tisíc korun. Zeman od nich tedy dostal necelou pětinu všech svých darů.

Jestli jde o náhodu, nebo se jednotliví podnikatelé navzájem domlouvali, ale nikdo z dotčených nechce upřesnit. „Přestože vaše dotazy nevybočují z běžné novinářské idiocie, slušně vám odpovím. Pana Zemana jsem podporoval, podporuji a podporovat budu i nadále já i můj kolega, doktor Richard Tománek, a na kampaň pana Miloše Zemana budeme poskytovat tolik prostředků, kolik bude potřeba,“ reagoval brněnský právník a předseda představenstva už zmíněné společnosti K. L. H. Holding Jiří Jestřáb.

On sám na kampaň poslal 600 tisíc korun, jeho partner, advokát Richard Tománek, půl milionu, kromě nich ještě částkou 50 tisíc korun přispěl Pavel Žák a Vladimír Pavlík. Všichni prošli zmíněnou společností, Pavlík má ale navíc vazby přímo na Zemana. Podniká totiž s předsedou Strany práv občanů – Zemanovců Vratislavem Mynářem.

„Byl jsem to já, kdo seznámil Miloše Zemana s panem Pavlíkem, rozhodly vzájemné sympatie a přispěl jsem zřejmě i já tím, že se s panem Pavlíkem znám desítky let. Pány Tománka a Jestřába znám také, kdysi dávno ještě na mítincích SPOZ se setkali i s Milošem Zema-

nem, to možná byl ten motiv. Ale o tom, proč sponzorují kampaň, nic nevím," reagoval Mynář.

Ještě větší skupina sponzorů je navázána na ředitele společnosti Adast Systems Tomáše Rosenbreyera. Zemanovi přispělo hned šest lidí, s nimiž se podle obchodního rejstříku při podnikání setkal, a to v mnoha různých společnostech.

„Nebudu po telefonu na nic odpovídat," řekl s tím, že dotazy nechce poslat ani písemně. Sdílnější nebyl ani další ze skupiny, ředitel směnárny Cash Point Marek Doležal. „Nechci k tomu nic říkat, nezlobte se. A to ani pokud jde o můj dar, byly to moje zdaněné peníze."

Členové Zemanova volebního štábu odmítají, že by na propojených sponzorech bylo cokoliv zvláštního. Pochybnosti kolem financování kampaně ale přetrvávají. Třeba i proto, že Zeman dostal anonymní dary za víc než půl milionu korun. Vedení strany sice slibuje, že jména dárců doplní, ale mnohde se to ani po několika týdnech nestalo.

Zemanův konkurent Karel Schwarzenberg na kampaň vybral podle svého transparentního účtu 32 milionů korun. Devět milionů mu přispěla jeho mateřská strana TOP 09, další milion přidali Starostové. Sám Schwarzenberg si poslal rovněž milion. Mezi sponzory má ale i další velké podnikatele, pět milionů mu poslal Libor Winkler, spolumajitel makléřské společnosti RSJ.

Zemanovi scházejí v účtech miliony za letáky a zaměstnance

Marie Valášková Bastlová

Fokus

Miloši Zemanovi nesedí náklady za předvolební kampaň. Na transparentním účtu mu chybí výdaje za nejméně pět milionů korun. HN na to přišly po analýze pěti největších prezidentských kampaní, tedy té Miloše Zemana, Karla Schwarzenberga, Jana Fischera, Jiřího Dienstbiera a Přemysla Sobotky. Nedostatky v účtech mají i někteří ostatní, Zeman má ale největší.

Bývalý premiér si na svůj volební účet totiž nenapsal žádné výdaje na chod kanceláře a své zaměstnance. Kromě toho mu tam ale schází i několikamilionové náklady na dopis s jeho životním příběhem, který na podzim rozeslal do všech domácností. Obojí podle srovnání s ostatními kandidáty stojí nejméně už zmíněných pět milionů.

Na Zemanově účtu jde najít jen výdaje za 468 tisíc, které by mohly zhruba odpovídat nákladům na letáky. Popsané jsou ale jen stroze – jako třeba poslední položka ze 17. ledna se sumou 250 tisíc korun. V kolonce, nač se peníze použily, stojí jen: „Distribuce materiálu." Pokud by navíc Zeman pořídil rozeslání letáků jen za půl milionu, byla by to podezřele nízká částka oproti ostatním kandidátům na Hrad.

Zeman: Mě se neptejte!

Zemanův protivník Karel Schwarzenberg rozeslal také dopis do všech domácností a podle účtu zaplatil jenom za distribuci přibližně 3,5 milionu. Přemysl Sobotka z ODS pak hned dvakrát během kampaně poslal do domácností reklamní pohlednici, za což zaplatil 4,8 milionu korun.

A půl milionu je málo i podle platných ceníků České pošty. Ta by si podle svých cen jen za roznos čtyř milionů letáků (a to ještě ne do všech obcí) účtovala 3,12 milionu (při hmotnosti letáku 50 gramů, obvykle se ale pro lepší tiskoviny pořizuje těžší papír).

Sám Zeman dlouhodobě přehrává všechny otázky kolem nejasného financování na ostatní. „Na to se zeptejte členů mého volebního výboru," odbyl v prosinci server iHNed.cz,

který se zajímal o výdaje všech kandidátů. Jenže i ti odmítají odpovídat. Otázky, které HN už minulý týden poslaly Zemanově mluvčí Haně Burianové, zůstaly bez odpovědi, stejně jako urgence po telefonu.

Nájem bytu v přehledu není

Další velkou položkou, která na Zemanově účtu chybí, jsou už zmíněné náklady na spolupracovníky a zaměstnance. I tady jde přitom o milionové výdaje. Třeba Jan Fischer na mzdách utratil 2,7 milionu korun, Schwarzenberg přes dva miliony a Jiří Dienstbier necelý jeden a půl milionu. Sobotka stejně jako Zeman tyto náklady neuvedl.

Zemanovi ale v přehledu chybí i řada drobnějších výdajů, jako je třeba pronájem bytu v Loretánské ulici na Hradčanech. Z třípokojového bytu s dubovou podlahou a kachlovými kamny v každé místnosti si udělal svůj hlavní volební stan. Opět: kolik pronájem bytu stojí a proč není možné platby najít na transparentním účtu, zůstává bez odpovědi.

Jen jedno vodítko přinesl bulvár: Zeman prý platí jen symbolickou korunu, 50tisícový nájem totiž ve skutečnosti hradí občanské sdružení Přátelé Miloše Zemana. Tedy stejní lidé, kteří mu dělají kampaň. A protože jde o občanské sdružení, není veřejně ověřitelné, jestli to tak skutečně je: sdružení totiž nemusejí zveřejňovat své účty. „Je to finta, jak obejít zákon o financování kampaně,“ myslí si David Ondráčka, ředitel protikorupční organizace Transparency International, která financování prezidentských kampaní od podzimu sleduje.

Celkové Zemanovy výdaje za kampaň jsou podle jeho účtu zatím 10,5 milionu korun. Na dalších šest milionů má ale podle své mluvčí Burianové vystavené a zatím nezaplacené faktury. „Vzhledem k tomu, že jsme dosud neobdrželi veškeré faktury, nejsme v tuto chvíli schopni přesně vyčíslit cenu za první kolo, ale předpokládané náklady po započtení veškerých výdajů dosáhnou částky kolem 20 milionů korun,“ uvedla Burianová na dotazy serveru iHNed.cz ohledně nákladů za kampaň.

Problém je, že pokud uchazeč zveřejní náklady za kampaň až po jejím skončení, nemohou voliči výdaje průběžně kontrolovat a hodnotit transparentnost účetnictví.

Fischer: Chybí pošta a kino

Nesrovnalosti v účtech se nevyhnuly ani Janu Fischerovi. Ten má náklady na svém účtu sice rozepsané nejdetailněji (ocenila jej za to i Transparency International), úplně mezi nimi ale chybí výdaje za reklamu v multikinech a mohutnou plakátovou kampaň, kterou měl na dvou třetinách poboček České pošty.

Ta letos vůbec poprvé povolila politickou reklamu, a to jen Fischerovi. Právě s touto částí kampaně mu přitom mohl významně pomoci jeho poradce a mediální magnát Jaromír Soukup. Reklamu na pobočkách pošty totiž prodává agentura Media Master, se kterou Soukup úzce spolupracuje ve své televizi Barrandov. Navíc pro samotnou Českou poštu pracuje i jeho agentura Médea, vysoutěžila tendr na její marketingovou kampaň. „Náklady na reklamu v České poště a v kinech zatím nejsou vyčísleny, jakmile se tak stane, budou zveřejněny na transparentním účtu,“ reagovala šéfka Fischerovy kanceláře Sabina Tančevová.

Jen velmi obecně má své volební výdaje rozepsané Přemysl Sobotka z ODS. Jednotlivé platby na svém transparentním účtu vůbec nemá a dohledat jdou jen celkové součty. V nich ale chybí už zmíněné výdaje na spolupracovníky nebo chod kanceláře. Přitom Sobotkův konkurent Jiří Dienstbier z ČSSD, který kandidoval se stejně silnou stranickou podporou, tyto náklady na svém účtu uvedl.

Tabulka Volba prezidenta Náklady na kampaně

Karel Schwarzenberg

agenturní odhad nákladů* 23 207 000 Kč

Přiznané náklady

Celkově: 24 578 700

Billboardy (vč. výroby a výlepu): 4 308 300

Reklama na internetu: 3 630 000

Tisková inzerce: 3 264 800

Dopis voličům (distribuce): 3 445 000

Mzdy: 2 109 100

Tisk: 2 545 500

Setkání s občany: 1 197 000

Další (průzkumy, spoty, kancelář, propagační předměty atd.): 4 079 000

Miloš Zeman

agenturní odhad nákladů* 31 896 000 Kč

Přiznané náklady

Celkově: 10 623 238

Billboardy (vč. výroby a výlepu): 2 931 122

Tisková inzerce/reklama: 3 900 716

Mítinky a hudební produkce: 1 084 400

Produkce a zajištění

kampaně: 1 980 500

Roznos materiálu/distribuce: 468 300

Výdaje vedlejší (mimo mítinky, billboardy, inzerci): 258 200

Jan Fischer

agenturní odhad nákladů* 36 732 000 Kč

Přiznané náklady

výdaje od založení transparentního účtu

Celkově: 17 353 105

Lidé: 2 717 133

Kancelář: 1 373 085

Billboardy: 288 000

Tisková inzerce: 6 069 574

Internet: 1 568 954

Ostatní (doprava, produkce, foto, tisk atd.): 5 336 359

Jiří Dienstbier

agenturní odhad nákladů* 18 258 000 Kč

Přiznané náklady

Celkově: 9 390 600

Billboardy: 2 862 400

Internet: 935 800

Tisková inzerce: 862 000

Lidé (včetně PR a poradenství): 1 262 900

Tisk: 780 200

Další: 2 687 300

Přemysl Sobotka

agenturní odhad nákladů* 16 102 000 Kč

Přiznané náklady

Celkově: 15 366 000

Billboardy: 2 400 000

Tisková inzerce: 4 445 000

Inzerce na internetu: 2 865 000

Mítinky: 330 000

Pohlednice do domácností

(2x, září a prosinec): 4 726 000

Provozní náklady a další služby: 600 000

* Náklady dle agentury Admosphere. Jedná se o součet ceníkových nákladů na billboardy, tiskovou, rozhlasovou a internetovou inzerci a vysílání spotů v kinech. Součet nezohledňuje slevy, které bývají více než padesátiprocentní.

Zeman dál maskuje sponzory a čeká na 18 milionů

Marie Valášková Bastlová

Volba prezidenta

Zvolenému prezidentovi pořád nedorazila většina sponzorských darů Jan Fischer zatím dluhy za kampaň doplácí ze svého

V několika příštích týdnech by měl Miloš Zeman dostat 18 milionů korun. Peníze mu prý pošlou předem domluvení sponzoři na doplacení dluhů za prezidentskou předvolební kampaň. Jestli a kdy bude veřejnost znát jejich jména, ale není vůbec jasné. Zeman a jeho tým totiž mistrně využívají všech mezer v zákoně, aby financování své kampaně co nejvíce zamlžili.

Naposledy se to ukázalo včera, kdy Zemanovi na jeho volební účet přišlo v podstatě anonymních 300 tisíc korun. Místo jména dárce je totiž na volebním účtu uvedeno „stavební společnost“. Její jméno i identifikační číslo ale chybí. Kromě toho na Zemanově účtu zůstávají anonymní dary v hotovosti v celkové výši 130 tisíc korun.

Dary po volbách se smí. Ostatně zatímco všichni ostatní zájemci o Hrad vybírali dary průběžně, aby stačily na jejich výdaje, Zeman vybral od září pouhých 12 milionů, ačkoliv náklady na kampaň odhaduje na třicet milionů. Veřejnost se tak jeho sponzory dozví až několik týdnů po samotné volbě – už teď je přitom má Zemanův tým údajně nasmlouvané.

„Tohle zákonu neodporuje. Podle mě je to ale velmi riskantní pro kandidáta, který to využije. Nikdy nemáte jistotu, že slibované dary skutečně dorazí,“ říká senátor za ODS Jiří Oberfalzer. V horní komoře parlamentu předsedá mandátovému a imunitnímu výboru, který bude hospodaření prezidentských kandidátů kontrolovat.

Podle Oberfalzera ale není jasné, do kdy může Zeman dary přijímat. Podle zákona by měl už 30 dnů po volbách převést přebytečné peníze na dobročinné účely a do 60 dnů pak předložit ke kontrole kompletní účty. O limitu pro přijímání darů ale zákon výslovně nemluví.

Novému prezidentovi na účtu za dobu celé kampaně chybí náklady na mzdy jeho spolupracovníků nebo na chod kanceláře. Přitom u jeho soupeřů v prezidentské volbě, kteří tento údaj většinou uváděli, šlo o náklady až půl milionu měsíčně. Neúplné jsou ale i náklady na billboardy nebo inzerci a náklady na distribuci letáků do domácností po celé republice.

Zemanův tým se nesrovnalosti kolem svých účtů vysvětlovat vůbec nesnaží. Jeho mluvčí Hana Burianová už několik týdnů nereaguje na žádosti HN o vyčíslení nákladů za jednotlivé části předvolební kampaně a o vysvětlení nejasných položek na transparentním volebním účtu. A vyhýbavě odpovídají i další členové jeho týmu.

Zeman zatím dostal většinu darů od moravských podnikatelů, právníků a exekutorů, peníze posílali opakovaně. Většina z nich jsou přitom lidé napojení na předsedu Strany práv občanů Zemanovci Vratislava Mynáře. Řada z dárců jsou navíc blízcí známí z byznysu, kteří se protínají v mnoha firmách a roky spolu podnikají.

Fischer doplácí sám. Zatím Nesplacené účty má ale také Jan Fischer, původní favorit, který nakonec vypadl už v prvním kole volby. Ani on nemá uhrazené všechny náklady za kampaň a na účtu mu navíc zbývá jen necelých devět tisíc korun. Zatím poslední přiznané náklady kampaně proto musel Fischer platit ze svého. Na volební účet si poslal příspěvek 350 tisíc korun, aby mohl uhradit lednové mzdy svých spolupracovníků, náklady na telefon a zbývající účty za natáčení volebních klipů. Kolik dalších peněz mu ale zbývá doplatit, zatím není jasné, protože nedorazily veškeré faktury.

„Předpokládám, že nedostatky v účtech budou, ostatně je to první volba prezidenta,“ reagovala místopředsedkyně mandátového a imunitního výboru Senátu Dagmar Terelmešová z ČSSD. Senátoři se sejdou už na konci února, aby se domluvili, co a jak přesně budou v účtech kandidátů kontrolovat. I kdyby ale našli jasné chyby, nemohou kandidátům uložit žádnou sankci, mohou nedostatky jen zveřejnit. Na definitivní vyrovnaní účtů mají všichni kandidáti čas do šedesáti dní od vyhlášení výsledků prezidentské volby, tedy do konce března. Pokud kandidátům po volbě peníze zbydou, musí současně doložit, že je darovali na dobročinné účely.

Zemanovy triky

Anonymní dary Zemanovi přišly během kampaně statisíce, u kterých nebyla uvedena jména dárců. Jeho tým se odvolává na Českou spořitelnu, která vede jeho transparentní účet: bance prý dlouho trvá, než identifikuje dárce. Stále anonymní zůstávají dary v hodnotě 130 tisíc korun.

Téměř anonymní dary U některých darů jsou dárce uvedeni jen obecně. Například na podzim Zeman dostal 670 tisíc od „občanského sdružení“. Sám pak doplnil, že prý jde o Sdružení přátel Miloše Zemana. Účetnictví sdružení je ale neprůhledné. Včera dostal Zeman dar 300 tisíc korun, jako dárce je ale uvedeno jen označení „stavební firma“, její jméno chybí.

Většina peněz až po zvolení Zeman do svého zvolení vybral od sponzorů přibližně 12 milionů korun. Aby zaplatil kampaň, ale potřebuje dalších 18 milionů, které mu teprve přijdou. Strana práv občanů – Zemanovci má prý sponzory nasmlouvané, jejich jména ale tají.

Zemanův sponzor: Kryji skutečného dárce

Marie Valášková Bastlová, Barbora Strnadová

Skutečnému dárce jde o veřejné zakázky, připustil břevlanský podnikatel

Neprůhledné financování prezidentské kampaně Jana Fischera glosoval před pár dny Miloš Zeman slovy, že je „potřeba být maximálně transparentní“. Přitom – jak zjistily HN – vážné nedostatky má i Zemanova kampaň. Někteří sponzoři jsou jen nastrčení a kryjí skutečné dárce.

Třeba břevlanská společnost F&K&B. Ta Zemanovi podle údajů na transparentním účtu darovala 150 tisíc korun. Jenže předseda představenstva firmy Jiří Klimovič teď HN řekl, že peníze neposlal za sebe, ale za svého obchodního partnera, který nechtěl být vidět. „Figuruje také mezi sponzory, ale nechtěl, aby bylo vidět, že tam toho dává tolik,“ řekl HN Klimovič. Proto šla část peněz přes něj. Jméno partnera ale Klimovič odmítl prozradit. Řekl pouze, že dotyčný zná lidi z okolí prezidenta a strany SPOZ a „jde mu o veřejné zakázky“.

Kancléř prezidenta republiky a šéf Zemanova volebního výboru Vratislav Mynář je nicméně klidný. Tvrdí, že o ničem neví, a odmítá, že by něco podobného mohlo zpochybnit financování kampaně.

„Pokud pan Klimovič říká, že ho o to někdo požádal, nevidím v tom něco tak špatného. Pro mě je to transparentní, jasná záležitost. Máme smlouvu s firmou, která transparentně poslala peníze. To je vše,“ řekl HN. „Měl jsem i dřív spoustu lidí, kteří říkali, my bychom vám peníze dali, ale nechceme být vidět ve výroční zprávě v Poslanecké sněmovně,“ dodal Mynář.

Mezi Zemanovými sponzory nejsou jen nastrčené figury. Jsou i tací, kteří sice nepopírají, že mu poslali peníze, ale připouštějí, že sponzoring nebyl jejich nápad. „O politiku se vůbec nezajímám, peníze jsem dal na popud známého,“ řekl HN spoludávatel firmy Hicl s. r. o.

Martin Hicl. Neprozradil však, kdo mu poradil. Mohlo by jít například o jeho společníka z firmy DeNe Trade Radka Němce. Ten dal totiž Zemanovi dva týdny před Hiclem sto tisíc. Němce se HN nepodařilo kontaktovat. Vzájemně propojených sponzorů je mezi Zemanovými dárci celá řada. Právě oni mu darovali většinu peněz.

HN získaly svědectví o tom, že někteří skuteční Zemanovi sponzoři zůstávají v pozadí, už dříve. Dary měli místo nich posílat jejich advokáti, kteří nyní figurují na seznamu oficiálních dárců. Jenže důkazy chybí, a navíc klienty advokátů chrání advokátní tajemství.

Nejde ale o první problém s financováním Zemanovy kampaně. Kromě toho, že byl účet vyrovnán dlouho po jeho zvolení, na něm stále zůstávají nevyjasněné položky. Konkrétně anonymní dary v celkové výši 624 tisíc korun. Jména dárců u nich chybí, i když to odporuje zákonu. Podle Mynáře to ale není problém. Jde prý o chybu banky, které trvá dlouho identifikace plátců. Údaje slibuje doplnit.

S fiktivními dárci, jako je případ firmy F&K&B, měl Zeman problém už loni. MF Dnes tehdy upozornila na některé sponzory strany SPOZ, kteří tvrdili, že jí peníze nikdy nedali. Tehdejší předseda strany Vratislav Mynář ale poté sehnal od některých z nich čestná prohlášení o opaku a problém byl vyřešen.

Partner firmy nechtěl být příliš vidět, tak poslal dar přes nás

Barbora Strnadová

Jiří Klimovič, předseda představenstva F&K&B

Rozhovor

*Břeclavská stavební firma F&K&B přispěla na volební kampaň Miloše **Zemana** 150 tisíci korunami. Její spolumajitel Jiří Klimovič před časem přiznal HN, že dar nebyl ve skutečnosti od něj. Když se redakce opakovaně ptala na details, nakonec připustil: „Nechci se dohadovat, jaké je tam pozadí. Ale věci jako kontakty, známosti a podobně vždycky byly, jsou a budou. Jsou lidi, kteří tyto cestičky hledají.“*

Říkal jste, že jste poslal za svého obchodního partnera na jeho žádost peníze Miloši Zemanovi. Je to tak?

Jo, no...

A kdo byl ten partner?

To vám neřeknu. Je to dobrý obchodní partner. Ne, že bych mu tím způsobil potíže, ale tuto informaci vám nedám.

Proč nechtěl být vidět?

On také figuruje mezi sponzory, ale nechtěl, aby bylo vidět, že toho dává tolik.

Takže on je také sponzor?

Nechtěl, aby to všechno bylo od něho.

To je zvláštní. A jaká je jeho motivace? Je fanouškem pana prezidenta?

Ne, to určitě ne. Nechci se dohadovat, jaké je tam pozadí. Ale věci jako kontakty, známosti a podobně vždycky byly, jsou a budou. Jsou lidi, kteří tyto cestičky hledají. Já jsem spíš starší generace a nechci dělat žádnou díru do světa.

Myslíte, že za ten svůj sponzorský dar čeká nějakou protislužbu?

To asi ano, ale ne samozřejmě přímo od pana prezidenta. Já Zemana v lásce nemám, ani valné mínění o něm. Ale uznávám ho v tom, že si nenakradl a nenakrade. Tohle zas asi ne. Je jen mocichtivý. Já ale nevím, kam tím úplně míříte...

Chtěla bych zjistit, proč ten sponzor nechtěl být vidět. Zvláště, když už nějaké peníze pod svým jménem poslal.

To nevím. Jen vím, že tam (mezi sponzory) oficiálně figuruje. Došel za mnou a zeptal se mě, jestli mi to nedělá problém. Já jsem řekl, že jsem volil pana Schwarzenberga, i v prvním kole, že bych se na Zemana vykašlal, ale že to pro něj udělám. Ten člověk mi hodně pomohl, měl jsem vůči němu závazek a je to velmi dobrý, seriózní partner. Oba víme, v čem žijeme, v jaké republice, ale nehleďte tu nějaké miliony typu Buštěhrad a tak dál, to v žádném případě. Tady nic takového není, ani z jeho pozice. On se pohybuje v menších zakázkách. Obratově jsme tak nějak nastejno, ale on běhá víc po republice. Já se držím spíš Břeclavi, kde děláme pozemařinu. On dělá jakési specializace. To víte, vždycky nějaká korupce je, i se zákonem o veřejných zakázkách. Vždycky se najdou nějakí fištróni, to si nemusíme lhát.

Čili jsou ve hře nějaké veřejné zakázky?

Tak prosím vás, samozřejmě že ano. Vždycky, když je někdo politik, má v rukou veřejné peníze. A když si vezmete nějakého Janouška, Rittiga, to je úplně jiná káva... My tady na dědině hrajeme maximálně o nějaké desítky tisíc.

Od koho tedy podle vás ten skutečný sponzor čeká protislužbu, když ne přímo od prezidenta Miloše Zemana?

Pan Zeman má kolem sebe spoustu vlezdoprdelků. On si nenakradl, ale možná nechá krást ty lidi pod sebou. A pak má pochlebovače, kterým může dokazovat, že on je alfa samec.

Ten sponzor je spojený se Stranou práv občanů – Zemanovci?

Myslím si, že ne. Asi tam jen někoho zná. Já jsem to nerozkřýval, ale zřejmě v tom Zemanově světě někoho má.

Když to shrnu: jediné, co mi řeknete, je, že jde také o stavební firmu, ale specializovanější, než je ta vaše, navíc už dřív získala veřejné zakázky...

Ano, tak to je.

Kategorie psané žurnalistiky

„Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura“

Porota:

Martin Ciel, filmový teoretik a kritik, pedagog na Katedře filmové vědy na VŠMU / **Helena Diesing**, teoretička umění / **Joachim Dvořák**, zakladatel kulturní revue Labyrint / **Tomáš Janovic**, spisovatel, novinář, textař, básník, autor rozhlasových, televizních, divadelních her, literatury pro děti a mládež

Vítěz:

Kreslený humor

Vladimír Renčín (Právo)

www.pravo.cz

Vyjádření poroty:

Za kultivovaný humor, originalitu a zároveň přesnost a všeobecnou srozumitelnost při glosování společenských jevů bez podbízení se aktuálnímu mainstreamovému vkusu.

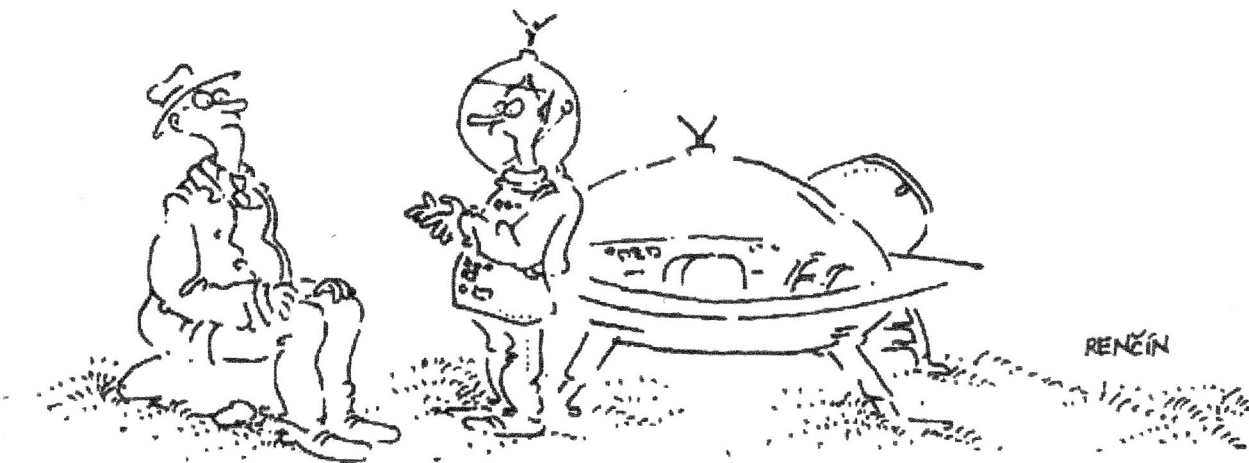
Kreslený humor

Vladimír Renčín (Právo)

RENČÍN

NĚCO NOVÉHO NA POLI FEMINISMU?

RENČÍN

A CO AŽ BUDETE MÍT POLOVINU NÁRODA V ADMINISTRATIVĚ
A DRUHOU POLOVINU V DŮCHODU - CO PAK BUDETE DĚLAT?

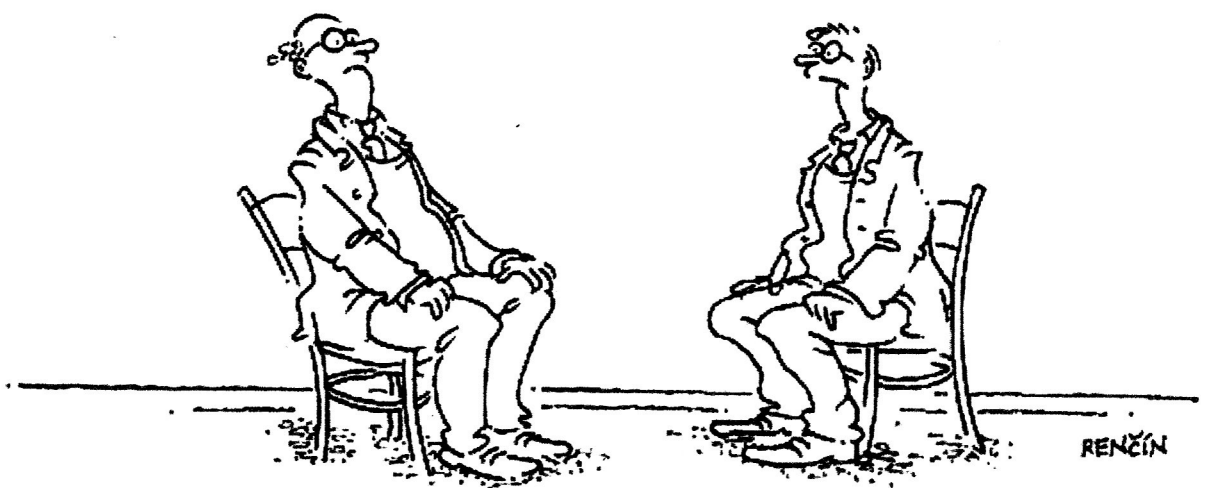
PADÁME, ZASE POLICAJTI! NE, V TÝHLE ZEMI SE OPRAYDU NEDÁ PODNIKAT!

BOHOŠ SI NEPŮJDE S VÁMI ZAHRÁT FOTBAL,
PROTOŽE SEDÍ U POČÍTAČE A HRAJE SI FOTBAL.

ZKUSÍM TO. NA TOHLE UŽ SE NECHALI NACHYTAT
I MNOHEM CHYTŘEJŠÍ ŽIVOČICHOVÉ NEŽ KAPŘI.

DOSTAL JSEM DESET MILIÓŇŮ OD AG&H BANK.
PORADIL JSEM JIM, ŽE RÁNO JE MOUDŘEJŠÍ VEČERA.

PÁNOVÉ, ŘEKNĚME SI UPŘÍMNĚ, ŽE SPÍŠE VE ZLODĚJNÁCH
NEŽ V HUDBĚ JE ŽIVOT ČECHŮ.

RYCHLEJI, RYCHLEJI! AŽ VÍME, KAM SMĚŘUJEME.

DĚTI, PODÍVEJTE, TO JE NOVÝ DRUH ROZUMNÉHO ŽIVOČIŠA. DEBILUS SAPIENS!

STATISTICKY JE VŠE V POŘÁDKU. O EVIDENTNÍ KORUPCI
JDE POUZE VE ČTYŘICETI PROCENTECH PŘÍPADŮ.

Nominace:

Rubrika Sliackeho Kameňák

Mikuláš Sliacky (Nový čas)

www.cas.sk

Vyjádření poroty:

Vizuálně zajímavý postřeh, který ostře poukazuje na současnou společensko-politickou situaci.

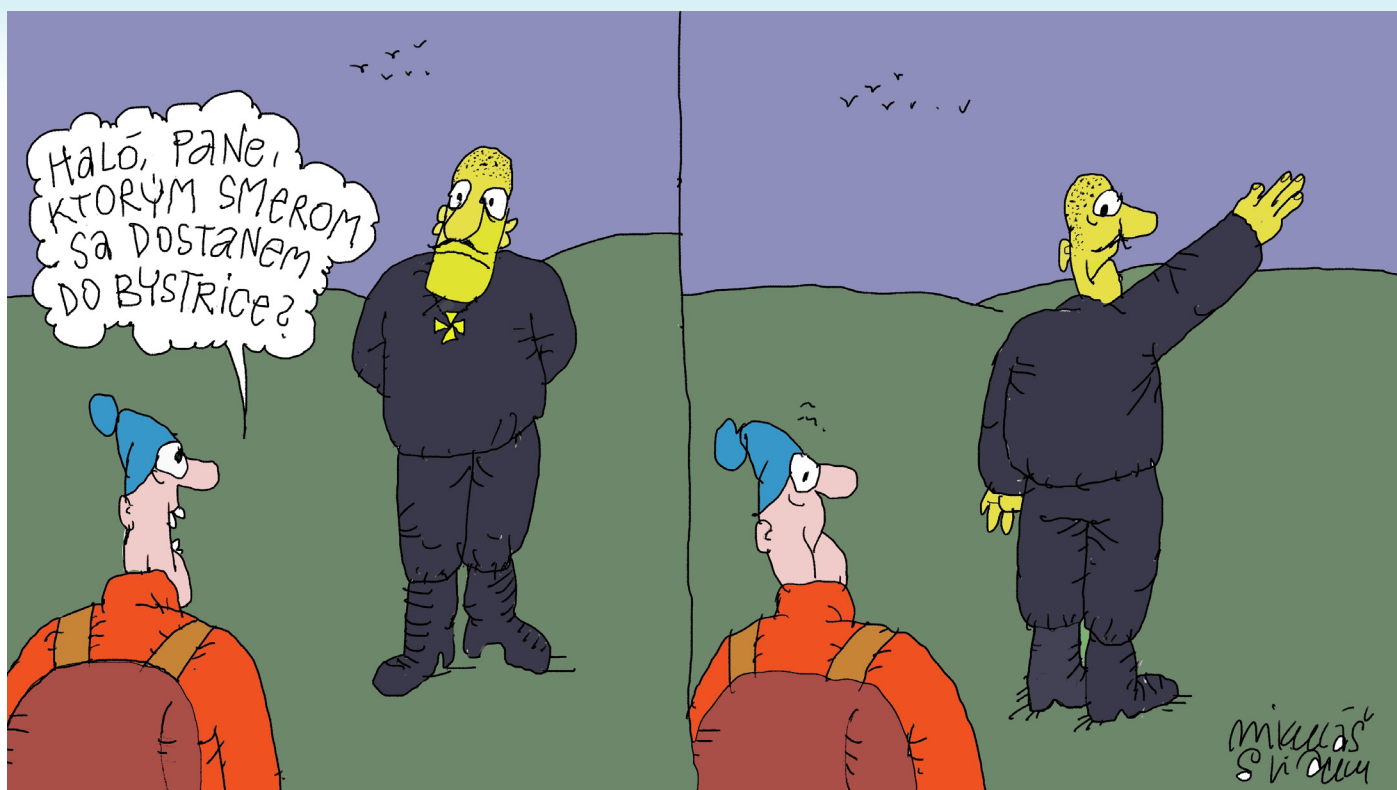
Rubrika Sliackeho Kameňák

Mikuláš Sliacky (Nový čas)

Nominace:

Vladári 2013

Natália Ložeková (.týždeň)

www.tyzden.sk

Vyjádření poroty:

Kvalitně zpracované, vycházející z tradicí fotorealizmu na vysoké profesionální úrovni mezinárodního kontextu špičkové karikatury.

Vladári 2013

Natália Ložeková (.týždeň)

Rozhovor s Petrom Šťastným • Tomáš Halík o pôste

.týždeň

10/2013 | 4. marec 2013 | cena 1,80 €/46 Kč | www.tyzden.sk

.klub

Stav európskej duše

.rysard Legutko

Roger Scruton ho nazval najoriginálnejším mysliteľom súčasnosti. V politike pôsobí skôr nenápadne, jeho texty a eseje sú však zásadnou udalosťou. Prinášame úryvok z najnovšej knihy poľského filozofa Ryszarda Legutka.

ILUSTRÁCIA NATÁLIA LOŽEKOVÁ/NATALIA LOZEKOVA.SK

12 týždeň ■ 18. marca 2013

47

.klub

Zdochlina s mejkapom

Josef Mlejnek, ml.

V auguste 1960 charakterizoval časopis Time Che Guevaru ako mozog revolúcie, Fidela Castra ako jej srdce a Raúla Castra ako jej päšť. Kubu síce komunistická propaganda vykresľovala ako „ostrov slobody“, v skutočnosti však ide o jednu z najtuhších diktatúr súčasného sveta.

ILUSTRÁCIA NATÁLIA LOŽEKOVÁ/NATALIA LOŽEKOVÁ

27. týždeň = 5. augusta 2013

47

Rozhovor: Ján Čarnogurský • Džezmeni Petra Lipu

tyždeň

AKO SI UGRILOVAŤ ČESKO

Úspešný Andrej Babiš a volebný debakel pravice?

43/2013 | 21. október 2013 | cena 1,80 €/46 Kč | predplatné 1,17 € | www.tyzden.sk

.klub

Putinove oči

.rachel Polonsky

Hoci sa to nezdá, Putinov pohľad sa mení. Z muža s nesmelým chlapčenským pohľadom, akým bol, keď sa stal prezidentom, sa stal mocný hypnotizér. Pomaly prichádza aj o to.

ILUSTRÁCIA NATÁLIA LOŽEKOVÁ/NATALIA LOŽEKOVÁ SK

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse

Porota:

Štefan Hríb, šéfredaktor časopisu .týždeň a moderátor pořadu Večery pod lampou slovenské televize RTVS / **Marie Čermáková**, socioložka, bývalá ředitelka Sociologického ústavu / **Irena Reifová**, vyučující na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd UK / **Karel Hvízdala**, novinář, dramatik a spisovatel

Vítěz:

Interview s Michalem Haškem

Daniela Drtinová (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Na rozhovoru s výrazným společenským dopadem si porota cení zejména skvělé práce autorky se zdroji v přímém přenosu a velmi dobré přípravy rešerší editorského týmu pod vedením Jana Rozkošného. Mimořádně také oceňuje odvahu autorky zopakovat tu samou otázku jedenáctkrát, což se stalo, pokud je nám známo, od roku 1835 podruhé v dějinách žurnalistiky.

Interview s Michalem Haškem

Daniela Drtinová (Česká televize)

Nominace:

Pro a proti - Havel

Renata Kalenská (Český rozhlas Plus)

www.rozhlas.cz/plus

Vyjádření poroty:

Vhodně vybraní hosté na základě vlastní zkušenosti ukazují složitost osobnosti Václava Havla a jeho vývoj a přinášejí dosud obecně neznámá fakta. Autorka s velkým citem rozhovor nejen vede, ale i strukturuje.

Pro a proti - Havel

Renata Kalenská (Český rozhlas Plus)

Nominace:

Historie.cs – Divoký odsun

Vladimír Kučera, Čestmír Franěk, Aleš Poledne (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Téma, kterým se tento příspěvek zabývá, je v české společnosti stále velmi citlivé. Porota oceňuje výběr hostů, tématu a způsob jeho zpracování. Diskuse je vedena otevřeně a přitom s respektem k tragickým událostem a škálu názorů rozšiřuje i přítomnost zahraničního hosta.

Historie.cs – Divoký odsun

Vladimír Kučera, Čestmír Franěk, Aleš Poledne (Česká televize)

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší reportáž

Porota:

Olga Sommerová, filmová dokumentaristka a pedagožka / **Jaroslav Veis**, spisovatel a novinář / **Alexej Fulmek**, spoluzakladatel deníku SME, generální ředitel vydavatelství Petit Press a člen představenstva Združenia vydavateľov periodickej tlače Slovenska / **Dana Schmidt**, dopisovatelka dánského deníku Politiken

Vítěz:

Zkáza města Lauterbach

Jiří Vondráček (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Originální konfrontace archivního dokumentu s dnešním pohledem na poválečné zločiny je vynikajícím příspěvkem k pochopení peripetií moderních českých dějin. Autor zobrazuje zvrhlé rozhodnutí režimu zničit město, které stavěly celé generace. Porota oceňuje kombinaci archivních záběrů se schopností moderních technologií vizualizovat historii i pozitivní vyznění, především aktivity jednotlivců, kteří zachránili vzácný barokní oltář z obce, kde nezůstal kámen na kameni.

Zkáza města Lauterbach

Jiří Vondráček (Česká televize)

Nominace:

Život homosexuálů v Polsku

Petr Vavrouška (Český rozhlas Plus)

www.rozhlas.cz/plus

Vyjádření poroty:

Autor předvádí v nejlepším slova smyslu vyvážený pohled na téma, jež je značnou částí veřejnosti nejen v Polsku dosud téměř tabuizováno. Autor konfrontuje otevřenost lesbického páru s homofobní omezeností poslankyně, která reprezentuje silný názorový proud intolerantního polského katolicismu.

Život homosexuálů v Polsku

Petr Vavrouška (Český rozhlas Plus)

Nominace:

Farář a baroko

David Macháček (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Autor spojuje příběh kraje, příběh barokních kostelů a příběh mladého slovenského faráře v působivý celek přesahující běžný pohled na dnes tak aktuální téma církevního dědictví. Zobrazení donkichotského úsilí o záchranu památek ukazuje, že i zdánlivě nesplnitelné cíle mají smysl.

Farář a baroko

David Macháček (Česká televize)

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Porota:

Ivo Mathé, vedoucí Katedry produkce na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění / **Tom Nicholson**, kanadský investigativní novinář žijící na Slovensku / **Alena Červenková**, bývalá moderátorka pořadu Na hraně v České televizi / **Andrea Paulínyová**, reportérka slovenské televize Markíza, držitelka několika novinářských ocenění

Vítěz:

Lihový boss Radek Březina a jeho podnikání

Dalibor Bártek (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje kvalitní analyticko-investigativní práci a vyzdvihuje též celospolečenský dopad série reportáží, který přesahuje hranice České republiky. Autor se problematice věnoval dlouhodobě a důsledně. Porotci také oceňují kompaktnost jednotlivých reportáží, které tvoří pro diváka srozumitelný celek.

Lihový boss Radek Březina a jeho podnikání

Dalibor Bártek (Česká televize)

Nominace:

Neznámí vlastníci solárních firem

David Havlík, Michael Fiala, Vladko Omasta (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota vyzdvihuje vysokou úroveň pečlivé investigativní práce, ojedinělé úsilí při získávání informací a hledání zdrojů. Oceňuje také nápaditost zpracování série reportáží, která měla velký společenský dopad.

Neznámí vlastníci solárních firem

David Havlík, Michael Fiala, Vladko Omasta (Česká televize)

Nominace:

Fotbalová tragédie na Hillsborough

Jiří Hošek (Český rozhlas Plus)

www.rozhlas.cz/plus

Vyjádření poroty:

Příspěvek kombinuje kvalitní analytickou práci a silně emotivní zpracování příběhu, jehož kořeny sahají do doby, kdy do tehdejšího Československa ověřené informace neproudily. Autor rozhlasové reportáže zasazuje téma do širšího společenského kontextu.

Fotbalová tragédie na Hillsborough

Jiří Hošek (Český rozhlas Plus)

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku

Porota:

Ján Simkanič, výkonný ředitel společnosti Internet Info, s.r.o. / **Petr Herian**, zakladatel a majitel NEWTON Media, a.s., ředitel NEWTON Technologies, a.s. / **Tomáš Bella**, zástupce šéfredaktora slovenského deníku SME

Vítěz:

Srpen 1968 pro váš počítač, čtečku a tablet

Filip Rožánek (Český rozhlas)

www.rozhlas.cz

Vyjádření poroty:

Jestli bylo něco v posledním roce inovativním projektem českého internetu, pak je to projekt Srpen 1968 ve svém propojení sociálních sítí pro historické zpravodajství v reálném čase. Porota oceňuje též vydání shrnující elektronické publikace pro různé platformy, obsahující průběžně zveřejňované výstupy.

Srpen 1968 pro váš počítač, čtečku a tablet

Filip Rožánek (Český rozhlas)

Po úspěšném „přímém přenosu z okupace“, který proběhl v srpnu na sociálních sítích, si nyní můžete stáhnout elektronickou knihu ve formátech PDF, MOBI a EPUB.

Od 20. do 27. srpna 2013 nabídl Český rozhlas na sociálních sítích „přímý přenos“ z okupace Československa s odstupem 45 let. Uživatelé [Twitteru](#) a [Facebooku](#) mohli v reálném čase znovu prožívat události, které se odehrály v srpnu 1968. Na obou platformách byly kromě textových zpráv také fotografie, zvuky a dokumenty, využili jsme i záznamy z YouTube, k tomu umisťovali dokumenty na server [Scribd](#) a nahrávali zvukové záznamy na [SoundCloud](#).

Ted' si můžete celý „přímý přenos“ uložit v podobě elektronické knihy. Kromě rekapitulace dění mezi 20. a 27. srpnem 1968 v ní najdete doplňující kapitoly. V nich je vysvětlena dobová situace, popsán kontext politických rozhodnutí, jsou představeni hlavní aktéři, nebo zveřejněny autentické dobové dokumenty. Přílohy tvoří seznam obětí okupace a seznam pracovníků Československého rozhlasu, kteří udrželi vysílání i v těžkých podmínkách.

http://www.rozhlas.cz/historie/1968/_zprava/srpen-1968-pro-vas-pocitac-kindle-a-ipad--1280140

Český rozhlas ZPRÁVY IRADIO PROGRAM STANICE SPECIÁLY O ROZHLASE Hledat

Historie

Pravěk Starověk Středověk Novověk 20. století Moderní dějiny Výročí Bunkry

12. listopadu 2013 v 22:00 rubrika: Události roku 1968

Srpen 1968 pro váš počítač, čtečku a tablet

Po úspěšném „přímém přenosu z okupace“, který proběhl v srpnu na sociálních sítích, si nyní můžete stáhnout elektronickou knihu ve formátech PDF, MOBI a EPUB.

Od 20. do 27. srpna 2013 nabízí Český rozhlas na sociálních sítích „přímý přenos“ z okupace Československa s odstupem 45 let. Uživatelé Twitteru a Facebooku mohli v reálném čase znovu prožívat události, které se odehrály v srpnu 1968. Na obou platformách byly kromě textových zpráv také fotografie, zvuky a dokumenty, využili jsme i záznamy z YouTube, k tomu umisťovali dokumenty na server Scribd a nahrávali zvukové záznamy na SoundCloud.

Ted' si můžete celý „přímý přenos“ uložit v podobě elektronické knihy. Kromě rekapitulace dění mezi 20. a 27. srpnem 1968 v ní najdete doplňující kapitoly. V nich je vysvětlena dobová situace, popsán kontext politických rozhodnutí, jsou představeni hlavní aktéři, nebo zveřejněny autentické dobové dokumenty. Přílohy tvoří seznam obětí okupace a seznam pracovníků Československého rozhlasu, kteří udrželi vysílání i v těžkých podmínkách.

SRPEN 1968

Prvních sedm dnů okupace

Srpen 1968. Prvních sedm dnů okupace
Foto: Filip Rožánek

Historie

Oslavy 1. máje 1989?
Nechyběly zánčené projevy...
1. máj je Svátkem práce ve většině...

Už jsme mohli mít euro, myslí si bývalý ministr...
1. května 2004 vstoupilo Česko...

► Doplnili Vikingové na Madeiru?
► Strážci paměti
► 670 let stavebních prací a restaurování

Více

O HISTORI V AUDIU

Ranní Radiožurnál
Zánčené projevy i protest na Václavském...

Příběhy 20. století
Malířka a spisovatelka Gertruda Gruberová...

SRPEN 1968

Nominace:

Nemoci, nehody i války

Jan Boček (iHNED.cz)

www.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje chytré využití interaktivního zpracování datových podkladů k názornému rozkrytí méně viditelných souvislostí. Cennou součástí díla je také analytický vhled a práce s primárními zdroji.

Nemoci, nehody i války

Jan Boček (iHNED.cz)

Poprvé jsou data takto sumarizovaná a poskytnutá veřejnosti ve srozumitelné podobě.

Seriál sestává ze tří článků:

<http://data.blog.ihned.cz/c1-61442270-nemoci-nehody-i-valky-podivejte-se-na-co-cesi-ve-20-stoleti-umirali>

IHNED.cz

Anne Applebaum
Válka nového věku

HNPNÍŽE | DNEŠNÍ HN | DATABLOG | KULTURNÍ TIPY | TV | POČASÍ | NAŠE TITULY | VIDEO

Vyhledat...

Google™

IHNED.cz **HNZPRÁVY** **HNBYZNYS** **HNLIFE** **HNART** **HNTECH** **HNIALOG** **STUDENTI**
KOMENTÁŘE **BLOGY** **THINKTANK** **MACHÁČKOVA VÝMĚNA** **DATA** **ŠÍDLA** **IDEA** **EKONOMIX** **DLOUHÉ ČTENÍ** **VIDEOBOX**

16. 12. 2013 | poslední aktualizace: 16. 12. 2013 14:44

[f](#) [t](#) [in](#) [e](#) [+](#) 28 [g+](#) [-](#) velikost písma [+](#)

Nemoci, nehody i války: Podívejte se, na co Češi ve 20. století umírali

Stála víc životů heydrichiáda, nebo osvobození? Přibývá násilných úmrtí při změně politického režimu? O kolik vyrostl počet smrtelných autonehod oproti první republice? Jak se změnil poměr infekčních nemocí, nemocí srdce a nádorů? Prohlédněte si data o příčinách úmrtí na českém území 1919 až 2006.

Data

blog o datové žurnalistice

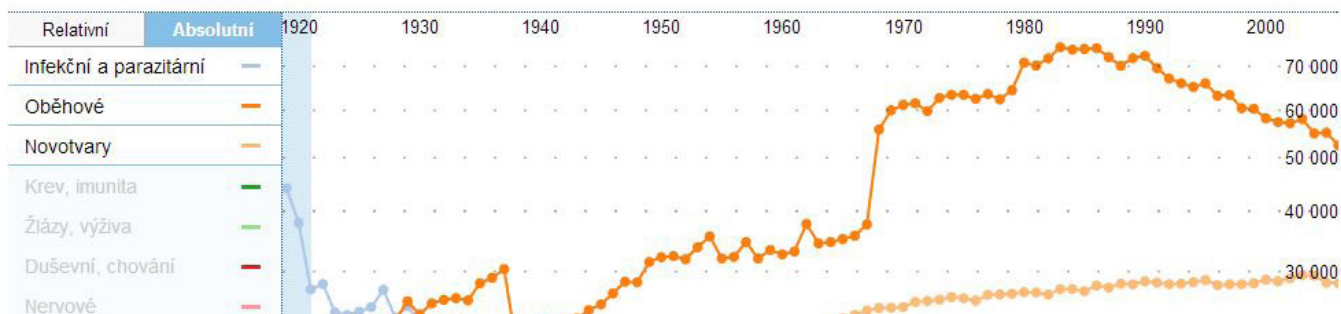
ČLÁNEK

DISKUSE (61)

Nemoci, nehody i války

Klikněte na tlačítko Dále a podívejte se, proč také Češi ve 20. století umírali

« Zpět 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 Dále »

<http://data.blog.ihned.cz/c1-61452430-delka-zdraveho-zivota-u-nas-klesa-prodluzujeme-stonani-je-to-ekonomicka-past-varuje-lekar>

Délka zdravého života u nás klesá, prodlužujeme stonání. Je to ekonomická past, varuje lékař

Na počátku dvacátého století se nejčastěji umíralo na tuberkulózu, dnes na nemoci srdce a cév. "Příčiny úmrtí jsou poměrně měkká data, zatížená mnoha chybami. Skutečný problém dnešní medicíny hledejte jinde: zabývá se převážně nemocnými a zapomíná na zdravé," vysvětluje profesor Holčík z Ústavu sociálního lékařství v Brně.

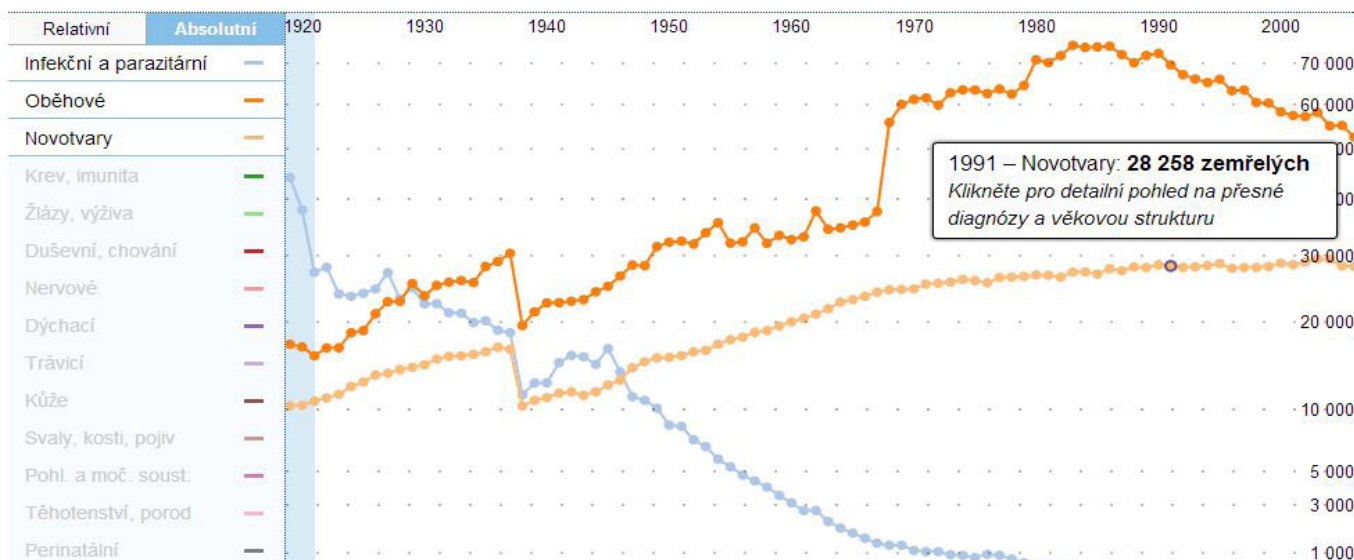
Data
blog o datové žurnalistice

ČLÁNEK

DISKUSE (185)

Interpretovat medicínská data obvykle není snadné. Dataset všech úmrtí na českém území v letech 1919 až 2006 není výjimka. Během téměř tříhodinové soukromé přednášky se nám jeho souvislosti pokusil vysvětlit profesor Jan Holčík z Ústavu sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví Lékařské fakulty Masarykovy univerzity. Proklijte si vizualizaci a přečtete rozhovor – nejlépe v tomto pořadí.

« Zpět 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 Dále »

<http://data.blog.ihned.cz/c1-61473360-statisticky-bulvar-ctyri-veci-ktre-vas-prekvapi-na-smrti>

Statistický bulvár: čtyři věci, které vás překvapí na smrti

Šance, že se po smrti dočkáte pitvy, je v Brně dvakrát větší než ve Zlíně nebo v Jihlavě. Podívejte se na fakta, která nás zaujala na oborech blízkých smrti.

Data
blog o datové žurnalistice

ČLÁNEK

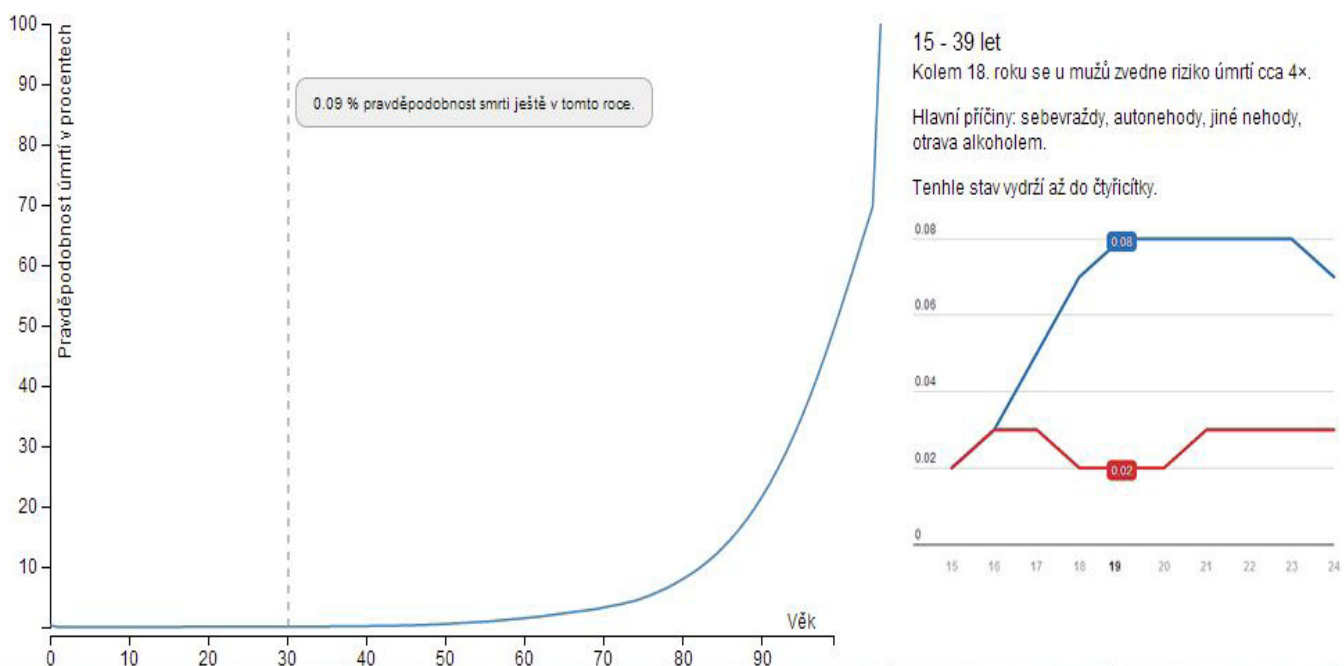
DISKUSE (1)

1. Muži do čtyřiceti let nejčastěji umírají vlastní rukou

Pokud jste muž mezi dvacátým a čtyřicátým rokem, největší nebezpečí jste pro sebe vy sám. Nejčastější příčinou úmrtí je v tomto období sebevražda, až pak následují nehody a autonehody. Ženy jsou proti sobě chráněny lépe, dokonalejších sebevražd je u nich pětikrát méně než u mužů. V následující aplikaci se můžete podívat, co hrozí vám - podle věku a podle pohlaví.

Věk vyberte tažením čárkované linie nebo klikem do grafu.

Nominace:

Stratocaching

Jan Kužník (iDNES.cz)

www.idnes.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje promyšlené propojení technologie, zpravodajství, komunikace přes sociální síť, gamifikačních prvků a reportážního stylu pro inovativní popularizaci vědy.

Stratocaching

Jan Kužník (iDNES.cz)

Dvanáct tisíc registrovaných čtenářů se v sobotu 16. listopadu zapojilo do unikátního projektu Stratocaching, který spolupořádal Technet.cz, technický magazín z rodiny iDNES.cz. Ze stratosferického balonu z výšky třicet kilometrů vědečtí nadšenci vypustili deset GPS modulů, které se díky tvaru podobnému javorovým semínkům začaly pomalu snášet na zem. Extrémně nízké teploty ve stratosféře vyřadily některé přístroje z provozu, přesto soutěžící na zemi dokázali polovinu vypuštěných modulů najít v okolí Chrástu u Plzně.

<http://stratocaching.idnes.cz/>

Připravujeme
Stratocaching 2014!

Stratocaching
2013 / Česky

Stratocaching
2013 / English

Video

Česko-slovenská cena veřejnosti

Vítěz:

Ocenění se uděluje za příspěvek, který měl za poslední rok největší společenský dopad, nebo zásadně přispěl k posílení práv občanů. Vítězný příspěvek vybrala česká a slovenská veřejnost v online hlasování, které probíhalo od 7. do 16. dubna 2014 na adrese: <http://hlasovani.novinarskacena.cz/>.

Vybírala z celkem 10 příspěvků, které nominovaly rady soutěže Novinářská cena 2013 v Česku a na Slovensku na základě doporučení odborných porot.

Vítěz:

Odměna pro známou

Dušan Károlyi (TREND)

www.etrend.sk

Odměna pro známou

Dušan Károlyi (TREND)

Na platy učiteľov nie sú peniaze, na podozrivo vybrané právne služby ich škola našla.

Učítelia znova pred úradom vlády robili hluk. A opäť taký bezzubý, že ho sotva bolo počuť.

Proti nízkym platom protestovali učítelia minulý týždeň. O primeranejší spoločenský status a perspektívnejšie financovanie školstva sa márne snažia už dvadsať rokov. Napriek tomu, že ich požiadavky vôbec nie sú scestné.

Ak človek zíde spredu úradu vlády nižšie do škôl k radovým učiteľom, nespokojnosť rastie, chuť hovoriť o problémoch klesá. V čase úbytku žiakov a rušenia škôl im ústa zatvárajú obavy o miesto, hoci mizerne platené. Až kým niekomu pretečie pohár a stratí zábrany. Tak ako Oto-
vi Žarnayovi, predsedovi Rady školy pri Obchodnej akadémii (OA) na Polárnej ulici v Košiciach.

Bez príplatkov

Nie sú peniaze, počúvajú dookola učítelia, no zároveň celé roky sledujú – jemne povedané – bezbrehé plytvanie štátu. Kým je to abstraktný štát, taký neosobný, dá sa s tým vyrovnáť. Osobnejšie sú osobné príplatky. „Od vlaňajšieho júna dostávajú učítelia v našej škole iba základný plat. Riaditeľ to zdôvodnil zlou finančnou situáciou,“ hovorí O. Žarnay.

Argument riaditeľa akceptoval do februára tohto roka. Vtedy zistil, že škola už dva roky platí za externé právne služby košickej advokátke Alene Rudohradskej. Neupokojil ho ani fakt, keď v obchodnom registri našiel podozrenie o prepojení advokátky na brata Štefana Kandráča, vedúceho odboru školstva Košického samosprávneho kraja (KSK), ktorý je zriaďovateľom obchodnej akadémie.

Š. Kandráč priznal, že školám poradil, aby si najali externistov. „Ja som školám odporučil, ak nemajú v radoch zamestnancov dostatočne erudovanú osobu, aby si našli externých spolupracovníkov,“ vysvetlil Š. Kandráč. Dodal, že chce predchádzať tomu, čo riešili v uplynulých rokoch. Teda prehratým súdnym sporom a následne neefektívne vynakladaným vysokým sumám za nezákonné výpovede. Odmietla však, že by školám odporúčal konkrétnych právnikov.

A. Rudohradská bola do roku 2007 spoločníčkou v košickej firme Hydrowood. Ďalším spoločníkom bol Marek Kandráč, prokuristom Peter Kandráč. Ide o synovca a brata Štefana Kandráča. „Ja sa o bratove podnikateľské aktivity nezaujímam, Rudohradskú nepoznám, logicky som nevedel, že boli spolu v jednej firme,“ tvrdí Š. Kandráč.

A. Rudohradská povedala, že o svojich klientoch a práci pre nich nebude hovoriť, je viazaná mlčanlivosťou. Dodala, že Hydrowood bola stavebná firma, Petra Kandráča pozná 15 rokov, ale to nijako nesúviselo s jej zmluvami s akadémiou. „Ani k tomu sa nebudem vyjadrovať,“ reagovala na otázku, do akej miery pozná Štefana Kandráča, vedúceho odboru školstva.

Odmena pre právničku

A. Rudohradská podpísala so školou dve zmluvy. Jednu na rok 2011 s mesačným paušálom 450 eur, druhú od apríla 2012 do marca 2013 s paušálom 550 eur. V oboch prípadoch vyhrala výberové konanie. Riaditeľ OA Peter Ivan však neodpovedal, kto konkrétne sa na konaniach zúčastnil a s akými cenovými ponukami. „V zmysle zákona je verejný obstarávateľ povinný po vyhodnotení ponúk bezodkladne informovať iba všetkých uchádzačov a nesmie použiť ponuku ani jej časti bez ich súhlasu,“ uviedol.

P. Ivan doplnil, že škola oslovila minimálne tri právne kancelárie. Vyhľadala si ich na internete, kde zisťuje aj referencie. Nevedel však odpovedať na otázku, na základe akého kľúča, kritérií oslovili právne kancelárie a prečo si vybrali práve A. Rudohradskú. Vraj netušil, že bola vo firme s príbuznými vedúceho odboru školstva. „Až teraz sa to dozvedám od vás.“

Najznámejší internetový vyhľadávač pri mene advokátky hneď odkáže na sociálnu sieť firiem a okrem Hydrowoodu tam medzi blízkymi ľuďmi advokátky na druhom a treťom mieste svietia Marek a Peter Kandráčovci. Stačia dva kliky... „Nie som typ človeka, ktorý by za všetkým videl kauzu alebo konšpiráciu,“ poznamenal P. Ivan.

O zvýšenie rozpočtu na externé právne služby požiadala obchodná akadémia svojho zriaďovateľa. V roku 2011 dostala zhruba 3 440 eur, vlani 9 500 eur na „krytie variabilných výdavkov“. Z nich mohla financovať aj právne služby. Zaujímavé je, že keď O. Žarnay vo februári vytiahol túto tému a rada školy požiadala riaditeľa, aby zdôvodnil, prečo uzatváral zmluvu s A.

Rudohradskou a aby rozpísal zoznam úkonov, ktoré urobila, zrazu škola prestala potrebovať externú právničku.

Zatiaľ čo Š. Kandráč ako motív najímania externých právnikov spomínal v prvom rade hrozby nezákonného rozviazania pracovného pomeru, riaditeľ P. Ivan akcentoval dva projekty dotované Európskym sociálnym fondom v hodnote vyše 300-tisíc eur, vďaka ktorým modernizovali vyučovací proces. Konzultácie, spracovanie podkladov a príprava verejných obstarávaní a zmlúv mali byť podľa P. Ivana náplňou práce právničky v súvislosti s projektmi. Tie vrcholili v roku 2012, preto už nevypisoval ďalšiu súťaž na externé právne služby.

Predmet činnosti v zmluve s A. Rudohradskou z roku 2012 žiadny projekt neuvádza, len všeobecné právne služby alebo zastupovanie v konaní pred súdmi či orgánmi verejnej moci. Zároveň je tam veta, že klient môže požiadať o zastupovanie aj v iných veciach, „pričom podmienky sa dohodnú osobitne“. Riaditeľ ubezpečuje, že právničke určite neplatili nič mimo paušálov.

Pracuje pre viacerých

Pri zmluvách so školami nemusí ísť len o „drobné na kávu“. V portfóliu KSK je viac než sedemdesiat škôl a školských zariadení. Koľko z nich využíva externých právnikov, odbor školstva nevedie. No zo zmlúv a faktúr, ktoré od roku 2011 povinne zverejňujú, sa dá vyčítať, že A. Rudohradská pracuje pre viac škôl. Napríklad gymnázium v Spišskej Novej Vsi fakturuje 175 eur mesačne, SOŠ technickej v Michalovciach 400 eur, ďalšej SOŠ v Spišskej 180 eur. Na otázku, s koľkými školami má zmluvu, nechcela odpovedať.

Gymnázium na Šrobárovej v Košiciach je podľa počtu žiakov takmer o polovicu väčšie než OA na Polárnej, no externému právnikovi platí mesačný paušál iba 100 eur. „Iné výdavky za právne služby okrem tohto paušálu naša škola nemá,“ odpovedal riaditeľ gymnázia Slavomír Harabin. Päťaplnásobný rozdiel v cene P. Ivan komentovať nechcel: „Nepoznám náležitosti právnych služieb Gymnázia Šrobárova.“

Externí právnici však nie sú výsadou len KSK. Hovorkyňa Prešovského samosprávneho kraja Veronika Fitzeková tvrdí, že v zmysle zákona sú povinní poskytovať svojim organizáciám právne poradenstvo. Na úrade majú tri právničky, napriek tomu si menej než polovica z ich 79 škôl najala externého právnika. „Predovšetkým na riešenie konkrétnych problémov v pracovnoprávných vzťahoch,“ spresnila V. Fitzeková.

V Banskej Bystrici tiež odporúčajú školám externé právne kancelárie, ale len keď vedú súdny spor. „Ide skôr o spory z oblasti pracovnoprávnej. Najatých právnych kancelárií je len pár,“ vraví hovorkyňa župy Monika Pastuchová. Majetkovoprávne spory zastrešuje právne oddelenie úradu.

Aj P. Ivan konštatuje, že predtým právne otázky riešili v rámci svojich možností, cez vlastných zamestnancov. Alebo požiadali o pomoc odbor školstva KSK, keď v roku 2009 pri zlúčení s inou školou písal viac výpovedí. „Lenže tu je jeden právnik na 72 škôl a školských zariadení. Ani pri najlepšej vôli nedokáže pokryť všetky ich potreby,“ zdôrazňuje Š. Kandráč. S tým, že právnik na jeho odbore metodicky usmerňuje vo výkladoch rôznej legislatívy. Školy právne nezastupuje.

Ohrozuje školu

Nielen O. Žarnay dva roky netušil, že škola platí A. Rudohradskej za právne služby. Keď to oznámil na školskej rade, všetci zostali prekvapení.

Š. Kandráč nechápe, prečo si mysleli, že riaditeľ OA zmluvy s externou právničkou skrýval. Upozorňuje, že všetko je verejné, dnes je povinnosť zverejňovať zmluvy. Áno, zmluva visí na stránke KSK, aj keď len tá druhá. No predovšetkým, ak niekto netuší, že má hľadať konkrétne „právne služby“, tak preklikať sa cez všetku tú „zeleninu“, ktorú školy objednávajú, nie je jednoduché. „Neviem, na základe čoho by som mal pedagogický zbor informovať o uzatvorenej zmluve medzi školou a iným subjektom. Ak sa to priamo netýka pedagogického procesu,“ čuduje sa riaditeľ. Na poznámku, že predsa preto, aby mu ju učitelia po dvoch rokoch nevyčítali s podozrením, že ju pred nimi skrýval, stroho dodal, že to nepovažoval za potrebné.

Napokon nie zmluvy s podozrivým pozadím sú pre školu problematické, ale ak na ne niekto poukáže. O. Žarnay bol opakovane upozornený, že ohrozuje budúcnosť školy.

„Nechceme, aby sa v médiách objavili informácie, ktoré môžu vyvolať u rodičov a žiakov reakciu, že radšej pôjdu na inú školu, lebo v tejto niečo nie je v poriadku. Nič viac a nič menej,“ vysvetlil Š. Kandráč

Za odvalu vyhadzov po sedemnástich rokoch

Na Obchodnej akadémii na Polárnej ulici v Košiciach riaditeľ nemá na odmeny pre učiteľov, ale platí externú právničku. A nie je v kraji jediný

Pred niekoľkými týždňami bol slovenčinár Oto Žarnay neznámy učiteľ na košickej strednej škole. Potom našiel odvalu a napriek varovaniam porozprával reportérovi TRENDU (Odmena pre známú? TREND 19/2013) o problémoch, na ktoré sa najprv snažil poukazovať na pôde školy. Dnes O. Žarnay lieta vo víre mediálneho záujmu o tento prípad a pomaly môže byť kandidátom na Bielu vranu (ocenenie za občiansku statočnosť). Paradoxne za to vďačí svojmu riaditeľovi, ktorý ho zo školy vyhodil.

Školy ako zlatá baňa

O. Žarnaya v pozícii predsedu rady školy našťaval fakt, že od vlaňajšieho júna dostávajú učitelia na Obchodnej akadémii (OA) na Polárnej ulici v Košiciach iba základný plat. Riaditeľ Peter Ivan im to zdôvodňoval zlou finančnou situáciou. No zároveň škola už druhý rok platí externej právničke mesačný paušál 550 eur. Nikto z učiteľov o tom nevedel. Pátranie na webstránke zriaďovateľa (Košický samosprávny kraj – KSK) priviedlo O. Žarnaya nielen k zmluve medzi OA a JUDr. Alenou Rudohradskou, ale aj k podozreniu o prepojení právničky na vedúceho odboru školstva KSK Štefana Kandráča.

A. Rudohradská bola do roku 2007 spoločníčkou v košickej firme Hydrowood. Ďalším spoločníkom bol Marek Kandráč, prokuristom Peter Kandráč. Ide o synovca a brata Štefana Kandráča. Ten akékoľvek podozrenia vylučuje: „Ja sa o bratove podnikateľské aktivity neza-

ujímam, Rudohradskú nepoznám, logicky som nevedel, že boli spolu v jednej firme.“ Priznal však, že školám v pôsobnosti KSK (72 vrátane školských zariadení) odporučil, aby si našli externých spolupracovníkov a predchádzali tak prípadným súdnym sporom. No odmietol, že by školám odporúčali konkrétnych právnikov.

A. Rudohradská o svojich klientoch nechcela s TRENDOM hovoriť, je viazaná mlčanlivosťou. Zdôraznila, že obom jej zmluvám s OA predchádzali výberové konania, ktoré vyhrala. Lenže riaditeľ P. Ivan neodpovedal, kto konkrétne sa na konaniach zúčastnil a s akými cenovými ponukami: „V zmysle zákona je verejný obstarávateľ povinný po vyhodnotení ponúk bezodkladne informovať iba všetkých uchádzačov a nesmie použiť ponuku ani jej časti bez ich súhlasu.“

Zo zmlúv a faktúr, ktoré visia na webstránke KSK, vyplýva, že A. Rudohradská pracuje pre viac škôl. Trebárs gymnáziu v Spišskej Novej Vsi fakturuje 175 eur mesačne, SOŠ technickej v Michalovciach 400 eur a SOŠ v Spišskej Novej Vsi 180 eur. Na otázku, s koľkými školami má zmluvu, nechcela odpovedať. Zmapovať to nie je jednoduché, pretože niektoré školy zverejňujú zmluvy na vlastných stránkach.

Vladimír Crmoman, organizátor kampane Vláda tvrdí, že nie sú peniaze, tak jej ich učitelia pomôžu nájsť, sa po článku v TRENDE začal zaujímať o prípad O. Žarnaya. Poslal trinásť žiadostí o sprístupnenie informácií súvisiacich s obstarávaním právnych služieb, no výsledkom bol len korešpondenčný ping-pong s OA. Objavil tiež, že A. Rudohradská poskytovala právne služby aj košickej Hotelovej akadémii – za 400 eur mesačne. Zmluva sa skončila v máji 2013.

Výpovede bez odpovede

Po medializácii v TRENDE O. Žarnay podal do podateľne KSK žiadosť o prešetrenie hospodárenia školy. O týždeň dostal namiesto odpovede výpoveď. Vraj z organizačných dôvodov. „Výpoveď vnímam ako odvetu za to, že som celý prípad medializoval a že som napísal oficiálnu žiadosť hlavnému kontrolórovi KSK, aby vykonal finančnú kontrolu na našej škole,“ hovorí O. Žarnay.

Jeho pocit podporujú aj podivné okolnosti, ktoré stoja za údajnými organizačnými dôvodmi. Tie „vznikli“ tak, že z materskej dovolenky sa od septembra vracia do školy jedna z učiteliek. Práve v čase, keď kauza s externými právnymi službami naberala aj mediálny rozmer, traja zamestnanci školy vrátane zástupkyne riaditeľa navštívili učiteľku, ktorej sa tento rok končí materská. Mali ju presviedčať, aby sa od nového školského roka vrátila do práce. Následne ju riaditeľ vyzval, aby si dala žiadosť o nástup do práce. „Kolegyňa, hoci sama ešte nevie, či nastúpi, lebo sa jej črtá aj práca v inej škole, bola tlačaná k tomu, že žiadosť musí podpísať,“ tvrdí O. Žarnay. Návrat kolegyne a zrušenie jeho pracovného miesta – to bol argument riaditeľa P. Ivana, keď O. Žarnayovi po 17 rokoch v škole dával výpoveď.

Rovnako dlho učí na škole aj telocvikár Milan Matejovský. Jediný otvorene podporil O. Žarnaya, keď na poradách preberali externé právne služby. „Na pracovnej porade som riaditeľovi povedal, že korupciu na Slovensku treba riešiť. On sa ma spýtal, či si myslím, že na našej škole je korupcia. Povedal som, že 550 eur pre právničku je podľa mňa korupcia, keď ani nevieme presne, za čo ich dostávala,“ vysvetľuje M. Matejovský. Aj on dostal v máji výpoveď, hoci má iba rok do dôchodku.

Keď sa opýtal riaditeľa, prečo musí odísť on, keď kolegyňa telocvikárka je už asi dva roky v dôchodkovom veku, vypočul si, že riaditeľ má právo takto rozhodnúť. Napokon radšej podpísal ukončenie pracovného pomeru dohodou: „Nechce sa mi už naťahovať a chodiť po súdoch. V mojom veku je to o zdravie.“

Kreatívna autorizácia

Otázky TRENDU pre riaditeľa OA ostali nezodpovedané. P. Ivan neochotu komunikovať zdôvodnil tým, že pri príprave májového článku neboli akceptované úpravy jeho vyjadrení v rámci autorizácie. To je síce pravda, avšak riaditeľ si pod autorizáciou predstavoval dopĺňanie „zabudnutých“ argumentov, resp. pozmeňovanie tých, ktoré zazneli v rozhovore. V ňom napríklad nebol schopný uviesť kritériá, na základe ktorých pri výberovom konaní oslovili „po vyhľadání na internete“ tri právne kancelárie a medzi nimi aj kanceláriu A. Rudohradskej. Pri autorizácii si už spomenul. Vraj si ich vybrali na základe skúseností z iných škôl.

A kolegovia učitelia? „Boli pobúrení, keď vyšli najavo externé právne služby, ale keď sa bolo treba ozvať, každý stiahol hlavu medzi pleciami,“ konštatoval M. Matejovský.

Ochota zabojskovať za O. Žarnaya sa našla na opačnom konci republiky. Za petíciou, ktorá má podnietiť prešetrenie postupu školy voči učiteľovi, stojí znova V. Crmoman, učiteľ z bratislavskej Spojenej školy na Novohradskej ulici. Petíciu chce koncom júna zaniest na ministerstvo školstva. Zatiaľ odhadom eviduje zhruba 600 podpisov. Od ministra očakáva, že do OA pošle hĺbkový finančný audit a školskú inšpekciu.

Guráž nestráca ani samotný O. Žarnay. Nie preto, že ho kontaktovali dvaja poslanci národnej rady a jeho prípad by mal byť predmetom interpelácie D. Čaploviča. Jednoducho našiel dôvod a na rade školy, ktorej bude naposledy predsedáť vo štvrtok 27. júna, navrhne odvolanie P. Ivana z funkcie riaditeľa. Za to, že v apríli vydal interný predpis o odmeňovaní za suplované hodiny. Na ich preplatenie alebo náhradné voľno si po novom môžu učitelia OA robiť nárok len v prípade, že supľujú predmet, na ktorý majú aprobáciu. O. Žarnay si overil na ministerstve školstva, že riaditeľ tým porušil zákon, lebo každý, kto supľuje, má nárok na odmenu.

Zabrali voľby?

Ide na prvý pohľad o malú kauzičku so žiadnou perspektívou. Takých tu bolo... A po dvoch dňoch ani pes neštekol. Lenže prípad Žarnay, ktorý TREND otvoril v máji tohto roku, si už získal status mediálny šláger. „Napriek všetkému sa cítim morálnym víťazom. Všetko, na čo som poukázal, sa napokon potvrdilo,“ glosuje Oto Žarnay z jeho pohľadu nie práve šťastný vývoj kauzy, keďže stratil zamestnanie.

Učiteľ slovenčiny na Obchodnej akadémii na Polárnej ulici v Košiciach bol zároveň predsedom rady školy. Začiatkom tohto roka upozornil na externé právne služby, za ktoré obchodná akadémia platila mesačne 550 eur advokátke Alene Rudohradskej. A poukázal aj na možnú prepojenosť advokátky na vedúceho odboru školstva Košického samosprávneho kraja (KSK) Štefana Kandráča cez jeho rodinných príbuzných. KSK je zriaďovateľom školy.

Zrušený efektívny model

Ovocie svojej odvahy zberal O. Žarnay v nasledujúcich mesiacoch. Zo školy ho prepustili údajne pre organizačné zmeny – vrátila sa kolegyňa z materskej dovolenky. Novú prácu si nevie nájsť, je na úrade práce. A ani jeho pokus dostať do obchodnej akadémie hĺbkovú kontrolu z KSK sa neskončil podľa predstáv. Bola tam kontrola, avšak nie tá obvyklá z útvaru hlavného kontrolóra, ale ad hoc skupina zriadená županom Zdenkom Trebulom. Ak sa O. Žarnay napriek tomu cíti morálnym víťazom, dôvodom sú ostatné turbulencie kauzy. Jednou z nich je zrušenie externých právnych služieb na všetkých školách v pôsobnosti KSK.

„Ja som školám odporučil, že ak nemajú v radoch zamestnancov dostatočne erudovanú osobu, aby si našli externých spolupracovníkov,“ vysvetľoval v máji TRENDU Š. Kandráč. Motívom bolo predchádzať prehratým súdnym sporom a následne neefektívne vynakladaným vysokým sumám za nezákonné výpovede. Hovorkyňa predsedu KSK Zuzana Bobriková prikladá aktuálnu informáciu, že samotné školy a školské zariadenia v pôsobnosti KSK – je ich viac než sedemdesiat – vyčíslili finančný efekt z externých právnych služieb v posledných rokoch vo výške viac ako 79-tisíc eur.

Ak to bol taký ekonomicky efektívny model, akú logiku má zrušiť ho? Len pre jediný prípad na obchodnej akadémii, ktorý kazí imidž niektorým predstaviteľom Smeru na KSK? „Nadalej trváme na tom, že je to pre školy výhodné. Je tu však zmena filozofie zo strany Úradu KSK,“ hovorí Z. Bobriková. Zmenou má byť rozšírenie právneho odboru o dvoch právnikov. Na nich – a nie na externých právnikov – sa majú obracať školy, ak narazia na právnu problematiku, s ktorou si neporadia svojpomocne.

Nechce filozofovať

Spomínaná ad hoc kontrola odhalila na Polárnej nehospodárnosť vo výške 2 400 eur. Boli to práve peniaze vyplatené externej právničke z celkovej sumy dvanásťtisíc eur, ktoré od školy dostala za dva roky. Kontrola však neskúmala protihodnotu za paušálne platby, teda konkrétnu činnosť A. Rudohradskej v prospech školy. Aj na to by sa mala zamerať v najbližších dňoch opakovaná kontrola.

Napodiv, tá už bude v réžii útvaru hlavného kontrolóra Vojtecha Farkaša. „Neviem. Nechcem o tom filozofovať. Mne to neprináleží,“ odpovedal na otázku, či koncom októbra zastupiteľstvo samosprávneho kraja s väčšinou Smeru prehodnotilo svoj postoj vzhľadom na masívnu medializáciu kauzy a blížiac sa voľby županov a poslancov do vyšších územných celkov (9. novembra). Pripomeňme, že na podnet Borisa Farkašovského, ktorý je svatom Š. Kandráča, poslanci KSK v lete prvýkrát počas jedenásťročného pôsobenia hlavného kontrolóra V. Farkaša vo funkcii vyňali z jeho plánu kontrol nejakú položku. Bola to práve akadémia na Polárnej.

V. Farkaš TRENDU povedal, že výsledky predchádzajúcej kontroly nepovažuje za dostatočne hĺbkové. Nie sú preňho smerodajné a nebude z nich vychádzať. Preto nevylučuje, že záver jeho kontroly môže byť rozdielny. Predchádzajúcej kontrole napríklad vyčíta, že obstarávanie externých právnych služieb skúmala len po formálnej stránke. „Mne to nestačí, podstatná je aj vecná stránka. A tiež ma bude zaujímať, či vôbec bolo opodstatnené obstarávať externé právne služby.“

Obchodná akadémia doteraz odmieta zverejniť, kto bol vo výberovom konaní spolu s A. Rudohradskou. Známe je len to, že škola oslovila minimálne tri právne kancelárie. Hľadala ich

na internete podľa neznámych kritérií. V. Farkaš tvrdí, že aj k tejto informácii sa dostane. Kontrola sa začne v tomto alebo nasledujúcom týždni.

„Usvedčil sa z klamstva“

Ďalšia vec, na ktorú O. Žarnay poukázal a podľa neho sa potvrdila, je dôvod jeho prepustenia. Riaditeľ Peter Ivan argumentoval organizačnými zmenami a dôrazne odmietal spájanie výpovede s tým, že sa predseda rady školy angažoval proti externým právnym službám.

Nadbytočnosť O. Žarnaya po sedemnástich rokoch na tejto škole mala nastať návratom jeho kolegyne z materskej. Ale tá ani nestihla nastúpiť. Ešte počas prázdnin dala výpoveď, našla si lepšie miesto na inej škole. No P. Ivan sa radšej pustil do komplikovaných personálnych manévrov, než by mal zobrať vyhodeneného učiteľa späť. Zrušil voľné miesto pre slovenčinára a inej učiteľke prikázal, aby namiesto angličtiny začala vyučovať slovenčinu. Následne riaditeľ vypísal výberové konanie, z ktorého vzišla nová angličtinárka. Dnes už pracuje na Polárnej.

„Tým, že mi neponúkol uvoľnené miesto po kolegyni, sa usvedčil z klamstva. A rovnako z toho, že sa mi chcel pomstiť a že mu od začiatku išlo len o to, aby sa ma mohol akýmkoľvek spôsobom zbaviť,“ myslí si O. Žarnay.

Ale nevzdáva sa. S kritikou P. Ivana, že škola nemá právo selektovať, ktorým učiteľom bude preplácať suplované hodiny a ktorým nie, už uspel. Akadémia sa musí spätne vyrovnať s poškodenými učiteľmi. Zároveň O. Žarnay podal návrh na súd o neplatnosť výpovede. A tak tiež dal trestné oznámenie na riaditeľa P. Ivana za nepodložené ohováranie. Polícia zatiaľ preveruje, či sa ho dopustil vyjadreniami, že O. Žarnay dlhodobo porušoval pracovnú disciplínu.

Novinářská cena 2013. *Výběr vítězných a nominovaných příspěvků*
Vydala Nadace Open Society Fund Praha, duben 2014

www.novinarskacena.cz / www.osf.cz

ISBN 978 – 80 – 87725 – 19 – 1